

KS. JERZY PODOLECKI

SZAFARZ SAKRAMENTU CHRZTU OD SOBORU TRYDENCKIEGO DO CZASÓW NAJNOWSZYCH

Treść: Wstęp. Część pierwsza: Szafarz chrztu od Soboru Trydenckiego do Kodeksu Prawa Kanonicznego. I. Szafarz chrztu uroczystego. 1. Nadzorca rola biskupa w udzielaniu sakramentu chrztu. 2. Proces rezerwowania proboszczowi prawa udzielania chrztu. 3. Diakon jako szafarz nadzwyczajny. II. Szafarz chrztu prywatnego. 1. Duchowni jako szafarze chrztu. 2. Ludzie świeccy jako szafarze chrztu. III. Akatolicy jako szafarze chrztu. Część druga: Szafarz sakramentu chrztu w obowiązującym prawie kanonicznym. I. Szafarz chrztu uroczystego. 1. Kapłan jako szafarz zwyczajny. 2. Diakon jako szafarz nadzwyczajny. II. Szafarz chrztu prywatnego. III. Ministrowie Kościołów i Wspólnot kościelnych odłączonych jako szafarze chrztu. — Wniosek *de lege ferenda*. — Zakończenie. *Zusammenfassung*.

WSTĘP

Prezentowany tu artykuł stanowi kontynuację studium o szafarzu sakramentu chrztu, opublikowanego uprzednio na łamach niniejszego rocznika w formie dwóch odrębnych artykułów, omawiających powyższe zagadnienie w okresie starożytności chrześcijańskiej oraz w okresie od wieku VIII do Soboru Trydenckiego¹. Dokonana tam analiza źródeł obowiązującego wówczas prawa doprowadziła do następujących ustaleń:

W okresie starożytności chrześcijańskiej jedynie biskup jako główny duszpasterz gminy chrześcijańskiej był zwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego. Dopiero w wieku VI i VII, a gdzieś tam jeszcze później, na skutek zwiększenia się zajęć i obowiązków biskupa, zasadniczo zmieniła się jego rola w stosunku do udzielania sakramentu chrztu. Biskup stopniowo — w zależności od miejscowych warunków — nie przestając *de iure* być zwyczajnym szafarzem sakramentu chrztu, z reguły przestał go udzielać. O ile nawet wtedy udzielał chrztu, to czynił to jedynie w kościele katedralnym i to tylko w Wielką Sobotę i w wigilię Zesłania Ducha Świętego. Pomimo tego, że biskup faktycznie przestał sam udzielać chrztu, to jednak nie zerwał ścisłej łączności z tym sakramentem. Jednym z głównych obowiązków biskupa było dopilnowanie właściwego udzielania chrztu w jego diecezji.

Od początku Kościoła powszechnie była uznawana, otrzymana w czasie święceń, zdolność kapłana do udzielenia chrztu uroczystego. W okresie jednak, gdy biskup jako szafarz zwyczajny sam faktycznie udzielał chrztu, kapłan był szafarzem nadzwyczajnym, gdyż chrzczył na podstawie pozwolenia biskupa udzielonego dla słusznej przyczyny. Z biegiem czasu, na skutek zwiększenia się liczby osób przyjmujących chrzest oraz na skutek trudności związanych z wyjazdem biskupa do miejsc odległych, niektóre znaczniejsze kościoły wiejskie otrzymały prawo posiadania własnej

¹ Por.: J. Podolecki: Szafarz sakramentu chrztu w starożytności chrześcijańskiej. *Studia Warmińskie* 1967 t. IV s. 363—397. Tenże: Szafarz sakramentu chrztu od wieku VIII do Soboru Trydenckiego. *Studia Warmińskie* 1968 t. V s. 473—493.

chrzcielnicy. Były to tzw. „kościóły chrzcielne”. Kapłan-duszpasterz kościoła chrzcielnego stał się właściwym szafarzem chrztu. Udzielał on chrztu na podstawie swego duszpasterskiego urzędu, nie potrzebując każdorazowo ubiegać się o pozwolenie biskupa. Praktyka ta znalazła wkrótce teoretyczną podbudowę w poglądach teologów oraz w przepisach prawa kanonicznego i miała istotne znaczenie dla kształtowania się instytucji prawnej kapłana jako zwyczajnego szafarza chrztu uroczystego.

Dyscyplina Kościoła starożytnego — obok biskupa i kapłana — uznawała za zdolnego do udzielenia chrztu uroczystego także diakona. Był on szafarzem nadzwyczajnym, gdyż mógł udzielić chrztu jedynie w wypadku konieczności i na podstawie pozwolenia biskupa lub kapłana, udzielonego z ważnej przyczyny. Diakon mógł samodzielnie chrzcić tylko w razie nieobecności biskupa lub kapłana, i o ile zaistniała ostateczna konieczność. W wieku XII i XIII nastąpiło pewne złagodzenie tej konieczności.

Jakkolwiek dyscyplina Kościoła starożytnego przywiązywała wielką wagę do ceremonii chrztu uroczystego, to jednak uznawała, że w pewnych okolicznościach jest godziwy a nawet nakazany chrzest prywatny, czyli udzielony z pominięciem przepisanych obrzędów. Chrztu takiego można było udzielić tylko w wypadku istnienia ostatecznej konieczności. Do udzielenia takiego chrztu uprawnieni byli w pierwszym rzędzie duchowni. Od początku Kościoła za zdolnych do udzielenia chrztu prywatnego uznane były także osoby świeckie płci męskiej. Mogli oni udzielić chrztu jedynie podczas nieobecności osób duchownych. W stosunku do udzielenia chrztu prywatnego przez kobiety istniała duża rezerwa, wyrazem której było stanowisko Tertuliana oraz IV synodu kartagińskiego z 389 roku. W następnym okresie uznaje się za dozwolone udzielenie chrztu prywatnego w zwykłym niebezpieczeństwie śmierci. W okresie tym papież Urban II (1088—1099) wyraźnie opowiedział się za ważnością chrztu udzielonego przez kobietę. Ponadto za ważny został też uznany chrzest udzielony swoim dzieciom przez rodziców. Do jego godziwości wymagane było istnienie ostatecznej konieczności oraz musiał zachodzić brak innych osób mogących udzielić chrztu.

Okres starożytności chrześcijańskiej był okresem toczących się ostrych sporów na temat ważności chrztu udzielonego przez szafarzy heretyków lub schizmatyków. Kościół zdecydowanie opowiedział się za ważnością chrztu udzielonego przez tych szafarzy. Teologicznie słuszność tego stanowiska uzasadnił św. Augustyn († 430), co też potwierdzili papieże tego okresu. W następnym okresie wyłoniła się kwestia ważności chrztu udzielonego przez pogan i żydów. Papież Mikołaj I (867—872) stanął na stanowisku, że chrztu udzielonego przez żyda lub poganina — o ile został udzielony w imię Trójcy Przenajświętszej — nie należy powtarzać. Kilka lat później Sobór Florencki (1438—1445) usuwając wszelką wątpliwość orzekł, że poganin — w wypadku konieczności — zachowując właściwą formę i intencję, może ważnie i godziwie udzielić chrztu².

Obecny artykuł ma na celu przedstawienie norm prawnych określających osobę szafarza sakramentu chrztu w kolejnym okresie ich historycznego rozwoju, a mianowicie: w okresie od Soboru Trydenckiego do *Kodeksu Prawa Kanonicznego* oraz omówienie aktualnie obowiązującego prawa kanonicznego w tej dziedzinie.

² Tamże.

CZĘŚĆ PIERWSZA

SZAFARZ SAKRAMENTU CHRZTU OD SOBORU TRYDENCKIEGO
DO KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

Zapoczątkowane przez Sobór Trydencki dzieło odnowy Kościoła było realizowane przy udziale wielu czynników. Niewątpliwie największą rolę odegrały same kanony i dekrety soboru oraz wypływające z nich prawodawcze akty papieży mające na celu reformę i ujednoczenie dyscypliny kościelnej. Do takich aktów między innymi zaliczyć należy wydanie szeregu ksiąg liturgicznych takich jak: *Mszał Rzymski*³, *Brewiarz Rzymski*⁴, *Pontyfikał Rzymski*⁵, *Ceremoniał Biskupi*⁶, *Rytuał Rzymski*⁷, a także wydanie *Katechizmu Rzymskiego*⁸, który chociaż był nie tyle zbiorem norm prawnych, ile raczej systematycznym wykładem teologii duszpasterskiej, to jednak odegrał poważną rolę w przeprowadzeniu soborowej odnowy. Ważną rolę w realizowaniu reformy odegrały powołane przez papieży kongregacje rzymskie, których decyzje były nie tylko autentyczną interpretacją obowiązującego prawa, lecz często stanowiły nowe prawo. Wielki wpływ na realizację uchwał Soboru Trydenckiego — szczególnie przez upowszechnienie jego postanowień — miało prawodawstwo synodalne poszczególnych diecezji i prowincji kościelnych. Oprócz wyżej wymienionych czynników głównych, mających charakter urzędowy, znaczną rolę w odnowie dyscypliny odegrał także czynnik pomocniczy o charakterze raczej prywatnym, jakim była praca kanonistów. Dokonywana przez nich sumienna analiza norm prawnych wraz z możliwością licznych publikacji przyczyniła się do lepszego poznania i zrozumienia obowiązującego prawa. Badanie zaś jego funkcjonalności w życiu, szerokie dyskusje w wyjaśnianiu miejsc wątpliwych, dostrzeżenie braków i nieścisłości, przygotowywało materiał do nowej, choć ze zrozumiałych względów nigdy idealnej kodyfikacji.

Zarówno czynniki urzędowe, jak i czynnik prywatny, we właściwy dla siebie sposób poruszały interesujące nas zagadnienie szafarza sakramentu chrztu świętego. W omawianym obecnie okresie zagadnienie to pozostawało w polu zainteresowań, zarówno od strony teoretycznych rozważań, jak i w większym jeszcze stopniu od strony praktycznych zastosowań. Wyrazem aktualności problemu jest stwierdzenie *Katechizmu Rzymskiego*, iż wydaje się nie tylko pożyteczne, lecz wręcz konieczne pouczenie przez jakiegoś szafarza sakramentu chrztu ma być sprawowany⁹. Pouczenie to, zdaniem *Katechizmu Rzymskiego*, jest konieczne z dwóch względów.

³ B. Luykx: *Missale*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. Aufl. Bd VII. Freiburg 1962 kol. 449.

⁴ J. Pascher: *Brevier*. W: *Tamże*, Bd II. Freiburg 1958 kol. 679.

⁵ B. Kleinheyser: *Pontificale*. W: *Tamże*, Bd VIII. Freiburg 1963 kol. 613.

⁶ F. Wasner: *Caeremoniale Episcoporum*. W: *Tamże*, Bd II. Freiburg 1958 kol. 939.

⁷ B. Löwenberg: *Rituale*. W: *Tamże*, Bd VIII. Freiburg 1963 kol. 1327.

⁸ J. Hofinger: *Catechismus Romanus*. W: *Tamże*, Bd II. Freiburg 1958 kol. 977.

⁹ *Catechismus ex Decreto Concilii Tridentini ad Parochos Pii V et Clementis XIII Pont. Max. Ratisbonae 1887 s. 130: „Iam vero a quibus ministris hoc sacramentum conficiatur, non utiliter modo, sed necessario tradendum videtur”.*

Pierwszy to wzgląd religijny — aby ci, którym szczególnie ten urząd został powierzony, starali się święcie i sumiennie go sprawować¹⁰. Drugi to wzgląd ładu i porządku — aby nikt, przekraczając swoje uprawnienia, niewłaściwie nie wchodził lub zuchwale nie wkraczał w cudze prawa¹¹.

Obowiązujące w poprzednich okresach normy prawne określające osobę szafarza sakramentu chrztu obecnie uległy znacznym zmianom. Zmiany te będziemy śledzić omawiając zagadnienie szafarza chrztu uroczystego, szafarza chrztu prywatnego oraz rozpatrując kwestię akatolików jako szafarzy chrztu.

I. SZAFARZ CHRZTU UROCZYSTEGO

Kościół otaczał wielkim pietyzmem i szacunkiem obrzędy i ceremonie towarzyszące sprawowaniu kultu Bożego. Dlatego też Sobór Trydencki, zwalczając błędne w tej materii poglądy reformatorów, na sesji VII w dniu 3 marca 1547 r. w kanonie 13 potępił każdego, kto twierdziłby, że przyjęte i aprobowane obrzędy Kościoła katolickiego, używane przy uroczystym sprawowaniu sakramentów, mogą być bez winy i dowolnie opuszczane przez szafarzy lub przez któregokolwiek z duszpasterzy zmieniane na nowe¹². Obrzędy i ceremonie, których należało używać przy udzielaniu sakramentu chrztu, z uwzględnieniem apostołskiej i najstarszej tradycji, zostały zebrane w *Rytuale Rzymskim*, wydanym przez papieża Pawła V¹³. *Rytuał Rzymski*, poza wypadkiem konieczności, zabronił opuszczania przepisanych obrzędów i ceremonii¹⁴. Obowiązek zachowania przy udzielaniu chrztu zawartych w *Rytuale Rzymskim* ceremonii podkreślił także papież Benedykt XIV, który w encyklice *Inter omnigenas* upomniał duchowieństwo serbskie za opuszczanie ceremonii chrztu dla błahych i mało znaczących powodów¹⁵. O obowiązku tym wielokrotnie na prze-

¹⁰ Tamże: „...tum ut ii, quibus praecipue hoc munus commissum est, illud sancte et religiose currare studeant...”.

¹¹ Tamże: „...tum ne quis, tamquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestive ingrediatur vel superbe irrupat, quum in omnibus ordinem servandum esse Apostolus admoneat”.

¹² Conc. Tridentinum sess. VII. Canones de sacramentis in genere. Can. 13: „Si quis dixerit, receptos et approbatos ecclesiae catholicae ritus, in solemnibus sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libitu omitti, aut in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari posse: anathema sit”. Concilium Tridentinum. Diariorum, Actorum, Epistularum, Tractatum Nova Collectio. Edidit Societas Goerresiana. Ed. 2. T. V. Actorum pars altera. Friburgi Br. 1964 s. 995. Por. Pius IV: Bulla „Iniunctum Nobis”, 13 XI 1564. W: Canones et Decreta Concilii Tridentini. Edidit A. Richter, F. Schulte. Lipsiae 1853 s. 573.

¹³ Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum. Coloniae 1640: Ordo Baptismi Parvulorum, s. 24—35; Ordo Baptismi Adultorum, s. 39—64. Por. Catechismus, jw. s. 146—149.

¹⁴ Rituale Romanum, jw. s. 12: „Cum autem ad hoc sacramentum conferendum alia sint de iure divino absolute necessaria... alia ad illius solemnitatem pertineant, ut ritus ac caeremoniae, quas ex Apostolica, et antiquissima traditione acceptas, et approbatas, nisi necessitatis causa, omittere non licet”.

¹⁵ Benedictus XIV: Ep. encycl. „Inter omnigenas”, 2 II 1744, § 19. Codicis Iuris Canonici Fontes. Edidit P. Gasparri — I. Serédi. (= Fontes). T. IV. Romae 1947 n. 339 s. 808.

strzeni wieków przypominała Kongregacja Świętego Oficjum¹⁶, Kongregacja Rozkrzewiania Wiary¹⁷ i Kongregacja Świętych Obrzędów¹⁸.

Chrzest, udzielony z zachowaniem obrzędów i ceremonii przepisanych przez *Rytuał Rzymski*, Kongregacja Świętego Oficjum w instrukcji skierowanej do administratora apostolskiego Perthu nazwała oficjalnie chrztem uroczystym¹⁹.

Mimo, że w obecnym okresie ci sami duchowni uznani byli z racji przyjętych święceń za zdolnych do uroczystego udzielania chrztu, to jednak w porównaniu z okresami minionymi łatwo można dostrzec dalszą ewolucję w zakresie wykonywania posiadanej przez nich władzy. Celem lepszego poznania przyczyny i kierunku tej ewolucji, omówimy oddzielnie zagadnienie biskupa, kapłana i diakona jako szafarzy chrztu uroczystego.

1. NADZORCZA ROLA BISKUPA W UDZIELANIU SAKRAMENTU CHRZTU

Dyscyplina omawianego okresu, idąc za wzorem kilkunastowiecznej tradycji, uznała biskupa z racji posiadanej przez niego pełni władzy kapłańskiej za mającego w stopniu najdoskonalszym władzę udzielania chrztu uroczystego. Wskazują na to między innymi następujące świadectwa. Według *Pontyfikatu Rzymskiego* allokucja, którą skierowuje biskup konsekратор do biskupa elekta, wśród płynących z sakry uprawnień i obowiązków urzędu biskupiego wylicza także udzielanie chrztu²⁰. *Katechizm Rzymski*, mówiąc o osobach uprawnionych do udzielania chrztu, na pierwszym miejscu wymienia biskupów, którym powierzono, by własnym prawem a nie na podstawie jakiegś nadzwyczajnej władzy spełniali urząd szafarza sakramentu chrztu²¹. Wpływ nauki zawartej w *Pontyfikale Rzymskim*, jak i w *Katechizmie Rzymskim*, można zauważyć w sformułowaniach Franciszka Suareza, który w komentarzu do III części *Summy Teologicznej* św. Tomasza z Akwinu pisał, iż biskup własnym prawem i z mocy swych święceń jest najwłaściwszym szafarzem sakramentu chrztu²².

¹⁶ S.C.S. Officii in c. Sutchuen. 28 XI 1724 ad. 2; Fontes, jw. n. 786 s. 62. In c. Vic. Ap. Sandvic. 11 XII 1850 ad 9; Fontes, jw. n. 913 s. 191; Instr. ad Archiep. Portus Principis 5 IX 1877; Fontes, jw. n. 1053 s. 375.

¹⁷ S.C.P.F. Instr. ad Mission. Loanghi 30 VIII 1775; Fontes, jw. VII n. 4569 s. 103. Litt. ad Vic. Ap. Tuncin. Occident. 28 IV 1846; Fontes, jw. n. 4818 s. 330.

¹⁸ S.R.C. in c. Belunen. 17 I 1914; Fontes, jw. VIII n. 6395 s. 422. In c. Varsilien. 23 I 1914; Fontes, jw. n. 6396 s. 423.

¹⁹ S.C.S. Officii Instr. ad Administr. Ap. Perthen., 15 IX 1869: „Solemnis (Baptismus) vero censetur quando illi quoque adhibentur ritus ac caeremoniae quas Rituale Romanum memorat acceptas et approbatas ab apostolica et antiquissima traditione fuisse et ad eius solemnitate pertinere”. Collectanea Sacrae Congregationis de Propaganda Fide seu decreta, instructiones, praecepta, praescripta pro apostolicis missionibus ex tabularis eiusdem C. Congregationis deprompta. T. II. Romae 1907 n. 1347 s. 28.

²⁰ Pontificale Romanum Clementis VIII Pontificis Maximi iussu restitutum atque editum. Romae 1611 s. 62: „Episcopum oportet iudicare, interpretari, consecrare, ordinare, baptizare et confirmare”.

²¹ Catechismus, jw. s. 130: „Doceantur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem; ac in primo quidem episcopos et sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut iure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exercentur”.

²² F. Suarez: Opera omnia. T. XX. Parisiis 1860 s. 386 n. 2: „Primum ergo certum est. Episcopum iure suo ex vi suae ordinationis esse aptissimum ministrum huius sacramenti”.

W obecnym okresie na skutek podkreślania przez naukę prawa, iż udzielanie chrztu uroczystego jest aktem władzy pasterskiej i jako takie do godziwości wymaga posiadania władzy zwyczajnej lub delegowanej²³, pogłębiło się przekonanie, że biskup — jako ordynariusz — udoskonaloną w czasie konsekracji zdolność do udzielania chrztu uroczystego może swobodnie wykonywać tylko na terenie swojej diecezji. Przekonanie to znalazło swój wyraz w postanowieniach drugiego plenarnego synodu odbytego w Baltimore²⁴ oraz było często sygnalizowane w opracowaniach kanonistów²⁵. Na marginesie warto zaznaczyć, że w obydwóch wypadkach zwrot *ordinarius minister* użyty został w aspekcie uprawnienia jurysdykcyjnego. Tego samego zwrotu, lecz — wydaje się — w aspekcie uprawnienia płynącego ze święceń użył synod prowincji Kolocsa na Węgrzech²⁶.

Biskup diecezjalny, mając pełne prawo udzielania chrztu uroczystego w swojej diecezji, faktycznie bardzo rzadko z niego korzystał. Echem dawnej dyscypliny był jedynie chrzest dorosłych, który pozostał niejako zarezerwowany biskupowi. Było to podyktowane z jednej strony troską o zapobieżenie świętokradztwom, wynikającym ze zbyt pośpiesznego udzielania chrztu osobom niedostatecznie przygotowanym lub przystępującym do chrztu fikcyjnie, a z drugiej strony o to, by przez uroczyste udzielanie chrztu przez samego biskupa podnieść wymowę faktu wstępowania do Kościoła ludzi dorosłych. Jest rzeczą dość znamioną, że ani *Rytuał Rzymski*, ani synody, mówiąc o chrzcie dorosłych, nie podawały nawet orientacyjnego określenia, jakie osoby należy uważać za ludzi dorosłych. Chodzi tu oczywiście o *terminus a quo*. Otóż zagadnienie to ściśle łączy się ze sprawą używania rozumu, gdyż u człowieka dorosłego warunkiem ważności chrztu jest intencja jego przyjęcia. Określenie więc wieku, w którym człowiek dzięki używaniu rozumu zdolny jest do wzbudzenia intencji przyjęcia chrztu, będzie jednocześnie określeniem momentu, od którego należy uważać go za dorosłego. Zdania prawników były w tej sprawie podzielone. Benedykt XIV wyraził dezaprobatę dla opinii prawników, którzy utrzymywali, że do wzbudzenia intencji przyjęcia chrztu potrzebne jest pełne rozeznanie umysłowe. Według tych prawników zdolność taką może dopiero posiadać dziecko dwunastoletnie²⁷. Bliższe określenie momentu, od którego należy uważać człowieka za dorosłe-

²³ Tamże, s. 386 n. 1: „Cum enim administratio sacramenti sit proprium munus pastoris, et requirat iurisdictionem administrantis in eum cui administratur, vel facultatem eius qui iurisdictionem habet, multo maiori ratione hoc requirit in hoc sacramento, quod est ianua omnium sacramentorum”. Por. L. Ferraris: *Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica, etc.* T. I. Parisii 1852 col. 962 n. 1.

²⁴ II Conc. Plen. Baltimoreense (1866) Tit. V cap. 2 n. 227: „Ordinarius Baptismi minister est episcopus in sua dioecesi”. *Collectio Lacensis. Acta et Decreta sacrorum conciliorum recentiorum auctoribus presbyteria S. I. e domo B. M. V. sine labe conceptae ad Lacum.* T. III. Friburgi Br. 1870 s. 459.

²⁵ L. Ferraris, jw.: „Minister baptismi ordinarius ex officio et solemniter... est episcopus in sua dioecesi”. Por. G. G o b a t u s: *Opera moralia.* T. I. Dauci 1701 s. 47 n. 130.

²⁶ Conc. Prov. Clocensis (1863) tit. III cap. 2: „Quamvis sacramenti huius solemniter conferendi ministri ordinarii sint episcopi et presbyteri ...”. *Collectio Lacensis*, jw. V s. 642.

²⁷ Benedictus XIV: Ep. „Postremo mense” cap. 32: „Verum in primis constituendum est, quaenam plerumque ea aetas sit, in qua Hebreus sponte Baptismum expectans, non infans, sed sui compos censendus est, et quodammodo adultus

go w przybliżeniu zostało ustalone w związku z zagadnieniem wieku godziwego chrztu dzieci w wypadku, gdy rodzice akatolicy sprzeciwiają się temu. Kongregacja Soboru określiła, że dzieciom takim można udzielić chrztu, gdy dojdą do odpowiedniego wieku, za który uważa się ogólnie ukończenie siódmego roku życia²⁸. Jeszcze wyraźniej na początku osiemnastego wieku Kongregacja Rozkrzewiania Wiary orzekła, że wbrew woli rodziców można chrzcić tylko dzieci dorosłe. Za takie, ogólnie mówiąc, uważa się te dzieci, które ukończyły siódmy rok życia²⁹.

Już na wiele lat przed wydaniem *Rytuału Rzymskiego* niektóre z dostępnych synodów poruszały zagadnienie chrztu dorosłych. I tak synod mediolański z roku 1579, sygnalizując wypadki powtórnego przyjmowania chrztu w celu zdobycia niegodziwego zysku, polecił, aby biskup, nim udzieli chrztu, dołożył wszelkich starań, by dowiedzieć się, jakie jest położenie i zajęcie tych, którzy proszą o udzielenie chrztu³⁰. Synod zaś prowincjonalny odbyty w Sorrento we Włoszech wprost zabronił udzielania chrztu dorosłym bez pozwolenia biskupa³¹. Z kolei w roku 1586 synod prowincji meksykańskiej nakazał, aby proboszczowie, nim udzielą chrztu dorosłym, powiadomili, o ile to jest możliwe, biskupa lub jego wikariusza o tym, kto to jest i na ile są godni ci, którzy zamierzają przyjąć chrzest³².

Przytoczone postanowienia synodów regulowały sprawę udzielania chrztu dorosłym tylko na terenie poszczególnych diecezji lub prowincji. Normą zaś obowiązującą w całym Kościele stał się przepis *Rytuału Rzymskiego*, który w sprawie chrztu dorosłych między innymi postanawiał: „O chrzcie dorosłych, tam gdzie jest to możliwe należy powiadomić biskupa, aby o ile zechce, sam mógł go uroczyściej udzielić, w przeciwnym wypadku z zachowaniem przepisanych ceremonii chrztu ma udzielić sam proboszcz”³³. W nakazie tym trudno dopatrzeć się ścisłego zare-

atque hac quidem in re duos Iuris peritos, licet haud indoctos, cavere necesse est... quibus in casu, de quo agitur, necessaria videtur duodecim annorum aetas”. Fontes, jw. II n. 377 s. 76.

²⁸ S. C. Conc. in c. Vilnen. 16 VII 1639: „...filios Judeorum non esse invitis parentibus baptizandos, donec perveniant ad aetatem legitimam, et tunc, si ipsi filii consentiant. Aetatem vero legitimam regulariter censeri completo septennio”. Fontes. jw. V n. 2609 s. 289.

²⁹ S. C. P. F. 3 III 1703: „Possunt baptizari, etiam invitis parentibus, pueri adulti, qui Baptismum desiderant; adulti autem censetur, qui septenium complevit, regulariter loquendo”. Fontes, jw. VII n. 4495 s. 41.

³⁰ V Conc. Mediolanense (1579) p. I n. 7: „Quod vero licet horribile dictu sit, aliquando tamen evenisse compertum est, aliquem scilicet ad turpem quaestum iterum baptismum suscepisse; id ne umquam porro accidat, episcopus antequam baptizet omne diligens studium adhibeat quo istos homines, vel Iudeos, vel Turcas, Maurosve, qui baptismum sibi conferri petierint, plane dignoscat, de illorum conditione ac statu omni quantum licuerit, a probatis viris accipiat testimonium obsignatum, idemque exigat omnino”. I. D. M a n s i: Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. T. XXXIV A. Graz 1961 kol. 362.

³¹ Conc. Prov. Surrentinum (1584) n. 14: „Captivi, infideles, adulti... nisi prius instructi et diligentur examinati fuerint, ac de episcopi licentia, non baptizentur”. M a n s i, jw. XXXVI B, 291.

³² Conc. Prov. Mexicanum (1587) lib. II tit. 1: „...parochi antequam adultos, temporibus statutis ... sancto baptismate intingant, qui et quam sint idonei baptismatum suscepturi, episcopo, seu eius vicario, ubi commode fieri poterit, notum faciant”. M a n s i, jw. XXXIV B, 1027.

³³ Rituale Romanum, jw. s. 37: „Adultorum Baptismus, ubi commode fieri potest, ad Episcopum deferatur, ut si illi placuerit, ab eo solemniter conferatur, alioquin Parochus ipse deferat, statuta caeremonia”.

zerwowania biskupowi prawa udzielania chrztu osobom dorosłym. Bezpośrednim bowiem przedmiotem nakazu był obowiązek powiadomienia biskupa o przygotowującym się chrzcie dorosłych, a dopiero pośrednio wynikał z niego obowiązek powstrzymania się od udzielenia chrztu dorosłym. Zarówno obowiązek powiadomienia, jak i łączący się z nim obowiązek powstrzymania się od udzielenia chrztu dorosłym, nie był absolutny, lecz znacznie złagodzony klauzulą — *ubi commode fieri potest*. Następnie, celem powiadomienia biskupa o chrzcie dorosłych było nie uzupełnienie braków w uprawnieniu proboszcza, lecz większy splendor płynący z osobistego udzielenia chrztu przez biskupa, do czego zresztą biskup nie był zobowiązany. W wypadku zaś, gdy powiadomienie biskupa było utrudnione, lub gdy biskup nie chciał chrzcić, chrztu udzielał proboszcz na podstawie własnych uprawnień a nie na podstawie delegacji otrzymanej od biskupa.

W okresie po wydaniu *Rytuału* jedne synody, powołując się na jego przepis nakazywały proboszczom, aby przed udzieleniem chrztu dorosłym, powiadomili o tym ordynariusza³⁴; inne natomiast chcąc widocznie zaradzić lokalnym potrzebom, ustanawiały znacznie surowsze rygory. I tak synod prowincjonalny odbyty w roku 1725 uznał za konieczne zarezerwowanie biskupowi prawa udzielania chrztu dorosłym w każdej diecezji metropolii Awinionu³⁵. W związku z tym wspomniany synod poza wypadkiem niebezpieczeństwa śmierci zabronił duszpasterzom udzielania chrztu dorosłym bez uprzedniego zasięgnięcia rady biskupa i bez otrzymania od niego pisemnego upoważnienia³⁶. Synod zaś prowincji praskiej nakazał proboszczom przeprowadzenie zręcznego dochodzenia w celu przekonania się o szczerzej intencji i rzetelnym przygotowaniu proszących o chrzest. Po dokonaniu dochodzenia proboszczowie mieli przesłać do ordynariusza wiarygodne świadectwo i poprosić go o pozwolenie udzielenia chrztu³⁷.

Rytuał Rzymski usilnie zachęcał, aby o ile nie zagraża niebezpieczeństwo śmierci, chrzest dorosłych był uroczysty, udzielony w Wielką Sobotę i w wigilię Zesłania Ducha Świętego i to szczególnie w kościołach metropolitalnych i katedralnych³⁸. W *Ceremoniale Biskupim* umieszczony został nawet rozdział, którego tytuł brzmiał — *De Sabbato Sancto Episcopo*

³⁴ *Constitutiones Syn. Prov. Neapolitanae* (1699) tit. I cap. 2 n. 12: „Si quis Infideles ad agnitionem veritatis et Christi Fidem venire cupiunt, Parochi, in quorum Paroecia degunt, antequam baptizentur, rem ad Ordinarium deferant iuxta Rituale Romanum”. *Collectio Lacensis*, jw. I, 160. Por. *Conc. Prov. Clodensis* (1863). tit. III cap. 2. *Collectio Lacensis*, jw. V, 643.

³⁵ *Conc. Prov. Avenionensis* (1725) tit. XXV cap. 7: „...necesse est, ut talium Baptismatum administrationem, si casus obtingerit, Nobis in dioecesi quisque nostra reservemus”. *Collectio Lacensis*, jw. I, 523.

³⁶ Tamże: „Ideoque prohibetur omnibus curam animarum habentibus caeterisque Presbyteris, ne quid unquam hac in re audeat attendere, nisi Nobis consultis, et facultate a Nobis scripto accepta. Excipitur tamen aliter agendi necessitas ex gravi et instanti mortis Adulorum periculo”. Por. *Conc. Prov. Venetum* (1859) pars III, cap. 22 § 2. *Collectio Lacensis*, jw. VI, 331.

³⁷ *Conc. Prov. Pragensis* (1860) tit. IV cap. 2: „Quare facta solerti inquisitione de iis, quae requirunt, testimonia fide digna ad ordinarium referant, atque licentiam baptizandi ab eo petant”. *Collectio Lacensis*, jw. V, 490.

³⁸ *Rituale Romanum*, jw. s. 19.

*celebrante*³⁹. Zaznaczyć jednak należy, że *Ceremoniał Biskupi* absolutnie nie nakazywał biskupowi poświęcenia chrzcielnicy i udzielania chrztu, lecz uzależniał to od jego woli. Biskup, o ile nie chciał lub nie mógł sam osobiście tego dokonać, powierzał tę funkcję któremuś z odznaczonych godnością członków kapituły⁴⁰. Mimo tej swobody, jaką *Ceremoniał* pozostawił biskupom, liczne synody a szczególnie włoskie, powołując się na przykład bazyliki laterańskiej, wzywały biskupów, aby nie zanedbywali poświęcenia wody chrzcielnej i udzielania chrztu⁴¹.

Pewnym świadectwem wykonywania przez biskupa swoich uprawnień w udzielaniu chrztu dzieciom i dorosłym jest zamieszczony w *Rytuale Rzymskim* opis obrzędu, który należało zachować, gdy chrztu udzielał biskup⁴². Biskup, udzielając chrztu, zobowiązany był zachować wszystko, co zostało ustalone o porządku chrztu dzieci lub dorosłych. Większy splendor chrztu polegał na tym, że biskup udzielał go w asyście licznych duchowieństwa i przy użyciu pontyfikaliów. Samego zaś aktu chrztu dokonywał siedząc w mitrze na *faldistorium*, o ile chrztu udzielał przez polanie, a stojąc, jeśli chrzczył przez zanurzenie⁴³.

Omawiając zagadnienie biskupa jako szafarza sakramentu chrztu, nie podobna nie podkreślić faktu, iż w porównaniu z okresem minionym obecnie łączność biskupa z tym sakramentem przesunęła się jeszcze bardziej z płaszczyzny faktycznego udzielania na płaszczyznę nadzoru i troski o całokształt dyscypliny związanej z szafowaniem chrztu. Zakres spraw związanych z udzielaniem chrztu, nad którymi miał czuwać biskup, był bardzo szeroki.

Głównie synody prowincjonalne wzywały biskupów do gorącej troski o poprawne udzielanie chrztu w ich diecezjach. Synod prowincjonalny odbyty w Rawennie w 1568 roku nakazał biskupom troszczyć się o to, aby chrzcielnice w ich diecezjach były czyste oraz wyposażone w konieczny sprzęt⁴⁴. Synod arcybiskupstwa wyjątego odbyty w Amalfi polecił biskupom dołożyć wszystkich starań, aby przy udzielaniu sakramentów były zachowane przepisane obrzędy i ceremonie⁴⁵. Wspomniany już synod z Rawenny, uprzedzając wskazania *Rytuału Rzymskiego*⁴⁶, powierzył biskupom troskę o nadawanie imion nie pogańskich przystępującym

³⁹ Caeremoniale Episcoporum Clementis VIII primum nunc denuo Innocenti Papae X auctoritate recognitum. Antverpiae 1713 s. 311—320.

⁴⁰ Tamże, s. 317: „Finitis lectionibus, si Episcopus voluerit ipsemet benedicere fontes ... si vero noluerit, aut non potuerit Episcopus id praestare, destinabit aliquem ex Dignioribus Capituli ... quibus peractis, si aderunt Cathecumeni baptizentur more solito a Episcopo, aut Digniore ex Capitulo”.

⁴¹ Const. Syn. Prov. Beneventanae (1693) tit. XXXVI cap. 9. Collectio Lacensis, jw. I, 70. Conc. Mediolanense (1576) pars II, n. 2. Mansi, jw. XXXIV A, 219. Conc. Aquense (1585) tit. De baptismi sacramento. Mansi, jw. XXXIV B, 943. Conc. Romanum (1725) tit. XXVI cap. 1. Collectio Lacensis, jw. I, 387.

⁴² Rituale Romanum, jw. s. 69.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Conc. Prov. Ravennatense (1568) cap. 2. Mansi, jw. XXXV, 616. Por. Conc. Amalphitanum (1597) cap. 7. Mansi, jw. 1106.

⁴⁵ Conc. Amalphitanum (1597) cap. 1: „Studeant episcopi, ut in sacramentis administrandis omnes ritus et consuetudines serventur ... Perinde in exorcismis, et catechismis baptismalibus ... eiusdem sanctae Romanae ecclesiae caeremoniae observentur”. Mansi, jw. 1104.

⁴⁶ Rituale Romanum, jw. s. 24.

do chrztu świętego⁴⁷. Szereg synodów poleciło biskupom dołożyć wszelkich starań o usunięcie nadużyć wynikających ze śmiechów, krzyków i tym podobnych niewłaściwości, na które pozwalały sobie osoby towarzyszące udzielaniu chrztu zarówno w kościele jak i poza kościołem⁴⁸.

Żywy kontakt biskupa — rządcy diecezji — z sakramentem chrztu przejawiał się między innymi także w tym, że biskup rozstrzygał szereg wątpliwości powstałych w związku z udzielaniem chrztu. Synody prowincjonalne odbyte przeważnie w połowie dziewiętnastego wieku, nawiązując do postanowień *Rytuału Rzymskiego*⁴⁹, zabraniały udzielania chrztu nawracającym się heretykom bez zasięgnięcia rady biskupa⁵⁰. W zakazie chodziło o możliwe najtrafniejsze rozstrzygnięcie w konkretnym wypadku ważności chrztu udzielonego w herezji a to głównie w tym celu, by w razie stwierdzenia zachowania istotnych elementów ważności chrztu, nawet warunkowo go nie powtarzać⁵¹. Jedynie w niebezpieczeństwie śmierci duszpasterze byli zwolnieni od obowiązku zwracania się w podobnych wypadkach do biskupa i mogli, na skutek z reguły istniejących wątpliwości, udzielać chrztu pod warunkiem⁵². Synody nakazywały także, by nawet poza wypadkiem przyjmowania heretyków do społeczności kościelnej, gdzie jest to możliwe przed powtórzeniem chrztu *sub conditione* zasięgnąć rady biskupa, ilekroć zaistniałaby roztropna wątpliwość co do ważności chrztu⁵³. Ponadto synod odbyty w Rawennie w roku 1855 polecił, aby o ile to jest możliwe, zasięgnąć rady biskupa przy udzielaniu chrztu warunkowego dzieciom porzuconym, które posiadały przy sobie kartkę, mówiącą o otrzymaniu chrztu, a pochodzącą od niezbyt wiarogodnej osoby⁵⁴. Wątpliwością, o rozwiązanie której należało się zwrócić do biskupa, była sprawa związana z dopuszczeniem lub odrzuceniem osób niegodnych i pozostających w karach kościelnych od sprawowania urzędu rodziców chrzestnych⁵⁵. Sprawa ta została w ten sposób rozstrzygnięta,

⁴⁷ Conc. Prov. Ravennatense (1568) cap. 4: „Baptizandis vero, non gentilium, sed sanctorum nomina imponi episcopi curent”. M a n s i, jw. 617.

⁴⁸ Tamże, cap. 5: „Provideant quoque episcopi opportune, ne dum Baptismi sacramentum administratur; risus, clamores, atque alia id genus in ecclesia vel extra, ea de causa fiant, sed quod adstantes devote et cum silentio, atque orantes intersint; abusus vero quicumque circa huiusmodi sacramentum forsan irrepserint, praesenti decreti auctoritate, quam primum tolli curent”. Por. Conc. Prov. Urbinatensis (1569) cap. 7. M a n s i, jw. 659.

⁴⁹ Rituale Romanum, jw. s. 39.

⁵⁰ Decreta Prov. Remensis (1849) tit. V, cap. 2: „Quando haereticus ad ecclesiam redit non esse baptizandus nisi consulto episcopo”. Collectio Lacensis, jw. IV, 114. Por.: Conc. Prov. Burdigalensis (1850) tit. III cap. 1 n. 3. Collectio Lacensis, jw. 568. Conc. Prov. Aquensis (1850) tit. VII cap. 2 n. 4. Collectio Lacensis, jw. 988. Conc. Prov. Viennensis (1858) tit. III cap. 2. Collectio Lacensis, jw. V, 161.

⁵¹ Syn. Prov. Ultrajecensis (1865): „Propter gravia dubia, quae generatim obstant validitati baptismi nostris in regionibus, diligentia pietatis exigit, ut qui ex haeresi ad ecclesiam redeunt ut plurimum sub conditione rebaptizentur. Verum ne temere id fiat, extra casum imminenti mortis periculi, sententia episcopi exquirenda semper erit, qui iudicabit in casibus particularibus an aliquod probabile dubium de validitate subsit”. Collectio Lacensis, jw. 814. Por. Syn. Prov. Neograna-tensis (1868) tit. V cap. 2. Collectio Lacensis, jw. VI, 502.

⁵² Conc. Prov. Pragensis (1860) tit. IV cap. 2. Collectio Lacensis, jw. V, 49.

⁵³ Conc. Prov. Venetum (1859) pars III cap. 22 § 2. Collectio Lacensis, jw. VI, 330. Conc. Prov. Coloniensis (1860) tit. II cap. 11. Collectio Lacensis, jw. V, 348.

⁵⁴ Conc. Prov. Ravennatense (1855) pars II cap. 2. Collectio Lacensis, jw. VI, 153.

⁵⁵ Rituale Romanum, jw. s. 18: „Sciant praeterea Parochi ad hoc munus non esse admittendos infideles aut haereticos”.

w kolejności czasowej, w postanowieniach synodu prowincji Tours z roku 1849⁵⁶ oraz w rozstrzygnięciu Świętej Penitencjarii z 10 grudnia 1860 roku⁵⁷.

Innym przejawem łączności biskupa z sakramentem chrztu był fakt, iż biskup na podstawie rozporządzeń Stolicy Apostolskiej zwalniał w poszczególnych wypadkach od zachowania niektórych przepisów *Rytuału Rzymskiego* dotyczących administrowania sakramentu chrztu. I tak z postanowień wielu synodów odbytych w połowie XIX wieku we Francji dowiadujemy się, że można było nawet poza wypadkiem niebezpieczeństwa, opuścić zawarte w *Rytuale* ceremonie i obrzędy, o ile otrzymało się pozwolenie biskupa⁵⁸. Synody z naciskiem jednak podkreślały, że dla udzielenia takiego pozwolenia musi istnieć poważna przyczyna⁵⁹, oraz że ceremonie opuszczone na podstawie dyspensy biskupa mają być uzupełnione⁶⁰. Odstępstwem od reguł zawartych w *Rytuale Rzymskim* było używanie w czasie chrztu dorosłych obrzędu przypisanego dla chrztu dzieci. Stolica Apostolska długo nie chciała się na to zgodzić⁶¹. Dopiero pod koniec omawianego okresu Papież Leon XIII dokonał w tej materii pewnego wyłomu. Upoważnił on na okres 30 lat biskupów Ameryki Łacińskiej do udzielania pozwolenia, o ile zaistnieją poważne racje, na używanie obrzędu chrztu dzieci przy chrzcie dorosłych⁶². Z biegiem czasu biskupi zaczęli dyspensować od przepisu *Rytuału Rzymskiego* określającego miejsce udzielania chrztu⁶³. W sprawie tej wypowiedziała się Kongregacja Obrzędów, która upoważniła biskupa do oceny wystarczającej przyczyny na udzielenie chrztu w zakrystii kościoła katedralnego⁶⁴ oraz

⁵⁶ Conc. Prov. Turonense (1849) decr. 17 n. 2: „Maxima tamen in his omnibus utatur prudentia; et si habita ratione conditionis vel status personarum, dubium aliquod aut gravis difficultas oriatur, consulatur Episcopus”. Collectio Lacensis, jw. IV, 275.

⁵⁷ S. Poenitentiarum 10 XII 1869 ad 19: „Item quando se gerere debeant Episcopi et Parochi, si quis ex supradictis censura innodatis se susteret, ut in sacramento ... Baptismatis Patrinum gerat? R. Parochus Ordinarium consultat, qui habita rerum et circumstantiarum ratione omnibusque perpensis, que a probatis auctoribus ... traduntur, ea declareat, quae magis expedire in Domino iudicaverit”. Fontes, jw. VIII n. 6426 s. 456.

⁵⁸ Conc. Prov. Aquensis (1850) tit. VII cap. 2 n. 7: „A ritibus et caeremoniis baptismi non disiungatur absque licentia Episcopi, licentia autem accepta baptismi in Ecclesia conferetur, nisi aliter concessum fuerit”. Collectio Lacensis, jw. IV, 989.

⁵⁹ Conc. Prov. Senonesis (1850) tit. III, cap. 2. Collectio Lacensis, jw. 889. Conc. Prov. Biturmiensis (1850) tit. V, decr. De baptismo. Collectio Lacensis, jw. 1114. Conc. Prov. Albiensis (1850) decr. De baptismo. Collectio Lacensis, jw. 432.

⁶⁰ Conc. Prov. Rothomagi (1850) decr. XIII, n. 4: „Si autem infans tinctus fuerit vi dispensationis ab Episcopo concessae, caeremoniae ultra tres menses non differuntur”. Collectio Lacensis, jw. 527.

⁶¹ S. C. P. F., 6 I 1797. Fontes, jw. VII n. 4656 s. 203.

⁶² Leo XIII: Litt. encycl. „Trans oceanum” 18 IV 1897 n. IV: „Insuper ut iisdem rerum adiunctis Ordinarii nomine Sanctae Sedis concedere valeant Parochis et Missionariis usum ordinis Baptismi parvulorum (in Baptismo adultorum), onerata in usu huiusmodi facultatis eorumdem Ordinariorum conscientia super existentia gravis necessitatis”. Fontes, jw. III n. 633 s. 514.

⁶³ Rituale Romanum, jw. s. 19: „... proprius baptismi administrandi locus est Ecclesia in qua fons baptismalis, vel certe Baptisterium prope Ecclesiam”.

⁶⁴ C. S. R. in c. S. Jacobi de Chile 14 III 1861: „Dub. IX. An ubi viget consuetudo, liceat Baptismi sacramentum solemniter administrare in Sacristia Cathedrali? Resp. ad IX. Negative, nisi adsit rationabilis causa ab Archiepiscopo approbanda”. Decreta Authentica Congregationis Sacrorum Rituum ex actis eiusdem collecta eius-

do udzielenia pozwolenia na administrowanie chrztu przy ołtarzu pięknie ozdobionym dla podkreślenia większej okazałości tego sakramentu⁶⁵. Ponadto *Rytuał Rzymski* przytaczając umieszczone w *Klementynach* postanowienie soboru w Viennes z 1311 roku zabronił⁶⁶, poza wypadkiem konieczności, oraz gdy nie chodziło o chrzest królewskich i książęcych dzieci, udzielania chrztu w domach prywatnych⁶⁷. Jakkolwiek liczne synody przytaczały powyższy zakaz udzielania chrztu w domach prywatnych, to jednak dopuszczały możliwość otrzymania na to pozwolenia biskupa⁶⁸. O istnieniu wątpliwości, czy biskup, niezależnie od istnienia konieczności, i gdy nie idzie o chrzest dzieci królów lub książąt, może pozwolić na chrzest w domu prywatnym, świadczy fakt, że w 1912 roku wpłynęło w tej sprawie zapytanie do Kongregacji Sakramentów. Kongregacja odpowiedziała, że ordynariusz może pozwolić na chrzest w domu, o ile zaistniała słuszna i rozumna przyczyna⁶⁹. Ponadto należy wspomnieć, że prawodawstwo partykularne, szeregu prowincji kościelnych, z jednej strony rozszerzało zakaz *Rytuału Rzymskiego*⁷⁰ o niedopuszczaniu do urzędu rodziców chrzestnych osób zakonnych także na duchowieństwo diecezjalne, z drugiej zaś strony zakaz ten łagodziło, dopuszczając możliwość uzyskania od biskupa pozwolenia na pełnienie tego urzędu przez osoby zakonne i należące do duchowieństwa diecezjalnego⁷¹.

Podsumowując nasze rozważania należy stwierdzić, że w okresie obecnym, poza wypadkiem chrztu dorosłych, łączność biskupa z sakramentem chrztu przesunęła się niemal całkowicie z płaszczyzny faktycznego udzielania na płaszczyznę nadzoru. Nadzór ten przejawiał się w trosce biskupa o poprawne udzielanie chrztu w jego diecezji, w rozstrzyganiu różnych wątpliwości związanych z administrowaniem tego sakramentu oraz w dyspensowaniu w poszczególnych wypadkach od niektórych postanowień *Rytuału Rzymskiego*.

que auctoritate promulgata sub auspiciis Leonis papae XIII. T. II. Romae 1893—1901. n. 3104.

⁶⁵ C. S. R. in c. Iacen. 1 IX 1888: „Ad I. Reliquitur prudenti arbitrio Episcopi permitttere in casu administrationem Baptismi extra locum fontis et apud Altare ubi supra”. Tamże, III n. 3695.

⁶⁶ C. unicus 3, 15 in Clem.: „Praesenti prohibemus edicto, ne quis de cetero in aulis vel cameris aut aliis privatis domibus, sed dumtaxat in ecclesiis, in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos (nisi regum vel principum, quibus valeat in hoc casu deferri, liberi existerint aut talis necessitas emerserit, propter quam nequeat ad ecclesiam absque periculo propter hoc accessus haberi) audeat baptizare”.

⁶⁷ *Rituale Romanum*, jw. s. 19.

⁶⁸ Statuta synodi dioecesis Chelmensis (1624): „Praecaveant diligenter ... neve etiam sine aliqua legitima causa extra ecclesiam in privatis domibus, nostra vel officii nostri licentia non obtenta administretur”. J. Sawicki: *Concilia Poloniae*. T. IX. Synody diecezji Chełmskiej obrządku łacińskiego z XVIII wieku i ich statuty. Wrocław 1957 s. 154. Por. Synodus Simonis Episcopi Warmiensis (1610), *De baptismo* n. 75. *Constitutiones Synodales Warmienses*. Ed. F. Hipler. Brunsbergae 1899 col. 96. — *Conc. Prov. Coloniensis* (1863) tit. II cap. 11. *Coll. Lac.*, jw. V, 348.

⁶⁹ S. C. de Sacramentis in c. Romana et aliarum 23 XII 1912; *Fontes*, jw. V, n. 2701 s. 89.

⁷⁰ *Rituale Romanum*, jw.: „Praeterea ad hoc etiam admitti non debent Monachi vel Sanctimonialia neque aliiscuiusvis ordinis regulares a saeculo segregati”.

⁷¹ *Conc. Tarraconense* (1727) const. I n. 11; *Coll. Lac.*, jw. VI, 824. Por.: *Conc. Prov. Lugdunensis* (1850) decr. XXI n. 6; *Coll. Lac.* jw. IV, 480.

2. PROCES REZERWOWANIA PROBOSZCZOWI PRAWA UDZIELANIA CHRZTU

Zanim przystąpimy do omówienia dalszego, zapoczątkowanego już w poprzednim okresie, rozwoju procesu rezerwowania proboszczowi prawa udzielania chrztu, poświęćmy nieco miejsca na omówienie władzy kapłana jako takiego odnośnie udzielania chrztu. W obecnym okresie dzięki wydaniu urzędowych ksiąg liturgicznych, dzięki prawodawstwu partykularnemu oraz dzięki wnikliwej pracy kanonistów, znacznie pogłębiło się przekonanie, że każdy kapłan z racji otrzymanych święceń ma władzę uroczystego udzielania chrztu. Dzięki temu, bardziej też dokładnie określono naturę tej władzy.

Wydany przez papieża Klemensa VIII *Pontyfikał Rzymski* między innymi określił także obrzędy i ceremonie, które należało zachować przy udzielaniu święceń kapłańskich. Obrzęd święceń, który w porządku władzy święceń spełnia podobną rolę co prowizja kanoniczna w porządku władzy jurysdykcji, w następujący sposób określa zakres uprawnień i obowiązków, w jakie wyposaża ordynanda prezbiter: „Kapłan ma bowiem składać ofiarę, błogosławić, przewodniczyć, głosić słowo Boże i chrzczyć”⁷². W ten sposób *Pontyfikał Rzymski* wskazał wyraźnie na święcenia jako źródło, z którego wypływa zdolność kapłana do udzielania chrztu.

Prawdę zawartą w *Pontyfikale* rozpowszechnił wśród duchownych i wiernych wydany z polecenia Soboru Trydenckiego *Katechizm Rzymski*, który nie tylko umieścił kapłanów wraz z biskupami na pierwszym miejscu wśród osób, którym w szczególny sposób została powierzona władza udzielania chrztu, ale także starał się bliżej określić naturę tej władzy. *Katechizm Rzymski* dokonał tego za pomocą dwu sformułowań. Najpierw pozytywnie określił, że kapłani wykonują urząd szafarzy chrztu na podstawie własnego prawa (*iure suo*). To pozytywne określenie zostało podkreślone negatywnym stwierdzeniem, iż kapłani nie czynią tego na podstawie jakiegś nadzwyczajnej władzy, *non extraordinaria aliqua potestate*⁷³. Jest rzeczą zastanawiającą, iż *Katechizm Rzymski* mimo tak jasnego stanowiska nie użył wyraźnie terminologii, której treść niewątpliwie zawierał, że kapłan jest zwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego. Być może nie była ona jeszcze dostatecznie wypracowana.

Po raz pierwszy wśród dostępnych źródeł prawa z wyraźnym określeniem, że kapłan jest zwyczajnym szafarzem chrztu, spotykamy się w postanowieniach prawodawstwa partykularnego Francji. W uchwałach synodu prowincji Becançon z 1571 roku czytamy: „Poza wypadkiem konieczności szczególnym, właściwym i zwyczajnym szafarzem chrztu jest kapłan”⁷⁴. Tego samego sformułowania użył niemal trzysta lat później

⁷² Pontificale Romanum Clementis VIII Pontificis Maximi iussu restitutum atque editum. Romae 1611 s. 39: „... sacerdotem enim oportet offerre, benedicere, praesesse, praedicare et baptizare”.

⁷³ Catechismus, jw. s. 130: „Doceantur igitur fideles triplicem esse eorum ordinem; ac in primo quidem episcopos et sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut iure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exercent”.

⁷⁴ Conc. Prov. Bisuntinum (1571) tit. De baptismo n. 6: „Minister baptismi proprius, specialis et ordinarius est sacerdos, extra casum necessitatis ...”. Mansi, jw. XXXIV B, 49.

synod prowincji Kolocsa na Węgrzech⁷⁵. Inne synody stwierdzały tylko ogólnie, że chrzest ma być udzielany przez kapłana⁷⁶.

Głębsze wyjaśnienie natury władzy kapłana w udzielaniu chrztu oraz wypracowanie fachowej terminologii przyniosła dopiero nauka prawa omawianego okresu. Zarówno kanoniści jak i teologowie powszechnie przyjmują, że święcenie kapłańskie jest tym, co uzdalnia kapłana do uroczystego udzielania chrztu. Prawdę tę autorowie wyrażali za pomocą następujących zwrotów: kapłan przez święcenia stał się zdolnym szafarzem chrztu⁷⁷; kapłan jest zdatnym, by powierzono mu urząd uroczystego udzielania chrztu⁷⁸, kapłani z racji własnego stopnia święceń posiadają trwałą władzę udzielania chrztu⁷⁹. Najbardziej wyraźnego określenia użył F. Suarez, gdy pisał, że pewnym jest, iż kapłan mocą swej konsekracji może być zwyczajnym szafarzem chrztu⁸⁰. Zarówno F. Suarez jak i pozostali autorzy w uzasadnieniu swoich twierdzeń nie byli oryginalni, lecz idąc za *Katechizmem Rzymskim*⁸¹ nawiązywali do argumentacji św. Tomasza⁸², którą jedynie nieco rozbudowali. Przykładowo przytoczymy tutaj tok wywodów F. Suareza. Ponieważ kapłan, twierdził on, posiada władzę w stosunku do rzeczywistego Ciała Chrystusa, przeto konsekwentnie posiada też w stosunku do mistycznego Ciała Chrystusa przynajmniej tę władzę, która konieczna jest do sprawowania codziennych sakramentów służących do wzrostu ludu chrześcijańskiego. Rzeczywiście — kontynuuje dalej Suarez — kapłan jest zwyczajnym szafarzem sakramentu Eucharystii, który ustanowiony został dla wzrostu życia duchowego. Posiada także władzę konieczną do sprawowania sakramentu pokuty ustanowionego do naprawy życia duchowego. Przeto tym bardziej, wnioskuje Suarez, kapłan posiada taką samą władzę sprawowania sakramentu chrztu, który udziela życia duchowego⁸³.

⁷⁵ Conc. Prov. Colocensis (1863) tit. II, cap. 2: „Quamvis sacramenti huius solemniter conferendi ministri ordinarii sint episcopi et presbyteri ...”. Coll. Lac., jw. V, 642.

⁷⁶ Conc. Florentinum (1573) rub. XXIX cap. 1: „Baptismus non nisi in ecclesia, ac a sacerdote solemniter ritu ministratur”. Mansi, jw. XXXV, 757. Por. Conc. Transe (1587); Mansi, jw. XXXVI B, 872. Conc. Prov. Ausitanæ (1851) tit. III § 1 De baptismo; Mansi, jw. XLIV, 616.

⁷⁷ F. Schmalzgrüber: *Ius ecclesiasticum universum*. T. VII. Romae 1844 s. 532 n. 41; „... quilibet sacerdos in ordinatione factus sit idoneus minister baptismi”. Por. Z. van Espen: *Ius ecclesiasticum universum*. T. II. Neapoli 1766 s. 28.

⁷⁸ E. Gonzalez Talez: *Commentaria perpetua in singulos textus quinque librorum Decretalium*. T. V. Venetiis 1766 s. 253 n. 11: „Sacerdos est capax, ut officium solemniter baptizandi illi committatur”.

⁷⁹ V. Petra: *Commentaria ad Constitutiones Apostolicas*. T. IV. Romae 1711 s. 287 n. 23: „... sacerdotes ... qui ratione proprii gradus habitualement baptizandi potestatem habent”.

⁸⁰ F. Suarez, jw. t. XX s. 386: „Secundo est certum, sacerdotem ex vi suae consecrationis esse posse ordinarium ministrum huius (baptismi) sacramenti”.

⁸¹ *Catechismus*, jw.

⁸² S. Thomas de Aquino: *Summa Theologiae* III q. 64 a. 2: „Sacerdotes ad hoc consecrantur ut sacramentum Corporis Christi conficiant ... illud autem est sacramentum ecclesiasticae unitatis ... Per baptismum aliquis fit particeps ecclesiasticae unitatis ... unde et accipit ius accedendi ad mensam Domini. Et ideo, sicut ad sacerdotem pertinent consecrare Eucharistiam, ita ad proprium officium sacerdotis pertinent baptizare”.

⁸³ F. Suarez, jw.: „Quia sacerdos habet potestatem in Corpus Christi verum, ergo consequenter recipit potestatem in Corpus Christi mysticum, saltem quae necessaria est ex vi consecrationis, quae alias dicit solet potestas ordinis, et respectu

Syntezy nauki autorów przedkodeksowych na temat kapłana jako zwyczajnego szafarza sakramentu chrztu dokonał A. Lehmkuhl. Autor ten w swym dziele *Theologia moralis* następująco sformułował interesujące nas zagadnienie: „Każdy kapłan na mocy swoich święceń jest zwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego w tym sensie, że od uprawnionego duszpasterza może zawsze otrzymać pozwolenie na udzielenie chrztu”⁸⁴. Już ten krótki przegląd nauki kanonistów i teologów pozwala zauważyć, że święcenia dają kapłanowi tylko możliwość, czyli czynią go jedynie zdolnym do tego, by mógł być szafarzem chrztu. Biorąc to pod uwagę autorzy w rozwijaniu swej myśli z naciskiem podkreślali, że ponieważ administrowanie sakramentów, a wśród nich sakramentu chrztu, jest aktem władzy pasterskiej⁸⁵, dlatego kapłan, aby mógł godziwie wykonywać otrzymaną w święceniach władzę, musi posiadać władzę zwyczajną lub delegowaną nad społecznością, do której przez chrzest przyjmuje nowych członków⁸⁶.

Po omówieniu wstępnej kwestii kapłana jako szafarza chrztu uroczystego przystępujemy obecnie do bardziej szczegółowego omówienia zagadnienia kapłana — proboszcza jako szafarza tegoż sakramentu. Pierwsza norma prawa powszechnego regulująca sprawę uprawnienia do udzielania chrztu została wyrażona w *Rytuale Rzymskim* z 1614 roku. Prawodawca kościelny w osobie papieża Pawła V postanowił w nim, że szafarzem uprawnionym do udzielania chrztu jest proboszcz lub inny kapłan delegowany przez proboszcza lub ordynariusza miejsca⁸⁷. Jak widzimy, norma *Rytuału Rzymskiego* przyznająca proboszczowi prawo udzielania chrztu była bezwarunkowa i nie miała żadnych zastrzeżeń. W praktyce jednak wykonywanie przez proboszcza prawa podmiotowego

illorum sacramentorum, quae communia sunt populo Christiani, et ad remissionem peccatorum et communem eius profectum ordinantur ... Nam sacerdos est ordinarium minister sacramenti Eucharistiae, quod ad incrementum spiritualis vitae institutum est. Habet etiam potestatem ordinis ad sacramentum poenitentiae necessariam, quod est ad reparandam spiritualem vitam. Ergo multo magis habebit illam ad baptismum administrandum per quod datur spiritualis vita”. Por.: P. Laymann: *Theologia moralis*. T. II. Monachii 1625 s. 58. M. Bonacina: *Opera omnia*. T. I. Venetiis 1639 s. 45 n. 2. A. Barbosa: *De officio et potestate parochi*. Venetiis 1641 s. 254. A. Optavius: *Tractatus de sacramentis*. Cracoviae 1642 s. 131. G. Hurtadus: *Tractatus de sacramentis et censuris*. T. I. Antverpiae 1633 s. 60. F. Schmalzgrüber, jw. t. VII s. 532. E. Hugon: *Tractatus dogmatici*. Editio 5. T. III. Parisiis 1927 s. 209. J. Sasse: *Institutiones theologicae de sacramentis Ecclesiae*. Friburgi Br. 1897 s. 245.

⁸⁴ A. Lehmkuhl: *Theologia moralis*. T. II. Friburgi Br. 1898 s. 50 n. 65: „Quilibet sacerdos est vi ordinationis suae minister ordinarius baptismi eo sensu, ut a competente pastore animarum semper licentiam baptizandi, idque solemniter accipere possit”.

⁸⁵ F. Suarez, jw. „Cum administratio sacramenti sit proprium munus pastoris, et requirat iurisdictionem administrantis in eum cui administratur, vel facultatem eius qui iurisdictionem habet, multo maiori ratione hoc requiritur in hoc sacramento, quod est ianua omnium sacramentorum”. Por. A. Barbosa, jw. s. 254. P. Laymann, jw. s. 58.

⁸⁶ F. Schmalzgrüber, jw.: „... nam est quilibet sacerdos in ordinatione factus sit idoneus minister baptismi, ad licitum tamen huius potestatis usum indiget, ut sibi iurisdictione, et regimen ecclesiae concedatur”. Por. C. La Croix: *Theologia moralis*. T. II. Coloniae 1725 s. 43 n. 274.

⁸⁷ *Rituale Romanum*, jw. s. 15 (De ministro baptismi): „Legitimus quidem baptismi minister est parochus, vel alius sacerdos a parochi vel ab ordinario loci delegatus”.

wypływającego z postanowień zawartych w *Rytuale* nie było absolutne, lecz uzależnione od faktu prawnego jakim było posiadanie własnej chrzcielnicy. Podstawę do takiego stwierdzenia znajdujemy najpierw w postanowieniach Soboru Trydenckiego, który zachował istniejący już przedtem podział na kościoły parafialne i chrzcielne⁸⁸. W materii tej nie wprowadziło żadnych istotnych zmian także postanowienie soboru, które upoważniało biskupów do tworzenia, nawet wbrew woli dotychczasowych rektorów, nowych parafii w tych kościołach, w których na skutek dużej odległości lub innej przeszkody wierni nie mogą bez wielkiej trudności korzystać z sakramentów i uczestniczyć w nabożeństwach⁸⁹. Powstałe bowiem na skutek podziału lub rozdzielenia kościoły filialne, będąc prawdziwymi i oddzielnymi od kościoła macierzystego parafiami, nie miały prawa posiadania własnej chrzcielnicy, gdyż było to z reguły zarezerwowane kościołowi macierzystemu⁹⁰. Utrzymanie rozróżnienia na kościoły parafialne i chrzcielne wskazuje niedwuznacznie, iż sobór stanął na stanowisku, że posiadanie chrzcielnicy nie należy do istoty parafii. Nie było to stanowisko czysto teoretyczne, lecz posiadało dla omawianego zagadnienia doniosłe znaczenie praktyczne. Pierwszą konsekwencją takiego stanowiska było to, że do przekształcenie zwykłego kościoła parafialnego w chrzcielny konieczna była interwencja wyższego przełożonego kościelnego — przynajmniej ordynariusza miejsca⁹¹. Drugim zaś skutkiem był stojący niejako w sprzeczności z postanowieniem *Rytuału* fakt, że proboszcz-rektor kościoła parafialnego nie będącego jednocześnie kościołem chrzcielny nie miał prawa udzielania chrztu. Obok postanowień Soboru Trydenckiego nawet niektóre rozporządzenia *Rytuału Rzymskiego* świadczą o tym, że tak jasno sformułowane w nim zasady *De ministro baptismi* nie mogły być w pełni realizowane. Widać to np. w nakazie prowadzenia ksiąg duszpasterskich, w którym czytamy, że księga bierzmowanych, zawartych małżeństw i księga stanu liczebnego wiernych ma być prowadzona przez każdego proboszcza; księga zaś ochrzczonych ma być prowadzona w tych kościołach, w których udziela się chrztu⁹². Gdyby każdy proboszcz mógł udzielać chrztu, *Rytuał* nakazałby niewątpliwie, aby każdy proboszcz prowadził księgę ochrzczonych.

⁸⁸ Conc. Tridentinum 16 VI 1562 ses. 21 cap. 4 de ref.: „Episcopi, etiam tamquam Apostolicae Sedis delegati, in omnibus ecclesiis parochialibus vel baptismalibus ... cogant rectores ... sibi tot sacerdotes ... adiungere, quot sufficient ad sacramenta exhibenda et cultum divinum celebrandum”. Canones et Decreta Conc. Trid., jw. s. 116 n.

⁸⁹ Tamże: „Episcopi ... in iis vero (ecclesiis parochialibus vel baptismalibus), in quibus ob locorum distandiam sive difficultatem parochiani sine magno incommodo ad percipienda sacramenta et divina officia audienda accedere non possunt, novas parochias invititis rectoribus ... constituere possunt”.

⁹⁰ F. Wernz: *Ius decretalium*. Editio 2. T. II. Romae 1906 s. 821. J. Chelodi: *De personis*. Vincentiae 1924 s. 349 n.

⁹¹ O stosowaniu w praktyce tej zasady świadczy stanowisko kardynała Werony, Augustyna († 1606), który postanowił, że o ile proboszcz samowolnie bez otrzymania specjalnego pozwolenia wybudowałby chrzcielnicę, ma ona być zburzona, a duszpasterz ukarany. Por. E. Martène: *De antiquis Ecclesiae ritibus*. T. I. Venetiis 1783 s. 15 n. 15.

⁹² *Rituale Romanum*, jw. s. 287 (Formulae scribendae in libris habendis apud parochos): „Liber baptizatorum habeatur in ecclesiis in quibus confertur baptismum. Liber confirmorum. Liber matrimoniorum. Liber status animarum. Hi tres habeantur a quolibet parcho”.

Podział na kościoły parafialne i chrzcielne, podtrzymywany przez Sobór Trydencki i potwierdzony pośrednio przez *Rytuał Rzymski*, miał zastosowanie z wszystkimi konsekwencjami w praktyce Kurii Rzymskiej właściwie aż do *Kodeksu Prawa Kanonicznego*⁹³. Kongregacja Soboru rozciągała troskliwą opiekę nad starodawnymi kościołami chrzcielnymi, szczególnie gdy były to kościoły katedralne. W kwestiach spornych na temat prawa posiadania chrzcielnic przez kościoły parafialne — zwłaszcza niezbyt odległe od kościoła chrzcielnego będącego najczęściej kościołem macierzystym — Kongregacja Soboru z reguły wypowiadała się za wyłącznym prawem kościoła macierzystego do posiadania chrzcielnic⁹⁴. Nawet wtedy, gdy istniały pewne trudności (np. odległość dwu kilometrów przy ciężkich drogach z powodu obfitych śniegów) w dotarciu do kościoła macierzystego, Kongregacja Soboru nie uznawała za rzecz stosowną erekcji chrzcielnic w parafialnym kościele filialnym⁹⁵. Kongregacja Soboru stała nawet na stanowisku, że biskup nie może pozwolić na erekcję chrzcielnic w kościele parafialnym, o ile będzie to ze szkodą dla kościoła macierzystego⁹⁶.

Pomimo, że Sobór Trydencki i praktyka Kurii Rzymskiej uznawała rozróżnienie na kościoły parafialne i chrzcielne, w dyscyplinie omawianego okresu i to niemal od początku — obok tendencji stojącej na straży tradycji przyznającej kościołom macierzystym wyłączne prawo do posiadania chrzcielnic, istniała dążność do przekształcenia każdego kościoła parafialnego w kościół chrzcielny. Obecnie przyjrzyjmy się nieco bliżej procesowi urzeczywistniania tej właśnie tendencji, gdyż ze zrozumiałych względów miał on kapitalne znaczenie dla procesu zdobywania przez każdego proboszcza rzeczywistego prawa udzielania chrztu. Głównym motorem procesu zdobywania przez każdą parafię prawa posiadania własnej chrzcielnic była troska Kościoła o to, by wszyscy wierni mieli możliwie łatwy dostęp do środków zbawienia, wśród których sakrament chrztu zajmuje najbardziej poczesne miejsce. Wyżej wspomniany proces, który znalazł pełne ukoronowanie dopiero w postanowieniach *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, rozwijał się dzięki przychylnemu stanowisku Kurii Rzymskiej i poszczególnych rządów diecezji.

Jakkolwiek Kongregacja Soboru otaczała ochroną starodawne kościoły chrzcielne, to jednak ilekroć zaistniały słuszne przyczyny opowiadała się zawsze za erekcją chrzcielnic w kościele parafialnym. Dowodem ta-

⁹³ S. C. Conc. in c. Ferentina 18 III 1797; *Thesaurus Resolutionum S. C. Conc.* Ed. W. Mülbauer. (= W. Mülbauer). T. I—IV. Monachii 1872—1883 t. II s. 45. In c. Viterbien. 23 III 1878; *ASS* 1878 t. XI s. 240. In c. Spoletana 28 I 1832; W. Mülbauer, jw. s. 41. In c. Triventina 24 I 1884; *ASS* 1884 t. XVII s. 545.

⁹⁴ S. C. Conc. in c. Vercellen. 18 XI 1747: „II. An locus sit erectionis fontis baptismalis in singulis ecclesiis parochialibus dictae civitatis Vercell. in. casu. Resp. Ad II. Negative”. *Thesaurus Resolutionum S. C. Conc.* ab anno 1718. Romae 1745 nn. (= *Thesaurus*) t. XIII s. 55. Por. S. C. Conc. in c. Lycien. 19 IV 1606; W. Mülbauer, jw. s. 44. In c. Fabrianen. 21 VI 1732; *Fontes*, jw. V n. 3392 s. 830. In c. Cassanen. 9 II 1772; W. Mülbauer, jw.

⁹⁵ S. C. Conc. in c. Cassanen. 9 VI 1672; *ASS* 1878 t. XI s. 237. In c. Camerinen. 10 II 1748; W. Mülbauer, jw.

⁹⁶ S. C. Conc. in c. Urbevetana 22 IX 1742: „An sit locus novae constructioni fontis baptismalis in ecclesia parochiali et collegiata SS. Gregori et Christianae edita ab episcopo Urbevetano diebus 19 Aprili 1735 et 12 Aprili 1739 in casu? Resp. Negative”. *Thesaurus*, jw. t. X s. 128. Por. S. C. Conc. in c. Camerinen. 10 II 1748, in c. Ferentina 18 V 1797; W. Mülbauer, jw. s. 110.

kiego stanowiska Kongregacji Soboru są liczne rozstrzygnięcia na rzecz erekcji chrzcielnicy w kościele parafialnym⁹⁷. Te szczegółowe rozstrzygnięcia były właściwie zastosowaniem w praktyce zasady ogólnej, wyrażonej w decyzji Kongregacji Soboru z dnia 15 lipca 1624 roku⁹⁸ oraz w rozstrzygnięciu Roty z dnia 12 stycznia 1757 roku⁹⁹. Zarówno Kongregacja Soboru jak i Rota stanęły na stanowisku, że każda parafia powinna mieć własną chrzcielnicę. Jak wspomniano, warunkiem pozwolenia na erekcję chrzcielnicy w kościele parafialnym było istnienie słusznych przyczyn. Jako przyczyny słuszne (*causae iustae*) do udzielania pozwolenia na budowę chrzcielnicy Kongregacja Soboru uznawała następujące stany faktyczne: wielka liczba parafian, rozległość okolicy, niedogodność dróg, przeszkody spowodowane powodzią, lub obfitym śniegiem oraz inne tego rodzaju. Przyczyny te zdaniem Kongregacji Soboru sprowadzają się do jednej: poważna trudność czyli wielka niedogodność stojąca parafianom na przeszkodzie w dotarciu do kościoła chrzcielniczego¹⁰⁰. Gdy zaistniała taka przyczyna, musiało ustąpić potwierdzone nawet zwyczajem niepamiętnym, wyłączne prawo kościoła macierzystego do posiadania chrzcielnicy¹⁰¹. Jak coraz ściślej posiadanie własnej chrzcielnicy spajało się niejako z pojęciem parafii, świadczy także fakt, że Kongregacja Obrzędów rozstrzygnęła, iż nie należy erygować chrzcielnic w kościele katedralnym, przy którym nie ma parafii i proboszcza z własnym terytorium¹⁰².

Praktyka Kurii Rzymskiej nie pozostała bez wpływu na partykularne prawodawstwo diecezjalne. Biskupi, gdy tylko zaistniały słuszne przyczyny, o istnieniu których mogli się przekonać bądź to z próśb proboszcza i wiernych, bądź to na podstawie osobistych oględzin w czasie wizytacji pasterskich, pozwalali, a nawet nakazywali erekcję chrzcielnicy w kościele parafialnym. Przyczynami kanonicznymi skłaniającymi bisku-

⁹⁷ S. C. Conc. in c. Triventina 24 I 1884: „An sit locus erectionis fontis baptismalis in casu? Sacra C. C. re cognita sub die 24 Ianuarii 1884 censuit respondere: Affirmative”. ASS 1884 t. XVII s. 543. Por. S. C. Conc. in c. Masilien. 7 I 1640; W. Mülbauer, jw. s. 41. In c. Viterbien. 19 V 1877; ASS 1878 t. XI s. 232. In c. Pisauraen. 29 VII 1891; ASS 1891 t. XXIV s. 363 n.

⁹⁸ S. C. Conc. in c. Urbinaten. 15 V 1624: „Censuit in ecclesiis parochialibus debere esse fontem baptismalem”. Fontes, jw. t. IV s. 929.

⁹⁹ S. Rota in c. Romana 12 I 1752: „Quin immo huiusmodi ecclesiae disciplina summam habuit aequitatem et congruentiam, quia convenientissimum est omnes ecclesias parochiales suum habere fontem baptismalem, cum ita fiat, ut suus cuique pastor sacramenta administret”. ASS 1891 t. XXIV s. 359.

¹⁰⁰ S. C. Conc. in c. Triventina 24 I 1884: „Porro in more S. C. C. positum est, ut semper absque ullo dubio novi fontis erectio indulgeatur cum iustae causae subpetunt, quas inter recensentur populi multitudo, locorum distantia, viarum asperitas, aquarum aut nivium impedimenta, et alia huiusmodi; quae tamen ad unam reduci queunt, scilicet ad gravem difficultatem, seu magnum parachianorum incommodum baptismalem ecclesiam adeundi”. ASS 1884 t. XVII s. 547 n.

¹⁰¹ S. C. Conc. in c. Leodien. 7 VI 1692; Fontes, jw. IV n. 1953 s. 929. In c. Guadrien. 23 IV 1738; Collectio omnium conclusionum et resolutionum, quae in causis propositis apud S. Congregationem Cardinalium S. Concilii Tridentini Interpretum prodierunt. Ed. S. Pallotini. Romae 1867—1892 (= S. Pallotini) t. X s. 167 n. 87. In c. Urbevetana 3 VIII 1748; Canones et Decreta Conc. Trid., jw. s. 118 n. 10. In c. Spoletana 28 I 1832; S. Pallotini, jw. In c. Triventina 24 I 1884; ASS 1884 t. XVII s. 549.

¹⁰² C. S. R. in c. 31 VIII 1872: „Dubium I. An in cathedrali ecclesia erigi debeat fons baptismalis, etiamsi in ipsa nulla sit parochia, nec parochus, qui proprium habeat territorium? ... Resp. Negative in omnibus”. Fontes, jw. VIII n. 6046 n. 178.

pów do takich decyzji była znaczna odległość kościoła parafialnego od kościoła chrzcielniczego oraz utrudniony do niego dostęp w niektórych porach roku jak np. w zimie¹⁰³. Ponadto sprawę posiadania chrzcielnicy przez kościoły parafialne biskupi niekiedy regulowali globalnie. Dokonywali tego na synodach prowincjonalnych lub nawet narodowych, na których wydawali ustawy nakazujące, by w każdym kościele parafialnym istniała chrzcielnica. Z praktyką taką spotykamy się w połowie XIX wieku w takich krajach jak Irlandia¹⁰⁴ czy Anglia¹⁰⁵. Niektóre kraje misyjne poszły jeszcze dalej; ich synody nakazywały, by w każdym kościele erygowano chrzcielnicę¹⁰⁶.

Omówiona tu pokrótce praktyka Kurii Rzymskiej oraz lokalnej władzy diecezjalnej wskazuje, że w dyscyplinie omawianego okresu coraz bardziej przeważała tendencja, która gotowa była dla dobra duchowego wiernych poświęcić nawet czcigodne tradycje i przekazać przynajmniej kościołom parafialnym prawo posiadania własnej chrzcielnicy. W miarę urzeczywistniania się tej tendencji, proboszczowie stawali się rzeczywiście uprawnionymi do administrowania chrztu.

Po omówieniu procesu zdobywania przez proboszcza rzeczywistego prawa udzielania chrztu wypada z kolei poświęcić nieco miejsca na dokonanie charakterystyki władzy, jaką w zakresie administrowania chrztu cieszył się proboszcz kościoła posiadającego własną chrzcielnicę.

Na wstępie zagadnienie natury tej władzy. E. Gonzalez Talez pisząc na ten temat zaznaczył, że kapłan-proboszcz jest szafarzem uprawnionym do udzielania chrztu na podstawie swego urzędu i dlatego też może bez specjalnego pozwolenia biskupa spełniać własne zadania¹⁰⁷. Taką samą opinię, używając bardziej ścisłej terminologii, wyraził Z. van Espen. Proboszczowie, pisał on, wprawdzie od biskupa poprzez przyjęcie obowiązku duszpasterskiego otrzymują prawo udzielania sakramentów, to jednak przyjąwszy go, udzielają ich niezależnie od biskupa jakby prawem własnym i zwyczajnym to jest na mocy prawa swego duszpaster-

¹⁰³ Z powodu niemożliwości dotarcia do źródeł oryginalnych powyższą wypowiedź opieram na relacji stanu faktycznego, znajdującej się w szeregu decyzji Kongregacji Rzymskich. Por. S. C. Conc. in c. Viterbien. 22 III 1794; Fontes, jw. V n. 3604 s. 1030 n. S. C. Episcoporum et Regularium in c. Spoletana 9 VI 1848; Fontes, jw. IV n. 1953 s. 928. S. C. Conc. in c. Pisauran. 29 VIII 1891; ASS 1891 t. XXIV s. 351 n.

¹⁰⁴ Syn. Plen. Episcoporum Hiberniae (1850) decret. XI n. 8: „Parochi ... caveant itaque ut quam primum fontes baptismales erigantur”. Coll. Lac. jw. III, 779. Por. Conc. Prov. Casseliensis (1853) tit. III; Coll. Lac., jw. 833. II Conc. Prov. Taumensis (1854) decret. II; Coll. Lac., jw. 859.

¹⁰⁵ I Conc. Prov. Vestmonasteriense (1852) decret. XVI n. 1: „In unaquaqua ecclesia, cui anexa est cura animarum, sit fons baptismalis, nisi ad tempus dispensaverit episcopus”. Coll. Lac., jw. 928. Por. I Conc. Coloniarum Angliae, Holandiae et Daniae (1854) sectio I n. 1; Coll. Lac. jw. 1096.

¹⁰⁶ Conc. Prov. Sydneise (1844) stat. IX: „Pastores omnes hortamur ut citius fontes baptismales, iuxta formam a nobis dandam, in omnibus ecclesiis erigantur”. Mansi, jw. XXXIX, 484. Por. I Conc. Prov. Halifaxiense (1857) decr. XI n. 1; Coll. Lac., jw. 740.

¹⁰⁷ E. Gonzalez Talez, jw. s. 252 n. 11: „... Presbyterum parochum in propria parochia esse ministrum legitimum ratione officii sacramenti baptismi, et proinde sine speciali licentia episcopi posse manus proprium adimplere”. Por. A. Barbosa, jw. s. 254 n. 1.

skiego urzędu¹⁰⁸. Z powyższego wynika, że cytowani autorzy uważali nie co innego jak tylko sam urząd proboszcza za źródło, z którego wypływa uprawnienie do udzielania chrztu. W ten sposób autorzy opowiedzieli się niedwuznacznie za zwyczajnym charakterem władzy proboszcza do udzielania chrztu. Władza ta zdaniem św. Alfonsa Marii Liguori na mocy prawa powszechnego jest stałą i bez słusznej przyczyny nie można proboszcza jej pozbawić¹⁰⁹. Stanowisko św. Alfonsa znalazło potwierdzenie w decyzji Kongregacji Soboru z dnia 9 czerwca 1825 roku. Kongregacja ta uznała za niewłaściwy dekret, w którym biskup ze szkoda dla miejscowego duszpasterza zarezzerwował sobie i swoim następcom prawo delegowania kapłana do udzielania chrztu¹¹⁰.

Spróbujmy obecnie odpowiedzieć na pytanie: w stosunku do jakich osób proboszcz mógł wykonywać otrzymane wraz z urzędem uprawnienie do udzielania chrztu. Otóż pamiętać należy, że już w poprzednim okresie gdzieś istniała wypracowana przez praktykę i prawodawstwo partykularne zasada, iż proboszcz może wykonywać swoją władzę tylko w stosunku do takich osób, które posiadają zamieszkanie na terenie jego parafii. Chcąc uczynić wspomnianą zasadę powszechnie obowiązującą Sobór Trydencki postanowił, że w miastach i okolicach, gdzie kościoły parafialne nie mają określonych granic i rektorzy ich nie posiadają własnego ludu i wszystkim proszącym bez rozróżnienia, z której parafii pochodzą, udzielają sakramentów, biskupi powinni każdej grupie wiernych zorganizowanej w parafię wyznaczyć na stałe własnego proboszcza, od którego jedynie wierni mogą godziwie przyjmować sakramenty¹¹¹. Wprawdzie sobór wyraźnie mówił tylko o obowiązku wiernych przyjmowania sakramentów od swego proboszcza, to jednak z wypowiedzi tej wynika — jako korelat obowiązku wiernych — prawo proboszcza do udzielania sakramentów swoim wiernym, tzn. tym, którzy według powszechnego zdania ówczesnych kanonistów, mają zamieszkanie (*domi-*

¹⁰⁸ Z. van Espen, jw. s. 28: „Parochi accipiant quidem curam animarum ab episcopo, et per eam ius administrandi sacramenta; sed ea accepta, illa tunc independenter ab episcopo, ac quasi iure proprio et ordinario id est iure sui officii et beneficii parochialis administrant”. Por. A. Coninck: Commentariorum ac disputationum in universam doctrinam D. Thomae de sacramentis ac censuris tomus duo. Antverpiae 1619 s. 102 n. 9. E. Genicot: Theologiae moralis institutiones. Editio 5. Lovanii 1905 s. 144 n. 136. F. Wernz, jw. t. III s. 815 n. 728.

¹⁰⁹ S. Alphonsus Maria de Liguori: Theologia moralis. T. III. Romae 1909 s. 98 n. 113: „Parochus vero etiam reputatur baptismi minister ordinarius, ut omnes dicunt, quia statim ac ab episcopo parochus approbatur, accipit ab eo licentiam baptizandi, quae iure communi est ita stabilis, ut sine iusta causa non possit ea privari”.

¹¹⁰ S. C. Conc. in c. Reatina 9 VI 1825: „III. An sustinatur reservata in Decreto facultas episcopo sacerdote delegandi pro administratione baptismi in casu? Resp. ad III. Negative quoad formam decreti et episcopus utatur iure suo ad normam Ritualis Romani”. S. Pallotini, jw. t. I s. 597 n. 15.

¹¹¹ Conc. Tridentinum ses. XXIV c. 13 de ref.: „In iis quoque civitatibus ac locis, ubi parochiales ecclesiae certos non habent fines nec earum rectores proprium populum quem regant, sed promiscue petentibus sacramenta administrant, mandat sancta synodus episcopis pro tutiori animarum eis commissarum salute, ut distincto populo in certas propriasque parochias unicuique suum perpetuum peculiaremque parochum assignent, qui eas cognoscere valeat, et a quo solo licite sacramenta suscipiant”. Canones et Decreta Conc. Trid., jw. s. 366.

cillium) na terenie podległym jurysdykcji danego proboszcza¹¹². Zasada ta stosuje się także do sakramentu chrztu. Mimo, że nikt, jak wyjaśnia A. Coninck, przed przyjęciem chrztu nie jest tak poddanym Kościoła, aby wprost podlegał jego prawom, niemniej jednak pośrednio z samego prawa naturalnego i Bożego jest zobowiązany zachować przy przyjęciu tego sakramentu rozporządzenie Kościoła, który poszczególnym duszpasterzom przyznał określone terytorium podległe ich opiece¹¹³. Reguła ustalona na Soborze Trydenckim znalazła zastosowanie w *Rytuale Rzymskim* z 1614 roku. Ten, najpierw w normach ogólnych wyraźnie zabronił proboszczom udzielania sakramentów wiernym pochodzącym z obcej parafii¹¹⁴, a następnie w części szczegółowej nakazał, aby proboszcz, nim przystąpi do udzielania chrztu, o ile nie wie na pewno, zapytał, czy przystępujący do chrztu jest z jego parafii¹¹⁵. Z biegiem czasu kanonistyka ukuła zasadę, że proboszcz ma prawo udzielania chrztu także tym, którzy na jego terytorium mają zamieszkanie tymczasowe (*quasi-domicillium*)¹¹⁶. Opowiadając się za słusnością tej zasady św. Alfons. M. de Liguori wskazywał na fakt, że już przez zamieszkanie tymczasowe każdy staje się podległym jurysdykcji miejscowego proboszcza¹¹⁷. Tym zaś, którzy nie mają określonego zamieszkania, zgodnie z powszechnym zdaniem ówczesnych kanonistów, miał prawo udzielać chrztu każdy proboszcz, którego wybierze przyjmujący chrzest lub jego rodzice¹¹⁸.

Kontynuując charakterystykę uprawnienia proboszcza do udzielania chrztu, nie podobna zostawić bez odpowiedzi pytania: czy otrzymane wraz z urzędem uprawnienie proboszcza do udzielania chrztu mieszkańcom parafii miało charakter prawa wyłącznego, czy też proboszcz wykonywał je łącznie z innymi równorzędnie z nim uprawnionymi duszpasterzami. Przystępując do rozwiązania powyższego problemu należy na wstępie ogólnie stwierdzić, że liczne odpowiedzi Stolicy Apostolskiej wskazują na to, iż w omawianym okresie wyłączność prawa proboszcza stawała się

¹¹² F. Schmalzgrüber, jw. t. VII, s. 532 n. 42: „Qualis parochus esse debeat, ut licite baptismum conferat? Resp. Debet esse parochus domicilii, in quo degit baptizandus. Por. S. Alphonsus M. de Liguori, jw. t. III s. 99 n. 15. E. Genicot, jw. s. 144 n. 136. F. Wernz, jw. t. III s. 815 n. 728. J. D'Annibale: Summa Theologiae moralis. Editio 5. T. III. Romae 1908 s. 241 n. 273. B. Ojetti: Synopsis rerum moralium. T. I. Romae 1912 s. 350.

¹¹³ A. Coninck, jw. s. 102 n. 10: „Etsi nemo ante baptismum sit subiectus ecclesiae, ita ut possit ipsius praeceptis directe obligari, nihilominus indirecte ex ipso iure naturali et divino tenetur in susceptione huius sacramenti statutum Ecclesiae observare, quae singulis particularibus ... pastoribus praescripsit certa loca quae eorum curae subsint”.

¹¹⁴ Rituale Romanum, jw. s. 10: „Parochus vel quisque alius sacerdos ... fidelibus alienae parochiae sacramenta non administrabit, nisi necessitatis causa, vel de licentia parochi seu ordinarii”.

¹¹⁵ Tamże, s. 23: „Parochus ... interroget (nisi de his bene sibi constet) an sit suae parochiae ...”.

¹¹⁶ T. Sanchez: De sancto matrimonii sacramento. Venetiis 1724 s. 204. S. Alphonsus M. de Liguori, jw. s. 99. E. Genicot, jw. s. 144 n. 136. J. D'Annibale, jw. B. Ojetti, jw.

¹¹⁷ S. Alphonsus M. de Liguori, jw. s. 100: „Ratio huius sententiae est quia per quasi domicilium quisque iam fit parochianus loci ubi habitat”.

¹¹⁸ A. Barbosa, jw. s. 255 n. 7: „Quisque in sua, cui subest, ecclesia est baptizandus ... nisi baptizandus perigrinetur, aut certum non habet domicilium, hoc enim casu in ea ecclesia, quam eligerit baptizari potest”. Por. J. D'Annibale, jw. s. 241 n. 273. B. Ojetti, jw.

regułą; łączne natomiast wykonywanie tego prawa miało raczej charakter wyjątku. Wprowadzenie w czyn reguły wyłączności prawa proboszcza do udzielania chrztu napotykało na trudności. Powodem tych trudności było to, że proboszczowie kościołów katedralnych, kanonicy oraz zakonnicy rościli pretensje do łącznego z proboszczem prawa udzielania chrztu. Stolica Apostolska w szeregu rozstrzygnięciach stanęła na stanowisku wyłącznego prawa proboszcza do udzielania chrztu mieszkańcom jego parafii. Oto niektóre z nich.

Dnia 27 września 1687 roku Kongregacja Soboru uznała za nieuzasadnione pretensje proboszcza kościoła metropolitalnego w Neapolu, który twierdził, że udzielanie chrztu niewiernym nawracającym się na wiarę katolicką jest jego wyłącznym prawem w stosunku do proboszczów parafii, z których pochodzą przyjmujący chrzest¹¹⁹. Proboszcz kościoła metropolitalnego po zebraniu nowych argumentów faktycznych i prawnych ponownie wniósł sprawę do Kongregacji. Pomimo to Kongregacja Soboru dnia 21 lutego 1688 roku potwierdziła swoje stanowisko z dnia 27 września 1687 roku¹²⁰. Nawet i ta powtórna decyzja nie załatwiła sprawy definitywnie. Wspomniany proboszcz wraz z przełożonym Arcybractwa Nauki Chrześcijańskiej wyjednał u wikariusza generalnego dekret, który zabraniał proboszczom miasta i diecezji udzielania chrztu niewiernym bez uzyskania od przełożonego Arcybractwa pozwolenia i otrzymania powiadomienia o tym, że przyjmujący chrzest są dostatecznie obznajomieni z katechizmem i są zdolni do przyjęcia chrztu¹²¹. Choć Kongregacja Soboru w zasadzie potwierdziła dekret wikariusza generalnego, to jednak nakazała wykreślić z niego zasadnicze dla omawianej kwestii słowa: *petita licentia*¹²².

Innym świadectwem mówiącym o tym, że w omawianym okresie zasadnicza wyłączność prawa proboszcza do udzielania chrztu mieszkańcom swojej parafii znajdowała się jeszcze *in statu fieri*, jest sprawa udzielania chrztu w mieście Fabriano we Włoszech. Istniały tam cztery kościoły parafialne, z których tylko dwa: katedra pod wezwaniem św. Wenancjusza i kolegiata posiadały chrzcielnice, a ich proboszczowie udzielali chrztu dzieciom urodzonym w pozostałych parafiach. W roku 1729 kameduli wybudowali chrzcielnicę w jednym z dwóch pozostałych

¹¹⁹ S. C. Conc. in c. Neapolitana 6 et 27 IX 1687: „An ius baptizandi dictos infideles ad fidem conversos competat Vicario Curato Ecclesiae Metropolitanae, vel potius parochis parochiarum, intra quorum limites baptizandi degunt? Die 27 sept. 1687 Sacra etc. censuit, spectare ad parochos domicilii, servata forma Ritualis Romani”. Fontes, jw. V n. 2903 s. 406.

¹²⁰ S. C. Conc. in c. Neapolitana 21 II 1688: „An sit standum, vel recedendum a decisio? Sacra Congr. respondit: In decisis”; Analecta Iuris Pontificii. T. VIII. Romae 1866 col. 1593.

¹²¹ S. C. Conc. in Neapolitana 28 VIII 1688: „...Prior Archifraternitatis Doctrinae Christianae et Vicarius Curatus ecclesiae Metropolitanae oblati Vicario Generali Eminentissimi Archiepiscopi precibus, sequens rescriptum seu decretum ab eodem obtinuerunt: Rev. parochi civitatis, et dioecesis Neapolitanae non audeant in futurum baptizare infideles nisi prius petita licentia obtentaque attestazione a D. Canonico priore generali Archifraternitatis Doctrinae Christianae cathedralis, an sufficienter sint instructi catechismo catholico, et an sint capaces dicti sacramenti”. Tamże.

¹²² Tamże: „An supradictum rescriptum, seu decretum Vicarii Generalis Neapolitani sit servandum? Sacra Congr. respondit: Ad mentem. Mens est, quod deleantur a decreto Vicarii illa tantum verba, petita licentia”.

kościół parafialnych. Fakt ten zapoczątkował spór pomiędzy kościołem katedralnym św. Wenancjusza a kościołem parafialnym św. Błażeja obsługiwany przez kamedułów. Proboszcz kościoła katedralnego kwestionował słuszność erekcji chrzcielnicy w kościele parafialnym kamedułów oraz uważał, że w dalszym ciągu, o ile rodzice o to poproszą, może udzielać chrztu dzieciom urodzonym na terenie parafii św. Błażeja posiadającej własną chrzcielnicę¹²³. Przedmiot sporu Kongregacja Soboru na sesji w dniu 24 maja 1732 roku ustaliła w formie następującej wątpliwości: „Czy w danym wypadku wolno proboszczowi chrzcić w swoim kościele urodzonych w obcych parafiach i posiadających własne chrzcielnice, czy też raczej udzielanie chrztu własnym parafianom przysługuje wyłącznie każdemu proboszczowi posiadającemu chrzcielnicę w swoim kościele?”¹²⁴. Kongregacja Soboru w dniu 21 czerwca rozstrzygnęła, że należy zachować dotychczasowy zwyczaj¹²⁵. Zakonnicy czując się pokrzywdzeni tą decyzją, prosili o ponowne rozpatrzenie sprawy. Kongregacja Soboru sprawę tę rozpatrywała w dniach 22 listopada 1732 roku, 2 maja¹²⁶ i 14 listopada 1733 roku. Kongregacja Soboru na pytanie: „czy należy utrzymać, czy też odstąpić od decyzji z dnia 21 czerwca 1732 roku?” odpowiedziała, odstępując od poprzedniej decyzji, przeczając co do drugiej części pytania¹²⁷. Rozstrzygnięcie to Kongregacja potwierdziła w decyzjach z dnia 6 lutego 1734 roku¹²⁸ oraz z dnia 20 marca tegoż roku¹²⁹. Innymi słowy Kongregacja Soboru ostatecznie stanęła na stanowisku, że proboszcz kościoła katedralnego nie ma prawa chrzcić w swoim kościele urodzonych w innych parafiach posiadających własną chrzcielnicę; oraz że do udzielania chrztu wyłącznie uprawniony jest własny proboszcz posiadający chrzcielnicę.

Analogiczny spór toczył się także w mieście Iezi (Włochy). Miasto to aż do wieku XVI posiadało chrzcielnicę tylko w kościele katedralnym. Zaraz po Soborze Trydenckim zostały utworzone cztery parafie podmiejskie. Tylko jedna z nich, z powodu niedużej odległości od miasta, nie otrzymała chrzcielnicy. Proboszczowie kościoła katedralnego, jak wynika z ksiąg parafialnych, od roku 1675 chrzcili dzieci z innych parafii bez pozwolenia ich proboszczów. W roku 1797 przeciwstawił się tej praktyce proboszcz parafii w Tebano (jedna z utworzonych po soborze parafii). Sprzeciw swój oparł na postanowieniu prawa głoszącym, że nikt nie może chrzcić obcych poddanych bez pozwolenia ich proboszcza¹³⁰. Kongregacja Soboru uznała za słuszny sprzeciw proboszcza parafii w Tebano. Dnia 15 lipca 1797 roku na pytanie: „Czy w danym wypadku proboszczowi kościoła katedralnego w Iezi przysługuje łączne z proboszczem

¹²³ S. C. Conc. in c. Fabrianen. 24 V 1732; Fontes, jw. V n. 3392 s. 830 n.

¹²⁴ Tamże: „2. An licet parochi Ecclesiae Cathedralis S. Venantii in ea baptizare natos in alienis parochiis, etiam fontem baptismalem habentibus; seu potius spectet privative ad unumquemque parochum habentem fontem in sua ecclesia baptismum conferre propriis parochianis in casu?”

¹²⁵ Tamże: „Die 21 Iuni 1732 Sacra, etc., Respondit ad 2. Servetur solitum”.

¹²⁶ Tamże: 2 V 1733; Fontes, jw. V n. 3401 s. 839.

¹²⁷ Tamże: 14 XI 1733: „An ad 2 dubium sit standum vel recedendum a decisio die 21 Iuni 1732? Resp. Praevio recessu a decisio, negative ad primam partem, et affirmative ad secundam”. Fontes, jw. V, n. 3410 s. 846.

¹²⁸ Tamże: 6 II 1734; Fontes, jw. V n. 3415 s. 851.

¹²⁹ Tamże: 20 III 1734; Fontes, jw. V n. 3417 s. 852.

¹³⁰ S. C. Conc. in c. Aesina 15 VI 1797; Fontes, jw. VI n. 3905 s. 182 n.

parafii prawo udzielania chrztu poddanym parafii w Tebano bez pozwolenia ich własnego proboszcza?" odpowiedziała przecząco¹³¹.

Zasada wyłączności prawa proboszcza do udzielania chrztu swoim poddanym krystalizowała się ponadto w sporach pomiędzy kapitułą sprawującą duszpasterstwo habitualne a duszpasterzem sprawującym w danej parafii duszpasterstwo aktualne. Spór taki toczył się w kościele katedralnym diecezji Galtelli-Nuoro na Sardynii. Kapituła, która od roku 1779 sprawowała duszpasterstwo habitualne i aktualne w całym mieście Nuoro, uważała, że nawet po zwolnieniu jej z obowiązków duszpasterskich i powierzeniu ich jednemu z kanoników, nadal ma prawo spełniać pewne funkcje proboszczowskie jak udzielanie chrztu czy przechowywanie ksiąg ochrzczonych¹³². Dnia 27 czerwca 1891 roku po raz pierwszy przedłożono do rozstrzygnięcia Kongregacji Soboru następującą wątpliwość: „Czy prawo administrowania chrztu i przechowywania ksiąg ochrzczonych należy do kapituły, czy też do kanonika-proboszcza aktualnego?”¹³³. Kongregacja Soboru po trzykrotnym przedłożeniu sprawy w dniu 23 lipca 1892 roku odpowiedziała, że prawo to należy łącznie zarówno do kapituły jak i do proboszcza aktualnego¹³⁴. Proboszcz czując się pokrzywdzony tą decyzją ubiegał się o ponowne rozpatrzenie sprawy. Kongregacja Soboru w dniu 7 września 1895 roku uzgodniwszy sprawę z papieżem orzekła, że należy odstąpić od decyzji z dnia 23 lipca 1892 roku¹³⁵.

Oprócz proboszczów kościołów katedralnych i kapituł także zakonnicy rościli pretensje do łącznego z proboszczem prawa udzielania chrztu. Jeśli idzie o kraje misyjne, to kanoniści omawianego okresu, powołując się na przywilej, który zakon jezuitów uzyskał od papieża Pawła III¹³⁶ oraz w 1567 roku od Piusa V, zgodnie utrzymywali, że zakonnicy pełniący w tych krajach funkcje misjonarzy bez specjalnego pozwolenia nawet poza wypadkiem niebezpieczeństwa śmierci mogą udzielać chrztu uroczysto¹³⁷. W krajach o ustalonej organizacji kościelnej Stolica Apostolska nie przyznała zakonnikom prawa udzielania chrztu bez pozwolenia miejscowych duszpasterzy. Papież Innocenty X rozstrzygając w roku 1648 spór toczący się pomiędzy biskupem Angelopolis a jezuitami, orzekł, że zakonnicy — także ojcowie jezuiti — w swoich siedzibach leżących

¹³¹ Tamże: „An parochi Cathedralis Aesi cumulativum competat ius baptizandi subditos parociae in Tebano absque licentia proprii parochi in casu? Sacra, etc. respondit: Negative”.

¹³² S. C. Conc. in c. Galtellinoren. 27 VI 1891; Fontes, jw. VI n. 4295 s. 747.

¹³³ Tamże: „I. An ius administrandi baptismum et custodiendi libros baptizatorum maneat penes Capitulum vel penes canonicum in casu?”.

¹³⁴ Tamże: 23 VII 1892: „S.C.C. placuit rescribere ad L. Cumulative spectare ad utrumque”. Fontes, jw. VI, n. 4295, s. 748.

¹³⁵ Tamże: 7 IX 1895: „An sit standum vel recedendum a decisis in casu? Sacra, etc. respondit: Recedendum a decisis, facto verbo cum Sanctissimo”. Fontes, jw. VI, n. 4295, s. 751.

¹³⁶ Paulus III P.: Const. „Cum inter cunctas” 3 VI 1545: „Facultatem concedimus singulis societatis, Poenitentiae, Eucharistiae, et alia Ecclesiastica Sacramenta, sine alicuius praeiudicio ministrandi, dioecesanorum locorum, rectorum parochialium, et aliarum ecclesiarum, aut quorumvis aliorum licentia desuper minime requisita”. Institutum Societatis Jesu. Vol. I. Bullarum et Compendium Privilegiorum. Florentiae 1892 s. 11.

¹³⁷ F. Suarez, jw. t. XVI/2 s. 1004. Por. E. Gonzalez Talez, jw. s. 253 n. 12. F. Schmalzgrüber, jw. t. VII s. 533 n. 45. L. Ferraris, jw. s. 965 n. 14.

na terenie parafii nie obsługiwanych przez nich, nie mogą udzielać chrztu bez pozwolenia ordynariusza lub proboszcza¹³⁸. Taką samą decyzję wydała nieco wcześniej Kongregacja Rozkrzewienia Wiary w stosunku do misjonarzy z zakonu kapucynów pracujących na holenderskich terenach misyjnych¹³⁹. Kongregacja Rozkrzewienia Wiary raz jeszcze zabrała głos w tej sprawie. W roku 1702 orzekła, że wszystkim misjonarzom zarówno z kleru diecezjalnego jak i zakonnikom — także jezuitom — nawet na podstawie przywilejów nie wolno udzielać sakramentów lub spełniać innych funkcji proboszczowskich bez zgody ordynariuszy miejsc, w których wypadnie im pracować¹⁴⁰.

Jakkolwiek Stolica Apostolska opowiedziała się wyraźnie za zasadą wyłączności prawa proboszcza do udzielania chrztu swoim poddanym, to jednak dopuszczała możliwość uzyskania przez innych kapłanów łącznego z miejscowym proboszczem prawa udzielania chrztu. Inni kapłani — najczęściej proboszczowie — mogli uzyskać to prawo na podstawie prawnego zwyczaju lub też na podstawie otrzymanego indultu.

Kongregacja Obrzędów dnia 9 maja 1606 roku orzekła, że można zachować zwyczaj, na podstawie którego kanonicy i inni kapłani miasta Narbo (Włochy) za zgodą ordynariusza i na prośbę rodziców mogli udzielać chrztu. Kongregacja zastrzegła jednak, że nie może to się dokonywać ze szkodą dla praw i dochodów proboszcza¹⁴¹. Niekiedy, o ile zaistniały słuszne przyczyny, np. gdy wierni mieli znacznie dalej do własnego kościoła parafialnego niż do obcego, Kongregacja Soboru zatwierdzając erekcje chrzcielnicy w kościele parafialnym nakazywała, aby zgodnie z dotychczasowym zwyczajem pozostawiono wiernym swobodę wyboru

¹³⁸ Innocentius X P.: Const. „Cum sicut” 14 V 1648 § 4 n. 17: „Utrum Regularibus, etiam Patres Jesuitae in suis praediis, opificinis, aliisque suis Domibus Saecularibus sitis intra limites parochialium ad se non spectantium, possint administrare Sacramentum baptismatis ... famulis mercenariis ... sive aliis id genus hominibus saecularibus absque Ordinarii, vel parochi licentia? Respondit non posse”. Fontes, jw. I n. 234 s. 444.

¹³⁹ S.C.P.F. 13 VI 1633: „Referente E-mo D. Card. S. Honufri de impedimentis quae missionariis capucinis Hollandiae fiunt a parochis circa administrationem Sacramentorum parochialium, S. C. dixit iusta esse impedimenta, nam huiusmodi Sacramenta a missionariis non sunt administranda nisi de consensu parochorum”. Collectanea Sacrae Congregationis de Propaganda Fide seu decreta, instructiones, praescripta pro apostolicis missionibus ex tabularis eiusdem S. Congregationis deprompta. Vol. I. Romae 1907 n. 73 s. 19.

¹⁴⁰ S. C. P. 14 II 1702: „Missionariis, sive Saecularibus, sive Regularibus, etiam Societatis Jesu, non liceat, etiam vigore suorum privilegiorum, Sacramenta administrare, aut alia munia parochialia obire, nisi de licentia Ordinarii seu Vicariorum Ap. in quorum respective provinciis aut dioecesibus eosdem missionarios commorari contingerit”. ASS 1891—2 t. XXIV s. 631.

¹⁴¹ S.R.C. in c. Neritonen. 9 V 1606: „Ex antiqua consuetudine in civitate Neritonen, solitum fuisse canonicos et alios eiusdem civitatis presbyteros, cum licentia tamen Ordinarii, baptizare nonnullos infantes ad parentum eorum instantiam: pro bono pacis et quietis multarum dictae civitatis familiarum, S.R.C. expositum fuit, quod liceat per Archipresbyterum hactenus toleratum fuerit nunc tamen amplius tolerare et permittere idem Archipresbyter recusat. Quare canonici et presbyteri eiusdem civitatis instituerunt, consuetudinem predictam in baptizandis infantibus servandam esse censuit, dummodo id de licentia Ordinarii fiat, et sine praeiudicio iurium et emolumentorum Archipresbytero debitorum”. Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituum ex actis eiusdem collecta eiusque auctoritate promulgata sub auspiciis Leonis papae XIII. Vol. I. Romae 1893—1901 n. 213. Por. S.C. Conc. in c. Viterbien. 22 III 1749; Fontes, jw. V n. 3604, s. 1030 n.

miejsca chrztu¹⁴². Konsekwencją takiego rozstrzygnięcia było to, że dwaj proboszczowie posiadali łączne prawo do udzielania chrztu poddanym jednej parafii.

Inną drogą uzyskania łącznego z proboszczem miejsca prawa udzielania chrztu było otrzymanie specjalnego indultu. Indult taki był kilkakrotnie przez papieży nadawany bazylice św. Piotra na Watykanie. Na podstawie tych indultów każdorazowy proboszcz bazyliki posiadał łączne z pozostałymi proboszczami Rzymu prawo do udzielania chrztu. Gdy w roku 1700 proboszczowie parafii rzymskich zakwestionowali to prawo, chcąc ograniczyć je do urodzonych tylko w niektórych parafiach, Kongregacja Soboru orzekła, że proboszcz bazyliki św. Piotra może udzielać chrztu mieszkańcom wszystkich parafii Rzymu¹⁴³. Papież Benedykt XIV w dniu 27 marca 1752 roku potwierdził wspomnianą decyzję Kongregacji Soboru i jednocześnie rozszerzył prawo proboszcza bazyliki Watykańskiej na urodzonych także poza Rzymem¹⁴⁴.

Kończąc omawianie władzy proboszcza odnośnie udzielania chrztu należy zaznaczyć, że miała ona charakter terytorialny. Poza swoim terytorium, jak nauczali autorzy, proboszcz bez pozwolenia miejscowego duszpasterza nie może udzielić chrztu nawet własnym parafianom¹⁴⁵. Wpływ takiego stanowiska widać w postanowieniach synodu przemyskiego z 1902 roku¹⁴⁶.

Jak już wspomniano *Rytuał Rzymski* z 1614 roku obok proboszcza za uprawnionego do udzielania chrztu uznał każdego kapłana, który został do tego delegowany przez proboszcza miejsca lub ordynariusza¹⁴⁷. Jakkolwiek akt upoważniający kapłana do udzielania chrztu został wyraźnie w *Rytuale* nazwany delegacją, to jednak kanoniści na ogół odstąpili od tego sformułowania i zastąpili je terminem pozwolenia (*licentia*)¹⁴⁸. Według powszechnego zdania kanonistów i teologów omawianego okresu pozwolenie na udzielenie chrztu przybierać mogło dwojaką formę. Mogło to być pozwolenie wyraźne (*licentia expressa*) lub też pozwo-

¹⁴² S.C. Conc. in c. Fulginaten. 22 VI 1720: „An sustinatur erectio fontis baptismalis in ecclesia parochiali s. Mariae Novae Castri Saronis in casu? S. Congr. responsum dedit — Affirmative relicta libertate parochianis S. Mariae Castri Saronis deferendi iuxta solitum filios baptizandos etiam ad alios parochias”. S. Pallotini, jw. t. X n. 81 s. 166. Por. S.C. Conc. in c. Spoletana 18 II 1832; jw. n. 97 s. 170.

¹⁴³ S.C. Conc. in c. Romana 15 V 1700: „An Curato S. Petri de Vaticano liceat baptizare commorantes in omnibus aliis parochiis Urbis? Sacra Congregatio censuit: Affirmative”. *Analecta Iuris Pontificii*, jw. VIII, 1594.

¹⁴⁴ Benedictus XIV P.: Const. „Ad honorandam” 27 III 1752 § 14; *Fontes*, jw. II n. 420 s. 369.

¹⁴⁵ A. Lehmkuhl, jw. s. 51 n. 66: „Extra suum teritorium autem ne incolas quidem sui loci baptizare potest sine licentia parochi”. Por. C. La Croix, jw. s. 44 n. 275.

¹⁴⁶ Synodus Premisliensis (1902) st. 121: „Parochus parochianos suos in aliena ecclesia sine licentia loci baptizare non potest”. *Acta et Statuta Synodi Dioecesanæ Premisliensis*. Premisliae 1903 s. 106.

¹⁴⁷ *Rituale Romanum*, jw. s. 15: „Legitimus quidem baptismi minister est parochus vel alius sacerdos a parochi vel ordinario loci delegatus”.

¹⁴⁸ F. Wernz, jw. t. III, s. 815 n. 728: „Minister legitimæ et licitæ administrationis baptismi ... est ... alius sacerdos cum simplice licentia competentis ordinarii vel parochi”. Por. P. Laymann, jw. t. II s. 58. A. Barbosa, jw. s. 256 n. 11.

lenie rozumnie domniemane (*licentia rationabiliter praesumpta*)¹⁴⁹. Pozwolenie na udzielenie chrztu mogło być udzielone każdemu kapłanowi, gdyż przez święcenia stał się uzdolnionym do uroczystego udzielania chrztu. Do udzielenia pozwolenia nie było wymagane istnienie konieczności¹⁵⁰. Okoliczność ta stanowi istotny element w definicji kapłana jako zwyczajnego szafarza chrztu¹⁵¹. Osobą uprawnioną do udzielenia pozwolenia, zgodnie z postanowieniem *Rytuału*, był proboszcz lub ordynariusz miejsca. Jeśli idzie o ordynariusza miejsca, to mógł on udzielić pozwolenia na terenie całej diecezji i to nawet wbrew woli miejscowego proboszcza. Omawiając ten ostatni wypadek autorzy tacy jak Z. van Espen¹⁵², czy L. Ferraris¹⁵³, powołując się na decyzję Kongregacji Biskupów i Zakonników, z naciskiem podkreślali, że biskup z prawa tego powinien korzystać rzadko i tylko w naglącej konieczności.

Naruszenie praw proboszczowskich czyli udzielenie chrztu bez pozwolenia proboszcza lub ordynariusza miejsca autorzy ówczesni jednogłośnie uważali za grzech ciężki¹⁵⁴. Kapłan dopuszczający się tego wprawdzie mógł być ukarany, to jednak nie wpadał w cenzury, ani nie zaciągał nieprawidłowości, gdyż nigdzie w prawie wykroczenie to nie zostało nimi wyraźnie zagrożone¹⁵⁵. Jedynie wikariusz generalny — jak orzekła Kongregacja Obrzędów — o ile był kapłanem i nie miał ograniczonej przez biskupa władzy, mógł udzielać chrztu bez pozwolenia własnego proboszcza¹⁵⁶.

Kończąc omawianie procesu zdobywania przez proboszcza rzeczywistego prawa udzielania chrztu wypada przynajmniej pokrótce naszkicować wynikające z niego obowiązki proboszcza. Obowiązki te w głównej mierze zawarte są w *Rytuale Rzymskim*. Prawodawstwo partykularne jakkolwiek bardzo często nawiązywało do postanowień *Rytuału*, to jednak poza nielicznymi wyjątkami nic nowego nie wniosło. Pomimo to odegrało jednak poważną rolę w upowszechnianiu postanowień *Rytuału*.

¹⁴⁹ A. Barbosa, jw. s. 256 n. 9: „De licentia tamen proprii sacerdotis expressa, aut rationabiliter praesumpta alienus solemniter baptizare potest”. Por. G. Hurtadus, jw. s. 61. S. Alphonsus M. de Liguori, jw. t. III s. 100 n. 15. A. Lehmkühl, jw.

¹⁵⁰ F. Wernz, jw. Por. V. Petra: Commentaria ad Constitutiones Apostolicas. T. IV. Romae 1711 s. 287 n. 25. F. Schmalzgrüber, jw. t. VII, s. 533 n. 43.

¹⁵¹ A. Lehmkühl, jw. s. 50 n. 65.

¹⁵² Z. van Espen, jw. s. 28.

¹⁵³ F. Ferraris, jw. t. I col. 987 n. 18: „Ex quibus deducitur ut quamvis episcopus alteri sacerdoti, etiam parochio invito, facultatem baptizandi aliaque sacramenta ministrandi delegare possit, id tamen raro et non nisi urgenti de causa faciendum est ut decrevit Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium in Tranen. 21 Aug. 1580, Neapolit. 14 Decemb. 1604, Thelezina 12 Jan. 1618”.

¹⁵⁴ H. Henriquez: Summa theologiae moralis. T. I. Venetiis 1569 s. 104. Por.: A. Coninck, jw. s. 102 n. 11. P. Laymann, jw. s. 58. L. Ferraris, jw. E. Genicot, jw. s. 144 n. 136. B. Ojetti, jw. s. 350. F. Maupied: Iuris Canonici compendium. T. I. Parisiis 1861 col. 1399.

¹⁵⁵ A. Barbosa, jw. s. 256 n. 11: „At vero si alienus sacerdos infantem alterius parochiae solemniter baptizaverit sine licentia proprii parochii, licet peccat mortaliter ... nullam tamen incurrit excommunicationem, vel irregularitatem cum haec poena nullibi reperitur expressa”. Por. H. Henriquez, jw. L. Ferraris, jw.

¹⁵⁶ S.R.C. in c. Senogalien. 16 IV 1639: „E-mo Pamphylio proponente difficultatem subortam: an Vicarius Generalis potuerit baptizare sine consensu proprii parochi? S.R.C. respondit: Posse Vicarium baptizare, si sit sacerdos et non habeat ab episcopo facultatem limitatam”. Decr. Auth., jw. t. I n. 672.

W celu uniknięcia zbędnych powtarzań, omawiając poszczególne rozporządzenia *Rytuału* będą jedynie sygnalizował odpowiednie statuty synodalne.

W pierwszym rzędzie nadmienić należy, że proboszcz przy udzielaniu chrztu zobowiązany był posługiwać się *Rytuałem Rzymskim* i zachowywać przepisane w nim obrzędy i ceremonie¹⁵⁷. Jest rzeczą zastanawiającą, że *Rytuał* nie wspominał o obowiązku proboszcza o to, by nikt z jego parafian nie zmarł bez sakramentu chrztu. Ten brak *Rytuału* uzupełniło prawodawstwo partykularne niektórych diecezji. Np. synod prowincjonalny odbyty w Neapolu (1699) postanowił, że proboszcz, który przez niedbalstwo dopuści do śmierci dziecka nieochrzzczonego, ma być przez ordynariusza ukarany najsurowszymi karami¹⁵⁸. Realizując postanowienia Soboru Trydenckiego¹⁵⁹ *Rytuał* nałożył na proboszczów posiadających chrzcielnicę powszechny obowiązek prowadzenia księgi ochrzczonych¹⁶⁰. *Rytuał Rzymski* ponadto nakazał proboszczom troszczyć się o to, by wierni a szczególnie położne znały i zachowywały właściwy sposób udzielania chrztu prywatnego¹⁶¹. Drugi plenarny synod odbyty w Baltimore (1866) nakazał proboszczom otoczyć tą szczególną troską także lekarzy i karmicielki (*nutrices*)¹⁶².

Obok tych zasadniczych obowiązków *Rytuał* obarczył proboszczów także niektórymi szczegółowymi zadaniami. I tak, proboszcz miał czuwać nad tym, by udzielaniu chrztu nie towarzyszyła nie licująca z godnością sakramentu okazałość i próżność¹⁶³. Musiał też troszczyć się on o to, by na chrzcie nie nadawano imion niestosownych, bajecznych, żartobliwych lub imion bogów i osób pogańskich¹⁶⁴. Do proboszcza należało też nie

¹⁵⁷ *Rituale Romanum*, jw. s. 11: „Librum hunc Ritualement (ubi opus fuerit) semper, cum ministrabit, secum habebit ritusque et caeremoniae in eo praescriptas diligenter servabit”. Por. Conc. Prov. Avenionensis (1725) tit. XXV; Coll. Lac. jw. I, 521. Decreta II Conc. Plenarii Baltimorensis (1866) tit. V cap. II n. 235; jw. III, 460.

¹⁵⁸ *Constitutiones syn. Prov. Neapolitanae* (1699) tit. III cap. 2: „Quare Sancta Synodus... Gravissimas poenas Ordinarii arbitrio infligendas decernit contra Parochos quorum negligentia quispiam sine baptismo decesserit”. Coll. Lac., I, 180. Por. Synodus Bahiensis (1707) lib. I; jw. 850.

¹⁵⁹ Conc. Tridentinum 11 XI 1563 ses. XXIV cap. 12 de ref.; *Canones et Decreta Conc. Trid.*, jw. s. 218.

¹⁶⁰ *Rituale Romanum*, jw. s. 36: „Antequam infans ex ecclesia asportetur aut susceptores discedant, eorum nomina, et alia de administrato baptismo ad praescriptam formam in baptismali libro Parochus accurate describet”. Niektóre synody uprzedzały ten przepis *Rytuału*. Por. Acta Synodi Dioecesanae Vladislaviae a. D. 1568 celebratae, pars II tit. 1; Statuta Synodalia Dioecesi Vladislaviensis et Pomeraniae. Ed. Z. Chodyński. Varsoviae 1890 s. 59. *Constitutiones Synodi Dioecesanae Vratislaviensis* (1580) n. 19; J. Sawicki: *Concilia Poloniae. T. X. Synody Diecezji Wrocławskiej i ich statuty*. Wrocław 1963 s. 578. *Constitutiones Synodi Prov. Neapolitanae* (1699) tit. III cap. 2; Coll. Lac., jw. I, 130.

¹⁶¹ *Rituale Romanum*, jw. s. 15: „Quapropter curare debet parochus, ut fideles, praesertim obstetrices, rectum baptizandi ritum prope teneant, et servant”. Por. Conc. Prov. Bisuntinum (1571) n. 8; Mansi, jw. XXXVI, 49. IV Conc. Mediolanense (1576) p. II n. 2; jw. XXXIV-A, 220. Acta Synodu Plockiego (1589) n. 17; J. Sawicki, jw. t. VI s. 282. Statuta Synodi Dioecesanae Premisliensis (1723); jw. t. VIII, s. 300. Conc. Prov. Taumense (1817) decr. XXV; Coll. Lac., jw. III, 767. I Conc. Prov. Vestmonasteriensis (1815) decr. XVI; jw. 929. Conc. Prov. Venetum (1859) p. III cap. 22 § 2; jw. VI, 380. Conc. Prov. Quitense (1863) decr. VI n. 3; jw. V, 405.

¹⁶² *Decreta II Conc. Plenarii Baltimorensis* (1866) n. 228; Coll. Lac., jw. III, 459.

¹⁶³ *Rituale Romanum*, jw. s. 16.

¹⁶⁴ *Rituale Romanum*, jw. s. 24: „...curet, ne obscena, fabulosa aut ridicula, vel inanium deorum vel impiorum ethnicorum hominum nomina imponantur, sed po-

dopuszczyć nieprzepisaną liczbę rodziców chrzestnych oraz czuwać, by urzędu tego nie spełniały osoby niegodne¹⁶⁵.

Podsumowując niniejsze rozważania stwierdzić należy że:

1. W omawianym okresie dzięki wydaniu urzędowych ksiąg liturgicznych, dzięki prawodawstwu partykularnemu oraz dzięki wnikliwej pracy kanonistów znacznie pogłębiło się przekonanie, że każdy kapłan z racji otrzymanych święceń ma władzę uroczystego udzielania chrztu.

2. W szczególności zaś nauka przyniosła głębsze wyjaśnienie natury władzy kapłana odnośnie udzielania chrztu uroczystego oraz wypracowała fachową terminologię. Syntezy nauki autorów przedkodeksowych dokonał A. Lehmkuhl podając definicję rzeczową kapłana jako zwyczajnego szafarza chrztu uroczystego.

3. Sprawę wykonywania przez kapłana otrzymanej w czasie święceń władzy unormował *Rytuał Rzymski* z roku 1614, który postanowił, że szafarzem uprawnionym do udzielania chrztu jest proboszcz lub kapłan delegowany przez proboszcza lub ordynariusza miejsca.

4. W związku z tym, że istniał usankcjonowany przez Sobór Trydencki i praktykę Kurii Rzymskiej podział na kościoły parafialne i chrzcielne, wykonywanie przez proboszcza prawa podmiotowego wpływającego z postanowień *Rytuału* uzależnione było od faktu prawnego — posiadania własnej chrzcielnicy.

5. W dyscyplinie kościelnej obok tendencji stojącej na straży tradycji przyznającej kościołom macierzystym wyłączne prawo do posiadania chrzcielnicy istniała od samego początku omawianego okresu tendencja zmierzająca do przekształcenia każdego kościoła parafialnego w kościół chrzcielny.

6. Praktyka Kurii Rzymskiej oraz lokalnej władzy diecezjalnej wskazuje, że w dyscyplinie omawianego okresu bardziej przeważała tendencja, która gotowa była dla dobra duchowego wiernych poświęcić nawet czcigodną tradycję i przyznać wszystkim kościołom parafialnym prawo posiadania własnej chrzcielnicy.

7. W miarę urzeczywistniania się tej tendencji, która znalazła pełne ukoronowanie dopiero w postanowieniach *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, proboszczowie zdobywali rzeczywiste prawo udzielania chrztu.

8. Charakteryzując otrzymaną wraz z urzędem władzę proboszcza do udzielania chrztu nadmienić należy: a. Władza ta jako złączona z urzędem proboszcza miała charakter władzy zwyczajnej. b. Proboszcz mógł ją wykonywać w stosunku do swoich poddanych i to tylko na własnym terenie. c. W sporach pomiędzy proboszczem własnym a proboszczami kościołów katedralnych, kapitułą i zakonnikami krystalizowała się zasada wyłączności prawa proboszcza do udzielania chrztu.

9. Na terenie swojej parafii proboszcz nawet poza wypadkami konieczności mógł zawsze pozwolić innemu kapłanowi na udzielenie chrztu.

10. Na proboszczu jako na właściwym szafarzu sakramentu chrztu w parafii spoczywał szereg ogólnych i szczegółowych zadań.

tius quantenus fieri potest sanctorum". Por. Constitutiones Synodi Prov. Neapolitanae (1699) tit. III cap. 2 n. 6; Coll. Lac. jw. I, 180.

¹⁶⁵ *Rituale Romanum*, jw. s. 18: „Parochus antequam ad baptizandum accedat, ab iis ad quos spectat, exquirat diligenter, quem vel quos susceptores, seu paternos elegerint, qui infantem de sacro fonte suscipiant, ne plures quam liceat aut indignos vel ineptos admittat”.

3. DIAKON JAKO SZAFARZ NADZWYCZAJNY

Papież Klemens VIII ustalając obrzęd święceń diakonatu między innymi zawarł w nim niejako syntezę dotychczasowego prawodawstwa kościelnego odnośnie diakona jako szafarza chrztu. Allokucja, którą zgodnie z przepisem *Pontyfikatu Rzymskiego* biskup udzielający święceń skierowuje do ordynanda, wśród uprawnień, w jakie wyposaża święcenie diakonatu, wymienia także udzielanie chrztu¹⁶⁶. Norma zawarta w *Pontyfikale* została wyrażona w bardzo zwięzłej formie: „diakon bowiem ma udzielać chrztu”. Norma ta o ile bardzo wyraźnie stwierdzała fakt, że święcenia diakonatu dają władzę udzielania chrztu, o tyle nie mówi ani o naturze tej władzy, ani o warunkach jej wykonywania. Ten brak *Pontyfikatu* w pewnym stopniu uzupełnia z jednej strony *Katechizm Rzymski* wydany z polecenia tego samego papieża Klemensa VIII, który można uważać za pewnego rodzaju urzędową interpretację odnośnej normy *Pontyfikatu*, z drugiej zaś strony nauka kanonistów mająca jedynie charakter prywatnej interpretacji.

Katechizm Rzymski na temat diakona jako szafarza chrztu naucza: „Drugie miejsce wśród szafarzy chrztu zajmują diakoni, którzy jak świadczą liczne postanowienia św. Ojców, nie mogą udzielać tego sakramentu bez pozwolenia biskupa lub kapłana”¹⁶⁷. Samo umieszczenie diakonów na drugiej pozycji wśród szafarzy chrztu wprowadzie jako zbyt ogólne nie wyjaśnia całkowicie natury ich władzy odnośnie udzielania chrztu, to jednak sygnalizuje rzecz bardzo ważną a mianowicie, że jest ona różna od władzy biskupów i kapłanów zajmujących pierwsze miejsce, oraz od władzy ludzi świeckich, którzy według nauki *Katechizmu* zajmują trzecie miejsce. Ponieważ zaś biskupi, kapłani i diakoni wspólnie stanowią hierarchię władzy święceń, dlatego też — wydaje się słusznym — aby w wypadku braku wyraźnego określenia natury władzy diakonów, wnioskować o niej ze sformułowań jakimi *Katechizm Rzymski* określa naturę władzy biskupów i kapłanów. Skoro według nauki *Katechizmu Rzymskiego* biskupi i kapłani wykonują urząd szafarzy chrztu na podstawie prawa własnego (*iure suo*), a nie na podstawie jakiegś władzy nadzwyczajnej (*non extraordinaria potestate*)¹⁶⁸, to diakoni nie czynią tego mocą własnego prawa, lecz na podstawie władzy nadzwyczajnej. Powyższe wnioski znajdują potwierdzenie oraz dalsze rozwinięcie w nauce kanonistów i teologów.

Autorzy omawianego okresu utrzymują zgodnie, że źródłem, z którego wypływa władza diakona do udzielania chrztu, są święcenia diakonatu¹⁶⁹. Na podstawie otrzymanej w czasie święceń władzy diakon nie

¹⁶⁶ Pontificale Romanum. De ordinatione diaconum, jw. s. 23: „... Diaconum enim oportet ministrare ad altare; baptizare et praedicare”.

¹⁶⁷ Catechismus, jw. s. 130: „Secundum ministrorum locum obtinent diaconi, quibus sine episcopi aut sacerdotis concessu non licere hoc sacramentum administrare, plurimum S.S. Patrum decreta testantur”.

¹⁶⁸ Tamże.

¹⁶⁹ F. Schmalzgrüber, jw. t. VII s. 532 n. 43. Por. G. Hurtadus, jw. s. 61. Z. van Espen, jw. s. 28. G. Gobatus, jw. s. 67 n. 137. J. D'Annibale, jw. t. I s. 438 n. 411. P. Gasparri: Tractatus canonicus de Sacra Ordinatione. T. I. Parisiis 1893 s. 216 n. 339.

może jednak sam przez się udzielać sakramentu chrztu¹⁷⁰. W uzasadnieniu tej tezy F. Suarez, powołując się na argumentację św. Tomasza z Akwinu¹⁷¹ stwierdza, że diakon nie jest ustanowiony zwyczajnym szafarzem jakiegokolwiek sakramentu, ponieważ otrzymana w czasie święceń zwyczajna władza w stosunku do mistycznego Ciała Chrystusa wypływa z władzy w stosunku do rzeczywistego Ciała Chrystusa, której diakon nie posiada¹⁷². Ponadto kontynuuje dalej Suarez, z samej nazwy urzędu diakona wynika, że diakon jest święcony w tym celu, aby był pomocnym biskupowi i kapłanowi w administrowaniu sakramentów¹⁷³. Święcenia więc jakkolwiek nie czynią diakona zwyczajnym szafarzem chrztu, to jednak dzięki nim diakon staje się zdatnym (*aptus*) do tego, aby biskup lub kapłan mógł mu powierzyć udzielanie chrztu¹⁷⁴. Widzimy więc, że w obecnym okresie — zresztą tak jak i w poprzednich — warunkiem wykonywania przez diakona władzy otrzymanej w czasie święceń jest uzyskanie pozwolenia.

Kanoniści zgodnie dopuszczali możliwość podwójnej formy udzielania diakonowi pozwolenia na administrowanie chrztu uroczystego. Obok pozwolenia wyraźnego (*licentia expressa*) za wystarczające uznali także pozwolenie milczące (*licentia tacita*)¹⁷⁵. Istniała jednak rozbieżność zdań co do wystarczalności pozwolenia domniemanego (*licentia praesumpta*). Kardynał Prosper Lambertini, późniejszy papież Benedykt XIV, w swoich *Casus conscientiae* stojąc na stanowisku niewystarczalności pozwolenia domniemanego, dodał jednak, iż o ile diakon udziela chrztu nie na podstawie jedynie przyszej zgody proboszcza, lecz na podstawie znaków, które wskazują istnienie tej zgody w teraźniejszości, to wolny jest on od wszelkiej winy i kary¹⁷⁶. Wśród autorów przedkodeksowych za wy-

¹⁷⁰ F. Suarez, jw. t. XX s. 387: „Tertio — dicendum est, diaconum per se ... non posse administrare hoc sacramentum ex vi suae ordinationis”.

¹⁷¹ S. Thomas de Aquino, jw. q. 67 a. 1 n.

¹⁷² F. Suarez, jw.: „Ratio vera est ... quia ordinaria potestas ordinis supra corpus Christi mysticum manat ex potestate supra Corpus Christi verum”.

¹⁷³ Tamże: „... ex ipso nomine diaconi hoc colligitur, quia diaconus ad hoc ordinatur, ut episcopo et sacerdoti deserviat, seu ministrat in sacramentum dispensatione; non ergo constituitur tanquam ordinarius minister alicuius sacramenti”. Por. A. Natalis: *Theologia dogmatica — moralis*. Venetiis 1769 p. 154.

¹⁷⁴ F. Suarez, jw.: „Quamvis enim diaconus ex vi suae ordinationis per se non constituatur ordinarius minister huius sacramenti, fit tamen aptus, ut ei possit hoc ministerium delegari ab episcopo, vel presbytero”. Por. A. Coninck, jw. s. 104 n. 26. G. Hurtadus, jw. s. 60.

¹⁷⁵ P. Gasparri, jw. t. II s. 305 n. 1150: „Baptizare, id est sollemniter cum caeremoniis ritualis, sed hunc potestatem diaconus exercere nequit sine licentia expressa vel tacita, non autem praesumpta, parochi aut ordinarii”. Por. F. Boeninghausen: *Tractatus iuridico — canonicus de irregularitatibus*. Fasc. I. Monasterii 1863 s. 196. J. Doubrava: *Der Diakon als Spender der Taufe*. *Archiv für katholicisches Kirchenrecht* 1888 nr 62 s. 107.

¹⁷⁶ Benedictus XIV P.: *Casus conscientiae de mandato olim E.mi S.R.E. Prosperi Lambertini, deinde Sanctissimi D.N. Papae Benedicti propositi ac resoluti*. Venetiis 1700 s. 77: „Diaconum absente parochia ex praesumpta ipsius licentia puerum in ecclesia parochiali sollemniter baptizavit. Queritur: An peccaverit et aliquam poenam incurrerit? Resp. Affirmative quoad utrumque partem... Censeo tamen si praedicta facultas non in simplici futuro consensu ... parochi fundaretur, sed in talibus signis, quae ipsius parochi consensu praesentem manifestarent, ut contingeret, si parochus iam alias significasset talem solemnem baptismi administrationem per diaconum sibi gratum fore, tunc diaconus sic baptizans ab omni culpa et poena remanere immunis”.

starczalnością pozwolenia domniemanego opowiadali się E. Müller¹⁷⁷ i J. D'Annibale¹⁷⁸.

Szereg autorów zwracając uwagę na pomocniczy charakter urzędu diakona stwierdza, że funkcję udzielania chrztu uroczystego można powierzyć diakonowi tylko w wypadku istnienia konieczności¹⁷⁹. Jakiej rangi powinna zaistnieć konieczność, by diakonowi można było powierzyć funkcję szafarza chrztu? Autorzy stali na stanowisku, że absolutnie nie musi to być wypadek ostatecznej konieczności¹⁸⁰. Jedni z nich bardziej rygorystyczni wymagali istnienia poważnej konieczności¹⁸¹ lub też znacznej konieczności¹⁸², inni zaś bardziej umiarkowani uważali za wystarczającą średnią konieczność¹⁸³ a nawet konieczność jedynie w szerszym znaczeniu¹⁸⁴. W wypadku więc gdy miał miejsce jeden z wymienionych rodzajów konieczności, diakon na podstawie pozwolenia właściwego biskupa lub kapłana udzielonego mu dla poważnej¹⁸⁵ lub jak utrzymywał ogół kanonistów, rozumnej przyczyny¹⁸⁶, mógł udzielać chrztu uroczystego¹⁸⁷. Autorzy terminem „przyczyna rozumna” określali w zasadzie te same stany faktyczne. Zaliczali do nich wielką liczbę przystępujących do chrztu, ciężką chorobę proboszcza, zaciągnięcie przez niego ekskomuniki lub cenzury, konieczność wykonywania innych zajęć jak słuchanie spowiedzi lub głoszenie kazań¹⁸⁸. Powyższe uwarunkowania wykonywania przez diakona otrzymanej w czasie święceń władzy udzielania chrztu, zdaniem autorów przedkodeksowych stanowią istotę nadzwyczajnego charakteru władzy diakona odnośnie udzielania chrztu

¹⁷⁷ E. Müller: *Theologia moralis*. Editio 6. T. III. Vindobonae 1895 s. 172 n. 3.

¹⁷⁸ J. D'Annibale, *iw. t. I s. 74 n. 89*.

¹⁷⁹ F. Suarez, *iw. t. XX s. 387*. F. Schmalzgrüber, *iw. t. VII, s. 532 n. 43*. V. Petra, *iw. s. 287 n. 24*.

¹⁸⁰ P. Laymann, *iw. t. II s. 59*. G. Hurtadus, *iw. s. 61*. S. Alphonsus M. de Liguori, *iw. t. III s. 100 n. 116*. G. Gobatus, *iw. s. 67 n. 137*.

¹⁸¹ G. Hurtadus, *iw. s. 60*: „Unde hoc potest diacono comitti sed nec absque necessitate gravi (quia haec sola in consideratione venit), quia ordinator, ut ministret et iuuet; ergo nequit id adhuc ex commissione efficere, nisi quando iuvamen ipsius necessarius est”.

¹⁸² S. Alphonsus M. de Liguori, *iw. s. 100 n. 116*: „Diaconus non tantum in extrema necessitate, sed etiam in alia notabili baptizare potest”. Por. A. Connick, *iw. s. 102 n. 14*. F. Maupied, *iw. col. 1399 C. La Croix, iw. s. 43*.

¹⁸³ A. Lehmkühl, *iw. s. 50 n. 65*.

¹⁸⁴ E. Genicot, *iw. s. 144 n. 5*: „Diacono tamen licet ... baptizare quando adest aliqua latiori sensu necessitas et a parocho vel episcopo hoc manus ei commissum fuit”.

¹⁸⁵ F. Schmalzgrüber, *iw. t. „Dub. 2. An et quando potestas baptizandi delegari possit diacono? Resp. Potest ex gravi causa”*. Por. F. Wernz, *iw. t. III s. 815 n. 728*. B. Ojetti, *iw. s. 350*.

¹⁸⁶ A. Barbosa, *iw. s. 256 n. 10*: „Immo ex sacerdotis proprii commissione ob rationabilem causam facta, etiam diaconi solemniter baptizant”. Por. F. Suarez, *iw. s. 387*. P. Laymann, *iw. t. II s. 59*. L. Engel: *Collegium universi iuris canonici*. Venetiis 1860 s. 300.

¹⁸⁷ P. Laymann, *iw. t. „Nam baptismus extra casum necessitatis conferri non debet nisi solemniter ... consequenter cum canones permittunt etiam extra hunc casum ex causa rationabili diacono delegari potestatem baptizandi intelligi debent de baptismo solemniter”*. Por. A. Connick, *iw. s. 104 n. 26*. G. Hurtadus, *iw. s. 61*. E. Gonzalez Telez, *iw. s. 253*. V. Petra, *iw. s. 287*. M. Bonacina, *iw. s. 45 n. 3*. F. Schmalzgrüber, *iw. P. Gasparri, iw. t. II s. 302 n. 1150*.

¹⁸⁸ S. Alphonsus M. de Liguori, *iw. t. III s. 100*. E. Genicot, *iw. s. 144 n. 136*.

uroczystego¹⁸⁹. Diakon udzielający chrztu uroczystego zachowywał wszystkie obrzędy i ceremonie przepisane w *Rytuale Rzymskim*. Nie mógł on jednak — jak orzekła Kongregacja Obrzędów — poświęcać wody chrzcielnej ani błogosławić soli używanej przy chrzcie uroczystym¹⁹⁰.

W celu omówienia całokształtu zagadnień związanych z udzielaniem chrztu przez diakona, wypada obecnie zastanowić się nad konsekwencjami prawnymi niezachowania warunków godziwego administrowania sakramentu chrztu przez diakona.

Jako pierwszy rozpatrzmy wypadek udzielania przez diakona chrztu uroczystego bez uprzedniego otrzymania wymaganego pozwolenia. Jeżeli idzie o przypisanie skutków prawnych powyższemu aktowi diakona, to stanowiska autorów były podzielone. Jedna grupa skupiająca przeważnie moralistów twierdziła, że diakon udzielający chrztu uroczystego czy to w wypadku konieczności czy też poza nim, lecz bez właściwego pozwolenia, staje się nieprawidłowy. Do grupy tej między innymi należeli: H. Henriquez¹⁹¹, A. Coninck¹⁹², P. Laymann¹⁹³, E. Pirhing¹⁹⁴, A. Reiffenstuel¹⁹⁵, A. Natalis¹⁹⁶, L. Habert¹⁹⁷, G. Gobatus¹⁹⁸, L. Ferraris¹⁹⁹, S. Alphonsus M. de Liguori²⁰⁰, F. Maupied²⁰¹, E. Müller²⁰². Druga grupa, do której należeli kanoniści tacy jak: F. Boenninghausen²⁰³, J. D'Annibale²⁰⁴, P. Gasparri²⁰⁵, J. Doubrava²⁰⁶, F. Wernz²⁰⁷ stała na stanowisku że diakon udzielający chrztu uroczystego nawet poza wypadkiem konieczności i bez wymaganego pozwolenia nie zaciąga żadnej nieprawidłowości.

Przyjrzyjmy się z osobna argumentacji obu grup autorów.

A. Argumentacja grupy rygorystycznej.

¹⁸⁹ A. Lehmkuhl, jw. s. 50 n. 65: „Diaconus solemnibus baptismi minister extraordinarius est eo sensu, ut in casu mediocris necessitatis, si delegatus fuerit a sacerdote, possit baptizare. Ergo et delegatio requiritur et casus mediocris necessitatis”. Por. A. Barbosa, jw. s. 256 n. 10. P. Laymann, jw. t. II s. 59. F. Wernz, jw. t. III s. 815 n. 728.

¹⁹⁰ S.R.C. in c. Marianen. 10 II 1888: „Quum aliquando necessitas exigat ut diaconis committatur solemnibus baptismi administratio queritur: Potestne diaconus salem benedicere et aquam? Et Sacra Rituum Congregatio, referente secretario et exquisito etiam voto alterius ex Apostolicarum Caeremoniarum Magistris rescribendum censuit: Negative. Atque ita declaravit et rescripsit”. Decr. Auth., jw. III n. 3684.

¹⁹¹ H. Henriquez, jw. s. 104.

¹⁹² A. Coninck, jw. s. 104 n. 27.

¹⁹³ P. Laymann, jw. t. I s. 317 n. 2.

¹⁹⁴ E. Pirhing: Ius canonicum nova metodo explicatum. T. V. Venetiis 1769 s. 186.

¹⁹⁵ A. Reiffenstül: Ius canonicum universum. T. VI. Parisiis 1899 s. 746 n.

¹⁹⁶ A. Natalis, jw. s. 154.

¹⁹⁷ L. Habert: Theologia dogmatica. T. V. Venetiis 1765 s. 135.

¹⁹⁸ G. Gobatus, jw. s. 48 n. 140.

¹⁹⁹ L. Ferraris, jw. t. I col. 967 n. 21.

²⁰⁰ S. Alphonsus M. de Liguori, jw. t. III s. 101 n. 116.

²⁰¹ F. Maupied, jw. col. 1139.

²⁰² E. Müller, jw. s. 171.

²⁰³ F. Boenninghausen, jw. s. 196 nn.

²⁰⁴ J. D'Annibale, jw. t. I s. 438 n. 411.

²⁰⁵ P. Gasparri, jw. t. I s. 216 n. 339.

²⁰⁶ J. Doubrava, jw. s. 99 nn.

²⁰⁷ F. Wernz, jw. t. II s. 219.

a. Na mocy urzędu uroczyste udzielanie chrztu przysługuje kapłanowi a nie diakonowi ²⁰⁸.

b. Diakon wprawdzie jest święcony do udzielania chrztu, lecz jedynie do udzielania chrztu na podstawie pozwolenia biskupa lub kapłana, którzy są zwyczajnymi szafarzami chrztu ²⁰⁹.

c. Dlatego też diakon udzielający chrztu uroczystego bez wymaganego pozwolenia wykonuje akt święceń, których nie posiada ²¹⁰ i w konsekwencji, zgodnie z postanowieniem zawartym w *Dekretalach* Grzegorza IX ²¹¹ zaciąga nieprawidłowość ²¹².

d. Kongregacja Soboru z dnia 2 grudnia 1679 r. ²¹³ *ad cautelam* udzieliła dyspensy od nieprawidłowości diakonowi, który w dobrej wierze udzielał chrztu ²¹⁴.

B. Drugą opinię P. Gasparri określa jako najprawdziwszą choć mniej powszechną ²¹⁵. Oto jej argumentacja.

a. Wykonanie aktów władzy święceń, których się nie posiada, a nie nadużycie władzy jurysdykcji powoduje zaciągnięcie nieprawidłowości ²¹⁶. Ponadto czyn dany zgodnie z postanowieniem zawartym w *Liber Sextus* ²¹⁷ musi być w prawie wyraźnie zagrożony zaciągnięciem nieprawidłowości ²¹⁸.

²⁰⁸ E. Pirhing, jw. s. 186 n. VII: „Si diaconus baptizat solemniter, sine licentia episcopi vel presbyteri, etiam in extrema necessitate, fit irregularis, quia ex officio et solemniter baptizare competit sacerdoti non diacono”. Por. A. Natalis, jw. s. 154.

²⁰⁹ S. Alphonsus M. de Liguori, jw. t. III s. 101 n. 116: „... probabilius dicendum est quod incurrit (sive in necessitate sive extra eam baptizet). ... Ratio, quia diaconus licet ordinetur ad baptizandum, ad id tamen non ordinatur nisi ex commissione episcopi vel sacerdotis, qui sunt soli ministri ordinarii baptismi”. Por. E. Müller, jw. s. 171 n.: „Diaconos esse ... ministros ... sed ex iure canonico requiritur delegatio seu commissio episcopi vel presbyteri ... quae delegatio adeo necessaria censetur, ut absque illa diaconus nec in casu necessitatis possit solemniter baptizare et solemniter baptizans incurrit irregularitatem”.

²¹⁰ A. Coninck, jw. s. 104 n. 27: „Quare diaconus sine commissione solemniter baptizans esse irregularis, quia usurparet actionem ordinis, quem non habet, nec necessitas excusat, quia nulla est necessitas baptizandi solemniter”. Por. L. Herbert, jw. s. 135.

²¹¹ C. I X 5, 28: „De clerico non ordinate ministrante. Clericus, ministrans in pertinentibus ad ordinem, quem non habet, deponendus est et amplius non ordinandus. Hormisda Papa. Si quis baptizat aut aliquid divinum officium exercuerit non ordinatus, propter temeritatem abiiciatur ab ecclesia et numquam ordinetur”.

²¹² A. Natalis, jw. s. 154. Por. G. Gobatus, jw. s. 48 n. 140. L. Ferraris, jw. t. I col. 967 n. 21.

²¹³ S.C. Conc. in c. Carneten. 2 XII 1679: „An absolutio et rehabilitatio petita sit concedenda. Sacra, etc., consult, concedendam absolutionem ad cautelam”. Fontes, jw. V n. 2852 s. 382.

²¹⁴ V. Petra, jw. s. 287 n. 26. Por. L. Ferraris, jw. t. I kol. 963 n. 7.

²¹⁵ P. Gasparri, jw. t. I s. 216 n. 339.

²¹⁶ F. Boenninghausen, jw. s. 193: „Cum ad hanc irregularitatem incurram omnino requiritur, ut aliquis s. ordinis, qui caret, actum proprium exerceat, manifestum est, irregularem non evadere, qui ministrat in ordine, quo insignatus est, licet caret iurisdictione, nec non qui actum iurisdictionis exercet”. Por. E. Pirhing, jw. S. Aichner: Compendium iuris ecclesiastici. Editio 8. Brixinae 1895 s. 218.

²¹⁷ C. 18, 5, 11 in VI°: „Celebrans scienter in ecclesia polluta, vel praesente (diaconus) licite baptizat, etiam solemniter, et extra casum necessitatis, et consequenter non sit irregularis”.

²¹⁸ F. Boenninghausen, jw. s. 198. Por. J. Doubrava, jw. s. 104 n.

b. W wypadku udzielenia przez diakona chrztu uroczystego bez wymaganego pozwolenia ma miejsce jedynie naruszenie władzy jurysdykcji, nie zaś wykonanie aktu władzy święceń, których diakon nie posiada. Diakon bowiem udzielając chrztu uroczystego bez pozwolenia wprawdzie grzeszy z braku jurysdykcji, to jednak wykonuje władzę, którą prawdziwie otrzymał w czasie święceń diakonatu ²¹⁹.

c. Podobnie jak kapłan słuchający spowiedzi bez jurysdykcji nie staje się nieprawidłowy, tak samo i diakon udzielający chrztu bez pozwolenia nie zaciąga nieprawidłowości. Władza bowiem udzielania chrztu u diakona wypływa ze święceń tak samo jak u kapłana ze święceń wypływa władza rozgrzeszania. Diakon — jak twierdzą rygorysty — jest święcony do udzielania chrztu na podstawie pozwolenia biskupa lub kapłana, ale tak samo kapłan jest święcony do rozgrzeszania na podstawie aprobaty i jurysdykcji otrzymanej od ordynariusza ²²⁰.

d. Udzielenie przez Kongregację Soboru ²²¹ dyspensy i to jedynie *ad cautelam* diakonowi, który udzielał chrztu w dobrej wierze nie stanowi dostatecznej podstawy prawnej do bezwzględnego twierdzenia, że diakon udzielający chrztu bez wymaganego pozwolenia staje się nieprawidłowy. Autorzy, którzy powołują się na ten akt Stolicy Apostolskiej, w przedstawieniu stanu faktycznego sprawy pomijają milczeniem, że diakon ten ponadto błogosławił chleb i wodę ²²².

Porównując obie argumentacje nie sposób nie opowiedzieć się za argumentacją kanonistów jako bardziej logiczną i zgodną z ówczesnym stanem prawnym.

Z kolei rozpatrzmy pod tym samym kątem udzielenie przez diakona chrztu uroczystego na podstawie pozwolenia biskupa lub kapłana, lecz poza wypadkiem konieczności. Oczywiście jest rzeczą, że diakon udzielający chrztu w takich okolicznościach nie narusza niczyjej jurysdykcji, a jedynie wykonuje akt władzy, którą otrzymał w czasie święceń. I wobec tego słuszną wydaje się opinia takich autorów, jak: E. Pirhing ²²³,

excommunicato maiori excommunicatione, irregularitatem non contrahit. Idem. Is, qui in ecclesia sanguinis aut seminis effusione polluta, vel qui praesentibus maiori excommunicatione nodatis scienter celebrare praesumit, licet hoc temerarie agat, irregularitatis tamen, (quum id non sit expressum in iure) laqueum non incurrit".

²¹⁸ F. Boenninghausen, jw. s. 19: „Hinc apertissimi iuris est, irregularitatem nullo in casu esse constituendam, nisi in iure, hoc est per decreta S. Pontificis vel Concilii Oecumenici a S. Pontifice approbati id fuerit expressum". Por. S. Aichner, jw. s. 216.

²¹⁹ P. Gasparri, jw. t. I s. 216 n. 339: „Nam cum diaconus in sua ordinatione recepit potestatem solemniter baptizandi, solemniter baptizans exercet potestatem ordinis quem habet etsi peccat defectu iurisdictionis". Por. F. Boenninghausen, jw. s. 196 n. F. Wernz, t. I p. 1 s. 219 n. 355.

²²⁰ J. D'Annibale, jw. t. I s. 438 n. 411: „... simplex sacerdos non fit irregularis excipiendo confessiones. Ideoque nec diaconus, qui sine delegatione presbyteri, extra casum necessitatis, baptizat solemniter, utriusque enim par est ratio; nam potestas baptizandi inest diaconis ex sacra ordinatione, prout presbyteris absolventi. Nihilominus sent. communis putat heic diaconum fieri irregularem, quippe qui ordinatur ad baptizandum, sed ex commissione episcopi vel sacerdotis. Ita porro verum commissio iurisdictionem dumtaxat confert, neque conferre aliud potest, numquid presbyteri non ordinantur ad absolvendum ex approbatione et commissione ordinarii?"

²²¹ S.C. Conc. in. c. Carneten. 2 XII 1679; Fontes, jw. V n. 2852 s. 382.

²²² E. Pirhing, jw. s. 186 n. VII: „... cum licentia vero episcopi vel presbyteri

F. Boenninghausen²²⁴, J. Doubrava²²⁵, którzy omawiając powyższy wypadek stają na stanowisku, że diakon taki nie zaciąga nieprawidłowości. Trafną przy tym czyni uwagę J. Doubrava, gdy pisze, że zaprzeczenie zaciągnięcia nieprawidłowości przez diakona nie oznacza bynajmniej, iż uważa się za rzecz właściwą bezpodstawne udzielanie pozwolenia diakonowi na chrzest²²⁶.

Jakkolwiek niezachowanie warunków godziwego udzielania chrztu przez diakona nie pociąga za sobą zaciągnięcia przez niego nieprawidłowości, to jednak z okazji udzielania chrztu uroczystego diakon może stać się nieprawidłowym. Dzieje się to wtedy, gdy diakon zamiast używania do chrztu wody i soli poświęconej przez kapłana sam je poświęca. W wypadku tym diakon wykonuje akt władzy święceń, których nie posiada i zgodnie z prawem zaciąga nieprawidłowość²²⁷.

Kończąc powyższe omówienie stwierdzić należy, że we wspomnianym okresie:

1. Dzięki normie zawartej w *Pontyfikale Rzymskim* oczywistym stał się fakt, że źródłem, z którego wypływa władza diakona do udzielania chrztu uroczystego są święcenia diakonatu.

2. Kanoniści i teolodzy w oparciu o naturę urzędu diakona jako takiego szeroko rozpracowali warunki godziwego wykonywania przez niego otrzymanej w czasie święceń władzy uroczystego udzielania chrztu. Do warunków tych zaliczali: pozwolenie właściwego biskupa lub kapłana i istnienie konieczności.

3. Autorzy uznali za wystarczającą dwojaką formę udzielenia pozwolenia: wyraźne oraz milczące. Dyskusyjną była wystarczalność pozwolenia domniemanego.

4. Podjęcie konieczności jako drugiego warunku godziwego udzielania chrztu przez diakona miało już bardzo szeroki zakres. Obejmowało ono stany określane terminami od *necessitas gravis* do *necessitas latiori sensu*.

5. Niezachowanie warunków godziwego udzielania chrztu przez diakona — według opinii zgodnej z ówczesnym stanem prawnym — nie czyniło go nieprawidłowym.

6. Powyższe uwarunkowanie wykonania przez diakona otrzymanej w czasie święceń władzy uroczystego udzielania chrztu według nauki autorów przedkodeksowych stanowi istotę jej nadzwyczajnego charakteru.

II. SZAFARZ CHRZTU PRYWATNEGO

Rytuał Rzymski z r. 1614, zgodnie zresztą z dotychczasową dyscypliną Kościoła, w udzielaniu sakramentu chrztu wyróżniał elementy istotne, konieczne z prawa Bożego, jak: materia, forma, szafarz oraz elementy zmie-

²²⁴ F. Boenninghausen, jw. s. 197: „...rectius opinor, ab irregularitate excusari diaconum, qui cum sola licentia episcopi aut parochi expresse aut tacite concessa solemnem baptismum contulit”.

²²⁵ J. Doubrava, jw. s. 107 n.

²²⁶ Tamże, s. 108.

²²⁷ Tamże, s. 111 n.

rzające jedynie do jego uświetnienia, jak: obrzędy i ceremonie ²²⁸. Chrzest udzielany z zachowaniem istotnych elementów przy jednoczesnym pominięciu obrzędów i ceremonii przepisanych przez *Rytuał*, Kongregacja św. Oficjum w instrukcji do administratora apostolskiego Perthu nazwała oficjalnie chrztem prywatnym ²²⁹. Chrzest prywatny mógł być udzielany jedynie w wypadku konieczności ²³⁰. W pierwszym rządzie uprawnionymi do jego udzielania byli wierni: duchowni i świeccy.

1. DUCHOWNI JAKO SZAFARZE CHRZTU

W wypadku obecności duchownych różnych stopni święceń pierwszeństwo w udzielaniu chrztu miał kapłan, następnie diakon, subdiakon i kleryk ²³¹.

Kapłan miał prawo udzielić chrztu prywatnego jedynie w wypadku zaistnienia konieczności. Termin *casus necessitatis* miał stosunkowo szeroki zakres. Wprawdzie *Rytuał Rzymski*, mówiąc o szafarzu chrztu, wspomina jedynie o niebezpieczeństwie śmierci przyjmującego chrzest ²³², jako o okoliczności usprawiedliwiającej udzielenie chrztu prywatnego, to jednak ustalając porządek uzupełnienia obrzędów i ceremonii dopuszcza możliwość ich opuszczenia także z innej przyczyny niż niebezpieczeństwo śmierci ²³³. To poszerzone pojęcie wypadku konieczności miało zastosowanie szczególnie w krajach misyjnych. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary w r. 1775 orzekła, że o ile pomimo usilnych perswazji rodzice-poganie nie zechcą przynieść dziecka do odległego kościoła, to misjonarze mogą w domach prywatnych, lub gdzie rodzice pozwolą, udzielić ich dzieciom chrztu prywatnego ²³⁴. W uzasadnieniu decyzji Kongregacja nadmieniła, że powyższe okoliczności mają rangę konieczności ²³⁵. Kilka lat później ta sama Kongregacja wyjaśniła, że nie tylko niebezpieczeństwo śmierci, ale także każda rozumna i poważna okoliczność utrudniająca zachowanie

²²⁸ *Rituale Romanum*, jw. s. 12: „Cum autem ad hoc sacramentum conferendum alia sint de iure absolute necessaria, ut materia, forma, minister, alia ad illius solemnitate pertineant, ut ritus ac caeremoniae...”

²²⁹ S.C.S. *Officii Instr. ad Administr. Ap. Perthen*. 15 IX 1889: „Privatus igitur baptismus, ut probe noscis, ille dicitur, in quo nulla alia caeremonia a Rituali praescripta adhibetur nisi ablutio baptizandi, verbis formae prolatis, iis videlicet quae baptismo iure divino necessaria sunt”. *Collectanea SCPF*, jw. II n. 1347 s. 20.

²³⁰ *Rituale Romanum*, jw. s. 12: „... quas (ritus ac caeremoniae) ex Apostolica et antiquissima tradizione acceptas, et approbatas nisi necessitatis causa, omittere non licet”. Por. *Benedictus XIV P.*: *Ep. Encycl. „Inter omnigenas”* 2 II 1744 § 19; *Fontes*, jw. IV n. 339 s. 898.

²³¹ *Rituale Romanum*, jw. s. 15: „Sed si adsit sacerdos, diacono praeferatur, diaconus, subdiacono, clericus, laico...”. Por. *Catechismus*, jw. s. 131.

²³² *Rituale Romanum*, jw.: „Sed quoties infans, aut adultus versatur in vitae periculo, potest sine solemnitate a quocunq; baptizari...”

²³³ Tamże, s. 65: „Cum vero urget mortis periculum, vel alia cogente necessitate sive parvulus, sive adultus sacris precibus ac caeremoniis praetermissis, fuerit baptizatus, ubi convaluerit, vel cessaverit periculum, et ad Ecclesiam delatus fuerit, omissa suppleantur”.

²³⁴ S.C.P.F. *Instr. ad Mission. Loanghi* 30 VIII 1775: „Proinde tunc vobis licitum erit iis infantibus baptismum conferre extra ecclesiam, et in privatibus domibus, vel ubi a parentibus vobis permissum erit, omissis sacra ritibus, et caeremoniis...”. *Fontes*, jw. VII n. 4569. Por. S.C.S. *Officii Instr. ad Archiep. Principis* 5 IX 1877; *Collectanea SCPF*, jw. II n. 1480 s. 1137.

²³⁵ Tamże.

przepisanych ceremonii, może być wystarczającą przyczyną ich opuszczenia²³⁶. Do okoliczności takich Kongregacja zaliczyła: zupełny brak czasu, niebezpieczeństwo grożące od pogan, nie posiadanie przez kapłana olejów, soli poświęconej i innych akcesoriów potrzebnych do udzielania chrztu uroczystego²³⁷. Ponadto Kongregacja Świętego Oficjum w instrukcji do wikariusza apostolskiego Syjamu nakazała, aby misjonarze w wypadku, gdy zdarzy się im udzielać chrztu w domach heretyków, udzielali go z pominięciem ceremonii, które nie należą do istoty chrztu²³⁸.

Kapłan udzielający chrztu w niebezpieczeństwie śmierci nie tylko mógł, ale i był obowiązany opuścić ceremonie poprzedzające sam chrzest²³⁹. Jedynie misjonarze udzielający chrztu, w wypadku innej konieczności niż niebezpieczeństwo śmierci, powinni byli zachować przynajmniej te ceremonie, które w poszczególnym wypadku można było zachować²⁴⁰. Zaznaczyć należy, że Kongregacja Rozkrzewienia Wiary orzekła, iż kapłan suspendowany lub obłożony interdyktem nigdy nie może udzielać chrztu uroczystego. Gdyby zaś jednak w wypadku konieczności musiał udzielić chrztu, powinien ochrzcić prywatnie²⁴¹.

Gdy kapłan był nieobecny a zaistniała konieczność udzielenia chrztu, to mógł udzielić go diakon. W wypadku zaś nieobecności diakona, zachowując precedencję stopni święceń, mógł ochrzcić każdy duchowny niższy od diakona. Klerycy niżsi od diakona mogli udzielić jedynie chrztu prywatnego. Autorowie biorąc pod uwagę postanowienie zawarte w *Dekretalach* Grzegorza IX²⁴² zgodnie twierdzą, że klerycy udzielający chrztu uroczystego w wypadku konieczności i nawet na podstawie pozwolenia biskupa zaciągają nieprawidłowość²⁴³. Jedynie ignorancja, jak utrzymy-

²³⁶ S.C.P.F. 21 I 1789: „1. An extra casum urgentis necessitatis, seu extra periculum imminens licite possit sacerdos simpliciter abluere infantes vel adultos, omissis omnibus Baptismi caeremoniis. R. Ad 1. Non posse. Verumtamen non solum imminens periculum esse posse causam legitimam omittendi solemnitate Baptismi, verum etiam aliam quamcumque rationabilem et gravem, quae impendat earumdem solemnitate administrationem...”. *Collectanea SCPF*, jw. I n. 598 s. 370.

²³⁷ Tamże.

²³⁸ S.C.S. Officii 21 I 1767: „Quotiescumque tamen domibus hereticorum baptismum eorum infantibus, ut supra periclitantibus, administrare contigat, solemnitates omittantur, quae ad sacramenti substantiam non pertinent”. Tamże, n. 465 s. 297.

²³⁹ S.R.C. in c. Calaguritana et Calceat. 23 IX 1820: „Parochus in casu necessitatis periclitantem puerum stola violacea indutus domi baptizavit eique sacrum Chrisma et Oleum sacrum quod secum detulit, imposuit prout in Rituali Romano. Queritur an bene vel male se gesserit in casu unctionis extra ecclesiam? R. Parochum male se gessisse baptizando cum stola violacea, et liniendo puerum periclitantem extra ecclesiam oleo etiam catechumenorum. In casu enim necessitatis, iuxta Ritualis praescriptum, omnia sunt omittenda, quae baptismum praecedunt”. *Decr. Auth.*, jw. II. n. 2607 s. 193. *Por. S.C.S. Officii 10 IV 1861; Fontes*, jw. IV n. 965 s. 239.

²⁴⁰ S.C.P.F. 21 I 1789: „Ad 1. In his autem casibus monendum esse missionarium quod si non omnes sed solum aliquas caeremonias baptismi adhibere possit, eas adhibeat”. *Collectanea CSPF*, jw. I n. 598 s. 371. *Por. S.C.S. Officii 10 IV 1861; Fontes*, jw. IV n. 965 s. 239.

²⁴¹ Tamże: „Ad 2. Sacerdotem suspensum et interdictum nullo unquam tempore administrare posse cum solemnitatibus, sed quando propter necessitatem debeat baptizare, baptizet private”.

²⁴² C. 1 X 5,28.

²⁴³ L. Ferraris, jw. t. I col. 968 n. 23: „Subdiaconi et alii clerici inferiores... solemniter baptizantes etiam in necessitate, contrahunt irregularitatem, etiamsi baptizarent cum facultate episcopi”. *Por. H. Henriquez*, jw. s. 104. *F. Suarez*, jw. t. XX s. 605 n. 14. *M. Bonacina*, jw. s. 45 n. 3. *A. Coninck*, jw. s. 104 n. 24. *G. Gobatus*, jw. s. 48 n. 140. *Alphonsus M. de Liguori*, jw. t. III s. 101 n. 116.

wali: A. Coninck i G. Gobatus, uwalniała kleryka od zaciągnięcia tej nieprawidłowości²⁴⁴. F. Suarez, a za nim A. Coninck, zastanawiając się nad możliwością udzielania klerikom pozwolenia na administrowanie chrztu uroczystego nie widzi dostatecznej racji do zaprzeczenia posiadania przez papieża władzy udzielenia takiego pozwolenia²⁴⁵.

2. LUDZIE ŚWIECCY JAKO SZAFARZE CHRZTU

Zmarły w roku zakończenia Soboru Trydenckiego Jan Kalwin ponowił błędy lucyferianów, którzy nie uznawali ważności chrztu udzielanego przez osoby świeckie²⁴⁶. W dziele *Institutio christianae religionis* utrzymywał on, że chrzest nawet w niebezpieczeństwie śmierci może być udzielony jedynie przez szafarzy do tego wyświęconych²⁴⁷. Stanowisko J. Kalwina nie znalazło jednak poparcia nawet u jego uczniów²⁴⁸.

Rytuał Rzymski wierny dotychczasowej dyscyplinie Kościoła postanowił, że ilekroć dziecko lub dorosły znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci, może być ochrzczony przez kogokolwiek czy to przez duchownego czy świeckiego, mężczyznę czy kobietę, byle tylko była zachowana intencja Kościoła²⁴⁹. Ludzie świeccy nawet w niebezpieczeństwie śmierci mogli udzielić chrztu prywatnego jedynie w wypadku nieobecności kapłana lub innego duchownego²⁵⁰. Gdy obecny kapłan był w ekskomunie, pierwszeństwo do udzielenia chrztu prywatnego miał człowiek świecki²⁵¹.

Wróćmy jednak do zasadniczego warunku godziwego udzielania chrztu prywatnego przez ludzi świeckich, jakim było istnienie niebezpieczeństwa śmierci. Jedni autorzy trzymający się ściśle *Rytuału Rzymskiego*, stali na stanowisku, iż tylko niebezpieczeństwo śmierci usprawiedliwia udzielenie chrztu prywatnego przez osobę świecką²⁵². Inni natomiast uważali, że udzielenie przez laika chrztu prywatnego niekoniecznie musi być spowodowane ostateczną koniecznością. Ich zdaniem wystarczy wielki pożytek lub też uniknięcie odkładania chrztu na długi czas²⁵³. Po tej linii poszły też późniejsze rozstrzygnięcia Stolicy Apostolskiej. Dotyczyły one jednak tylko krajów misyjnych.

²⁴⁴ A. Coninck, jw. s. 104. Por. G. Gobatus, jw. s. 48 n. 140.

²⁴⁵ F. Suarez, jw. s. 388 n. 10. Por. A. Coninck, jw. P. Gasparri, jw. t. I s. 216 n. 339.

²⁴⁶ H. Tournely: *Praelectiones theologicae de sacramentis baptismi et confirmationis*. Parisiis 1727 s. 290.

²⁴⁷ J. Calvinus: *Institutio christianae religionis*. P. II. Berolini 1846 s. 377.

²⁴⁸ H. Tournely, jw. s. 275.

²⁴⁹ *Rituale Romanum*, jw. s. 15: „Sed quoties infans, aut adultus versatur in vitae periculo, potest sine solemnitate a quocunque baptizari ... sive clerico vel laico ... sive viro, sive femina, servata tamen forma et intentione Ecclesiae”. Por. *Catechismus*, jw. s. 130. *Benedictus XIV P.: Ep. „Nuper ad nos”* 16 III 1743; *Fontes*, jw. I n. 335 s. 786. Tenże: *Ep. „Postremo mense”* 28 II 1747 § 31; jw. II n. 377 s. 75.

²⁵⁰ Tamże.

²⁵¹ A. Barbosa, jw. s. 255 n. 4. Por. A. Coninck, jw. s. 103 n. 18.

²⁵² *Benedictus XIV P.: Institutiones ecclesiasticae*. T. I. Tornaci 1855 s. 63 n. 1. Por. L. Ferraris, jw. t. I col. 964 n. 11. L. Engel, jw. s. 300.

²⁵³ F. Suarez, jw. s. 384 n. 7: „At vero in baptismo non semper necesse est extremam necessitatem expetari, nam etiam extra illam propter magnam utilitatem, aut ne cogatur quia multo tempore baptismum differre, potest illum a laico vel alio simili ministro recipere”. Por. E. Genicot, jw. s. 145. B. Ojetti, jw. s. 351.

W 1788 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary orzekła, że podczas nieobecności misjonarza ktokolwiek może udzielić chrztu dzieciom nawet wtedy, gdy nie zachodzi obawa o ich życie, a jedynie zagraża im niebezpieczeństwo powstałe na skutek sypiania w jednym łóżku ze swymi rodzicami. Ponadto Kongregacja Rozkrzewienia Wiary zatwierdziła idące w tym samym kierunku prawodawstwo partykularne krajów misyjnych²⁵⁴. Na szczególną uwagę zasługuje decyzja z dnia 16 stycznia 1804 roku. Kongregacja potwierdziła w niej zwyczaj, mocą którego w wypadku nieobecności kapłana lub trudnego do niego dostępu, katechiści lub inni roztropniejsi laicy udzielali bezzwłocznie chrztu dzieciom zupełnie zdrowym²⁵⁵.

Wśród osób świeckich nawet w niebezpieczeństwie śmierci, przy równoczesnej nieobecności kapłana i innego duchownego, pierwszeństwo do udzielania chrztu miał mężczyzna²⁵⁶. Wśród autorów przedkodeksowych istniała szeroka dyskusja na temat skutków prawnych udzielania chrztu uroczystego przez mężczyznę świeckiego.

Jedna grupa autorów stała na stanowisku, że mężczyzna świecki udzielający chrztu uroczystego jakkolwiek grzeszy ciężko, to jednak nie zaciąga nieprawidłowości²⁵⁷. Druga zaś grupa autorów była przeciwnego zdania i twierdziła, że mężczyzna świecki przez udzielenie chrztu uroczystego staje się nieprawidłowym²⁵⁸. Główną przyczyną rozbieżności zdań była odmienna interpretacja 1 rozdziału 28 tytułu z 5 księgi *Dekretalów* Grzegorza IX²⁵⁹. Przyjrzyjmy się z osobna argumentacji obu grup autorów.

Argumentacja pierwszej grupy:

a. Tytuł rozdziału mówi jedynie o duchownym sprawującym akt władzy święceń, których nie posiada. Dlatego też nie należy karnej dyspozycji zawartej w tekście rozdziału rozciągać także na laika²⁶⁰.

²⁵⁴ S.C.P.F. 27 I 1788; Collectanea SCPF, jw. I n. 593 s. 369 n. Por. Litt. S.C. de Prop. Fide ad Vic. Ap. Corea 11 IX 1841; jw. n. 939 s. 523. Synodus Vicariatus Su-thuensis habita in districtu civitatis Tcong King Tchecu a. 1803 cap. II n. X: „Propterea, cum in hisce regionibus viget consuetudo minime tuta ut parentes recens natos infantes in eodem lecto secum deponat ... in singulis christianitatibus specialiter edoceantur viri idonei atque mulieres, inprimis vero catechistae, qui pueros recenter natos etiamsi non infirmos baptizent”. Coll. Lac., jw. VI. 598 n.

²⁵⁵ S.C.P.F. 16 I 1804: „2. In quibusdam locis (Concincinae) iniungitur catechistis, vel etiam aliis prudentioribus laicis ut quoscumque christianorum infantes cito baptizent, licet isti bene valeant cum abest sacerdos, vel est eum adeundi difficultas. Ad. 2. Consuetudinem de qua agitur probandam esse”. Collectanea SCPF, jw. n. 674 s. 405.

²⁵⁶ Rituale Romanum, jw.

²⁵⁷ H. Henriquez, jw. Gonzalez Telez, jw. s. 250. M. Bonacina, jw. jw. s. 557 n. 1. P. Laymann, jw. t. I s. 319 n. 3. E. Pirhing, jw. s. 186 n. IV n. A. Reiffenstül, jw. t. V s. 477 n. 10 n. F. Schmalzgrüber, jw. t. XI s. 34 n. 21 n. S. Alphonsus M. de Liguori, jw. t. III s. 101 n. 116.

²⁵⁸ F. Suarez, jw. s. 605 n. 15; t. XXIII-2 s. 369 n. n. 2. A. Coninck, jw. s. 639 n. 45. L. Engel, jw. s. 389. L. Ferraris, jw. t. I col. 968 n. 23. F. Wernz, jw. t. II p. 1 s. 218 n. n. 137. F. Boeninghausen, jw. s. 191.

²⁵⁹ C. 1 X 5,28: „De clerico non ordinato ministrante. Si quis baptizaverit aut aliquot divinum officium exercuerit non ordinatus, propter temeritatem abiiciatur de ecclesis, et numquam ordinetur”.

²⁶⁰ A. Reiffenstül, jw. t. V s. 477 n. 10: „Ratio est, tum quia rubrica huius tituli, de solis clericis non ordinatis, minime vero de laicis loquitur, consequenter ad hos dispositio poenalis extendi non debet”. Por. H. Henriquez, jw. M. Bonacina, jw. s. 557. F. Schmalzgrüber, jw. t. XI s. 35 n. 23.

b. Ogólna treść rozdziału powinna być rozumiana zgodnie z treścią tytułu. Ma bowiem moc argument *a rubro ad nigrum* ²⁶¹.

c. Omawiany czyn zagrożony jest w rozdziale (obok popadnięcia w nieprawidłowość) karą depozycji, która może osiągnąć jedynie duchownego a nigdy laika ²⁶².

d. Przytaczany przez zwolenników przeciwnej opinii argument tej samej a nawet silniejszej racji nie może mieć zastosowania w materii kar ²⁶³.

e. Nieprawidłowość zaciąga się jedynie w wypadkach wyraźnie w prawie określonych. Prawo zaś wyraźnie nie postanawia, iż laik udzielający chrztu uroczystego sam staje się nieprawidłowym ²⁶⁴.

Argumentacja drugiej grupy:

a. Tekst rozdziału jest ogólny i obejmuje każdego, kto nie mając święceń udziela chrztu uroczystego ²⁶⁵.

b. Tytuł nie może decydować o ściślejszej interpretacji ogólnej treści rozdziału, ponieważ w starych kodeksach tytuł nie posiada wyrazu *clerico* a brzmi jedynie — *De non ordinato ministrante* ²⁶⁶; słaby i nikły jest argument zaczerpnięty z tenoru tytułu ²⁶⁷.

c. Omawiany rozdział *Dekretalów* zabrania udzielania chrztu uroczystego przez nie posiadających święceń, nie karą depozycji ale karą ekskomuniki, którą ukarany może być nie tylko duchowny, ale i laik ²⁶⁸.

d. Jeśli nieprawidłowym staje się kleryk udzielający chrztu uroczystego, to na równi a nawet tym bardziej takim staje się laik ²⁶⁹.

Oceniając uzasadnienie obu grup autorów należy stwierdzić, że każda z nich ma szereg pozytywnych argumentów na potwierdzenie swego stanowiska. Dlatego też w rozwiązaniu problemu niezmiernie trafne wydaje się stanowisko P. Gasparriego. Utrzymuje on, iż na skutek istnienia sporu, nieprawidłowość powyższa w stosunku do osób świeckich jest wątpliwością prawną ²⁷⁰. Ma ona miejsce, gdy nie ma pewności, czy spełnienie danego czynu zagrożone jest w prawie zaciągnięciem nieprawidłowości. W wypadku takim na pewno nieprawidłowość nie jest wyraźnie w prawie wyrażona i konsekwentnie osoba spełniająca dany czyn jest wolna od nieprawidłowości ²⁷¹. W oparciu o powyższe zasady P. Gasparri stwierdza, że

²⁶¹ F. Schmalzgrüber, jw. Por. A. Reiffenstül, jw. n. 11. S. Alphonsus M. de Liguori, jw. F. D'Angelis: Praelectiones iuris canonici. T. IV p. 1. Romae 1891 s. 313.

²⁶² P. Laymann, jw. t. I s. 319 n. 3. Por. E. Pirhing, jw. s. 186 n. IV.

²⁶³ E. Pirhing, jw. s. 186 n. V. Por. A. Reiffenstül, jw. t. V s. 478 n. 12. F. Schmalzgrüber, jw. n. 25.

²⁶⁴ P. Laymann, jw. t. I s. 319 n. 3. Por. A. Reiffenstül, jw. n. 10. S. Alphonsus M. de Liguori, jw.

²⁶⁵ F. Suarez, jw. t. XX s. 605 n. 15. Por. F. Boenninghausen, jw. s. 192.

²⁶⁶ Tamże.

²⁶⁷ Tamże.

²⁶⁸ F. Suarez, jw. t. XXIII-2 s. 396 n. 2. Por. F. Boenninghausen, jw. s. 192 n.

²⁶⁹ F. Suarez, jw. t. XX s. 605 n. 15. Por. L. Ferraris, jw.

²⁷⁰ P. Gasparri, jw. t. I s. 214 n. 334: „Stante autem hoc controversia, irregularitas pro laicis dubia est dubio iuris”.

²⁷¹ S. Aichner, jw. s. 216: „Questio, utrum irregularitas ob crimen dubium incurratur a S. Alphonso eiusque principia adoptantibus hoc pacto dirimitur. In dubio iuris seu in dubio, an pro aliquo actu irregularitas in iure sit assignata, negative respondendum est, quia hoc ipso, quod ius in dubio vocatur, irregularitas

w konkretnym wypadku laik, który udziela chrztu uroczystego, nie zaciąga nieprawidłowości²⁷².

W wypadku nieobecności mężczyzny świeckiego, lub też ze względów przyzwyczajenia, albo gdy mężczyzna niedostatecznie znał formę i sposób udzielania chrztu, kobieta mogła udzielić chrztu prywatnego²⁷³. Wśród kobiet najczęstszą okazję udzielania chrztu prywatnego miały położne. Dlatego też Kościół szczególnie poprzez prawodawstwo partykularne troszczył się bardzo o to, by zawód położnych spełniały osoby godne²⁷⁴, dobrze przygotowane do czekających je zajęć²⁷⁵ oraz posiadające umiejętność udzielania chrztu prywatnego²⁷⁶. Odnośnie tej ostatniej umiejętności na uwagę zasługuje uchwała synodu prowincjonalnego odbytego w 1699 r. w Neapolu. Synod ten pod karą ekskomunikacji zabronił kobiecie wykonywania zawodu położnej, jeśli nie miała aprobaty proboszcza, stwierdzającej posiadanie przez nią znajomości udzielania chrztu w wypadku konieczności. Ponadto proboszczowie mieli obowiązek wzywania każdego roku położne na egzamin i udzielania im pouczeń²⁷⁷. Położne tak samo jak wszyscy ludzie świeccy, mogły udzielać chrztu prywatnego tylko w wypadku istnienia rzeczywistej konieczności. Być może zdarzały się pod tym względem nadużycia zbyt pochopnego udzielania chrztu przez położne. Synody bowiem omawianego okresu często z naciskiem podkreślały, że położne nie mogą udzielać chrztu poza niebezpieczeństwem śmier-

non certo in iure expressa est". Por. Alphonsus M. de Liguori, jw. t. IV s. 451 n. 344.

²⁷² P. Gasparri, jw. s. 216 n. 339: „His positis ad aliquos applicationes practicas descendentes et a baptismo incipientes dicimus neminem esse irregularem, qui baptismum privatim sine caeremoniis Ritualis confert; item nec laicum, qui baptismum confert solemniter”.

²⁷³ Rituale Romanum, jw.: „...sed quoties infans, aut adultus versatur in vitae periculo, potest sine solemnitate a quocumque baptizari... sive viro, sive femina... sed vir feminae (praefertur), nisi pudoris gratia deceat, femina potius quam virum baptizare infantem non omnino editum, vel nisi melius femina sciret formam et modum baptizandi”. Por. Catechismus, jw. Benedictus XIV P.: Ep. „Postremo mense” 28 II 1747 § 31; Fontes, jw. II s. 75.

²⁷⁴ Conc. Prov. Mechlinense (1607) t. I cap. VII: „Hortatur haec synodus et requirit omnes magistratus singulorum locorum, ne quam ad obstetricandum parturientibus admittant, nisi prius a curato loci ubi obstetrix moreatur, testimonium sincere et catholicae fidei habeat”. Mansi, jw. XXXIX B, 1447.

²⁷⁵ Conc. Prov. Avenionense (1725) XXV cap. II: „...decernit sancta synodus, ne qua mulier in provinciae civitatibus seu insignis oppidibus, ubi adsunt medicinae professores, obstricis munere fungatur nisi prius tam se medico probaverit prius in examine, suaeque ad id genus servitium habilitatis et aptitudinis scriptum testimonium obtinuerit”. Coll. Lac., jw. I, 522.

²⁷⁶ Conc. Prov. Cameracense (1583) tit. IV n. XI: „Quia vero experientia cognitum est, multas obstetrices in forma aut in materia interdum errare; mandat sacra synodus, ut nullae mulieres deinceps ad huius officii exercitum admittantur, nisi prius per pastorem loci examinatae et si opus sit, instructae fuerint”. Mansi, jw. XXXIV B, 1235. Por. Acta synodi dioecesis Chelmenensis (1717); J. Sawicki, Concilia Poloniae, jw. t. IX s. 247.

²⁷⁷ Constitutiones synodi Prov. Neapolitanae (1699) tit. III cap. II: „Nulla femina sub poena excommunicationis obstetricandi munus exerceat, nisi a proprio parochi ad baptismum in necessitate conferendum fuerit approbata. Parochi vero approbationis fidem gratis faciant easque quotannis ad examen arcessant et instruant”. Coll. Lac., jw. I, 180. Por. Conc. Prov. Avenionensis (1725) tit. XXV cap. II; jw. 522. Decreta Prov. Urbinatensis (1859) p. I tit. IV decr. XVII; jw. VI, 12.

ci ²⁷⁸. Nawet w wypadku niedozwolonego, długotrwałego odkładania chrztu przez rodziców można położyć — jak orzekła Kongregacja św. Oficjum — tylko wtedy pozwolić na udzielenie chrztu prywatnego, jeśli istnieje pozytywna obawa, że dziecko umrze bez chrztu ²⁷⁹.

W omawianym okresie godziwość udzielania przez ojca lub matkę chrztu swemu dziecku nie nasuwała już nikomu żadnej wątpliwości. Nie uległy jednak złagodzeniu nawet w minimalnym stopniu uwarunkowania godziwego udzielania chrztu przez rodziców. Rodzice mogli udzielić chrztu swemu dziecku jedynie wtedy, gdy znajdowało się ono *in articulo mortis*, czyli w sytuacji, w której utrata życia jest bardziej prawdopodobna niż jego zachowanie ²⁸⁰. Ponadto musiał zachodzić brak obcej osoby, która mogłaby udzielić chrztu ²⁸¹. Udzielenie chrztu swemu dziecku nie powodowało powstania pokrewieństwa duchownego, które zabraniałoby korzystania z praw małżeńskich ²⁸².

Na zakończenie nadmienić wypada, że zgodnie z postanowieniem *Rytuału Rzymskiego* należało uzupełnić opuszczone przy chrzcie prywatnym obrzędy i ceremonie ²⁸³. Obowiązek uzupełnienia opuszczonych obrzędów i ceremonii wielokrotnie przypominały Kongregacje Kurii Rzymskiej ²⁸⁴ oraz synody partykularne ²⁸⁵.

III. AKATOLICY JAKO SZAFARZE CHRZTU

W dniu 17 stycznia 1547 r. w czasie 323 kongregacji generalnej Ojcom Soboru Trydenckiego wśród innych błędów dotyczących sakramentu chrztu została także przedłożona błędna opinia odnośnie wartości chrztu udzielanego przez szafarzy heretyckich. Błąd ten został ujęty w formie następującego zdania: „Chrzest udzielony przez heretyków nie jest prawdziwy i dlatego też powinien być powtórzony” ²⁸⁶. Sobór na sesji VII w dniu 3 marca 1547 r. potępiając tę błędną opinię orzekł: „Jeśliby ktoś

²⁷⁸ Conc. Prov. Neapolitanum (1576) cap. XII: „...admoneatur obstetrices ne iam natos infantes passim audeant baptizare, nisi imminente periculo mortis...”. *Man-si*, jw. XXXV, 817. Por. Conc. Bituricense (1584) tit. XIX; jw. XXXIV-A, 898. Conc. Amalphanum (1597) cap. II, jw. XXV, 1105. Synodus dioeciesana Vladislaviensis; Statuta Synodalia Dioec. Vlad., jw. s. 157.

²⁷⁹ S.C.S. Officii 11 I 1899: „R. Urgendum ut baptismus quam titius admittretur: tunc vero permitti poterit ut obstetrix illum conferat, quando periculum positive timeatur ne puer dilatationis tempore moriturus sit”.

²⁸⁰ Rituale Romanum, jw.: „Pater aut mater propriam prolem baptizare non debet, praeterquam in mortis articulo, quando alius non reperitur, qui baptizat”.

²⁸¹ Tamże.

²⁸² Tamże.

²⁸³ Tamże, s. 65 n.

²⁸⁴ S.C.P.F. 30 VIII 1775; Fontes, jw. VII n. 4569 s. 104. S.C.S. Officii 10 IV 1861; jw. IV n. 965 s. 239. S.R.C. in c. Versalien 23 I 1914; jw. VIII n. 6396 s. 423.

²⁸⁵ Statuta Synodi Premisliensis (1723) cap. IV; J. Sawicki, Concilia Poloniae, jw. t. VIII s. 300. I Conc. Prov. Australiensis (1844) decr. IX; Coll. Lac. III, 1047. Conc. Prov. Taumensis (1854) decr. II; jw. 859. Conc. Prov. Venetum (1859) p. III cap. XXII; jw. VI, 330.

²⁸⁶ Conc. Tridentinum (17 I 1547) 323 congregatio generalis. „Errores haereticorum circa sacramentum baptismi: Baptismus datum ab haeretici verum non esse ob hoc iterandum”. Conc. Trid. jw. s. 378.

powiedział, że chrzest udzielony przez heretyków także w Imię Ojca i Syna i Ducha Świętego z intencją wykonania tego, co czyni Kościół, nie jest prawdziwym chrztem, niech będzie wyklęty”²⁸⁷. Z brzmienia przytoczonego kanonu wynika, że chrzest udzielony przez heretyka jest ważny, stanowi to dogmat Kościoła z uroczystego orzeczenia²⁸⁸. W okresie po Soborze Trydenckim Stolica Apostolska niewzruszenie stała na straży dotychczasowej wiary Kościoła, że ważny jest chrzest udzielony przez kogokolwiek i kiedykolwiek, byleby był udzielony z właściwą intencją i przy zastosowaniu odpowiedniej materii i formy²⁸⁹. Praktycznym przejawem takiego stanowiska Kościoła był nakaz *Rytuału Rzymskiego*, aby nawracających się heretyków tylko wtedy chrzczyć ponownie, gdy przy ich chrzcie nie została zachowana właściwa materia lub formy. W przeciwnym wypadku należało tylko uzupełnić opuszczone ceremonie, chyba że biskup postanowi co innego²⁹⁰. Ponadto Stolica Apostolska negatywnie ustosunkowała się do udzielania chrztu warunkowego w każdym wypadku nawrócenia się heretyka na wiarę katolicką²⁹¹ oraz określiła normy postępowania, jakie w tym względzie powinno się zachować przy nawracaniu się heretyków. Zgodnie z instrukcją Kongregacji Św. Oficjum z dnia 20 listopada 1878 należało, mając na względzie istotne elementy chrztu, przeprowadzić w każdym konkretnym wypadku szczegółowe badanie. O ile w wyniku badania udało się stwierdzić, że chrztu nie udzielono, albo udzielono go niewłaściwie, konwertytę należało ochrzcić absolutnie; gdy zaś pomimo dochodzenia istniała uzasadniona wątpliwość należało ochrzcić go warunkowo; w wypadku, gdy okazało się, że w herezji chrzest został udzielony ważnie, nie należało chrztu powtarzać²⁹².

Jeśli akatolicy — udzielając chrztu — używali odpowiedniej materii i formy oraz mieli właściwą intencję, to w takim wypadku udzielali chrztu ważnie, a w wypadku niebezpieczeństwa śmierci mogli to czynić także godziwie²⁹³. Odnosnie właściwej intencji wymaganej do ważności chrztu znamienna jest instrukcja Kongregacji Św. Oficjum z dnia 30 stycznia 1833 r., w której wyjaśniono, że do ważności sakramentu wystarczy u szafarza ogólna intencja czynienia tego, co czynią chrześcijanie²⁹⁴.

²⁸⁷ Conc. Tridentinum (3 III 1547) ses. VII can. 4: „Si quis dixerit, baptismum qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, non esse verum: anathema sit”. Tamże, s. 996.

²⁸⁸ Ks. W. Granat, jw. cz. I s. 83.

²⁸⁹ Benedictus XIV P.: Ep. „Nuper ad Nos” 16 III 1743: „Item baptismum esse necessarium ad salutem, ac proinde, si mortis periculum immineat, mox sine ulla dilatione conferendum esse, et a quocumque, et quodcumque sub debita materia, et forma, et intentione collatum, esse validum”. Fontes, jw. I n. 335 s. 786.

²⁹⁰ Rituale Romanum, jw. s. 39: „Haeretici vero ad Catholicam Ecclesiam venientes, in quorum Baptismo debita forma aut materia servata non est, rite baptizandi sunt... ubi vero debita forma et materia servata est, ommissa tantum suppleantur, nisi rationabili de causa aliter Episcopo videatur”.

²⁹¹ S.C. Conc. 27 III 1683; Fontes, jw. V n. 2867 s. 389. Por. C.S. Officii 5 VI 1583, jw. IV n. 925 s. 199.

²⁹² S.C.S. Officii 20 XI 1878; jw. n. 1058 s. 380.

²⁹³ Rituale Romanum, jw. s. 15: „Sed quoties infans, aut adultus versatur in vitae periculo, potest sine solemnitate a quocumque baptizari... sive fideli, sive infideli, sive catholico, sive haeretico... servata tamen forma et intentione Ecclesiae”. Por. Catechismus, jw. S.C.P.F. 23 VI 1830; Fontes, jw. VII n. 4748 s. 269.

²⁹⁴ S.C.S. Officii Instr. ad P. Custodes Terrae S. 30 I 1833: „Porro ad validitatem baptismi praeter materiam et formam a Christo Domino praescriptam, debitam insuper in ministro intentionem requiri certissimum est. Ad valorem tamen

Jakkolwiek *Stolica Apostolska* bronila mocno nauki o ważności chrztu udzielonego przez szafarzy akatolickich, a także uważała w pewnych warunkach chrzest przez nich udzielony nawet dzieciom rodziców katolickich za godziwy, to jednak nakazywała biskupom, ażeby zatroszczyli się o to, by wierni poza wypadkiem naglącej konieczności nie prosili szafarzy heretyckich lub schizmatyckich o udzielenie chrztu ich dzieciom²⁹⁵. Nawet w wypadku konieczności świecki katolik miał pierwszeństwo przed duchownym akatolickim²⁹⁶.

CZĘŚĆ DRUGA

SZAFARZ SAKRAMENTU CHRZTU W OBOWIĄZUJĄCYM PRAWIE KANONICZNYM

Normy prawne, przy pomocy których prawodawca kościelny reguluje zagadnienie szafarza sakramentu chrztu w obowiązującym prawie kanonicznym, zawarte są w promulgowanym konstytucją papieża Benedykta XV *Providentissima Mater Ecclesia* z dnia 27 maja 1917 r., a obowiązującym od dnia 19 maja 1918 r. *Kodekcie Prawa Kanonicznego*²⁹⁷. Główną przeto treścią niniejszych rozważań będzie możliwie dokładna i wyczerpująca analiza odnośnych postanowień *Kodeksu*. W celu wyczerpującego przedstawienia poruszonego zagadnienia, omówione zostaną w toku analizy także postanowienia Soboru Watykańskiego II oraz prawodawstwo posoborowe o tyle, o ile ono dotyczy sprawy administrowania sakramentu chrztu św.

Kodeks Prawa Kanonicznego normuje omawiane przez nas zagadnienie w księdze II *De personis* kan. 462 n. 1 oraz w księdze III *De rebus* kan. 738—744. Nasuwa się pytanie, w jakim stosunku stoją powyższe kanony do poprzednich postanowień prawa kanonicznego. Otóż nawet pobieżna lektura tych kanonów pozwala z łatwością dostrzec, że podstawowa zasada, wyrażona w kan. 6 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* a stwierdzająca, iż zatrzymuje on w większej części dotychczasowe przepisy prawne, choć wprowadza też pewne stosowne innowacje²⁹⁸, w przedmiocie omawianego zagadnienia została w pełni zrealizowana. Odnośne kanony nie są jakimś tylko luźnym wkładem do obecnego *Kodeksu*, lecz tkwią mocno korzeniami w poprzednich zdobyczach prawodawstwa kanonicznego.

Jakkolwiek promulgowanie w 1917 r. *Kodeksu Prawa Kanonicznego* było niewątpliwie w dziejach kodyfikacji prawa kościelnego wydarzeniem

Sacramenti necessarium non esse eam intentionem quam vocant expressam seu determinatam, sed sufficere intentionem tantum genericam ministri faciendi quod facit Ecclesia seu faciendi quod Christus instituit vel quod Christiani faciunt theologi passim docent". Collectanea SCPF, jw. I n. 830 s. 484.

²⁹⁵ S.C.S. Officii 20 VIII 1671: „Se assente il parroco, possono i monaci schismatici battezzare i figli de' cattolici. R. Non permittet (Episcopus) schismaticis administrare Sacram. Baptismatis nisi in casu necessitatis et deficiente quacumque aliis persona catholica". Tamże, 198 s. 69. Por. S.C.S. Officii 5 VII 1853; Fontes, jw. IV n. 924 s. 198.

²⁹⁶ Tamże.

²⁹⁷ AAS 1917 t. 9 s. 2.

²⁹⁸ Kan. 6: „Codex vigentem hucusque disciplinam plerumque retinet licet opportunas immutationes afferat”.

o znaczeniu epokowym, to jednak dziś — po przeszło pięćdziesięcioletnim stosowaniu w życiu norm w nim zawartych — uważamy za rzecz uzasadnioną, by w oparciu o praktykę życiową, naukę prawa oraz prawodawstwo pokodeksowe zgłosić w zakończeniu niniejszego rozdziału pewne wnioski *de lege ferenda* dotyczące interesującego nas zagadnienia.

I. SZAFARZ CHRZTU UROCZYSTEGO

Zgodnie z postanowieniem *Kodeksu Prawa Kanonicznego* chrztem uroczystym jest taki chrzest, którego udziela się z zachowaniem wszystkich obrzędów i ceremonii nakazanych w księgach liturgicznych²⁹⁹. Na skutek opuszczenia jakiegось poszczególnego obrzędu lub ceremonii chrzest nie przestaje być chrztem uroczystym³⁰⁰. W oparciu o dotychczasowe prawodawstwo kanoniczne *Kodeks Prawa Kanonicznego*, posługując się terminologią wypracowaną w poprzednim okresie przez kanonistów i teologów w administrowaniu sakramentu chrztu, rozróżnia szafarza zwyczajnego oraz nadzwyczajnego. Kolejne dwa paragrafy niniejszej części poświęcimy omówieniu natury i zakresu władzy szafarza chrztu uroczystego.

1. KAPŁAN JAKO SZAFARZ ZWYCZAJNY

Na wstępie kan. 738 w § 1 prawodawca kościelny stwierdza, że zwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego jest kapłan³⁰¹. Zarówno w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*, jak i w innych dokumentach Stolicy Apostolskiej, nie ma jasnego i jednoznacznego określenia pojęcia szafarza zwyczajnego³⁰². Ten brak uzupełnia nauka prawa. I tak np. M. Conte a Coronata stwierdza, że powszechnie zwykło się nazywać szafarzem zwyczajnym tego, kto na mocy święceń posiada stosowną władzę do sprawowania lub administrowania sakramentu, choćby nawet niekiedy musiał mieć pozwolenie innej osoby do godziwego spełniania tej funkcji³⁰³. Osobą, która w takim wypadku udziela pozwolenia, jest proboszcz lub ordynariusz miejsca. Jednakże zezwolenie, o którym mowa, jest wymagane tylko wtedy, gdy szafarz nie pełni obowiązków duszpasterskich z urzędu³⁰⁴. Stosując powyższe stwierdzenie do szafarza sakramentu chrztu, należy powiedzieć, iż kapłan na mocy święceń posiada stosowną władzę do

²⁹⁹ Kan. 737 § 2: „Cum ministratur servatis omnibus ritibus et caeremoniis quae ritualibus libris praecipuntur, appellatur sollemnis”.

³⁰⁰ F. Cappello: *Tractatus canonico-moralis de sacramentis*. Editio 6. T I Taurini 1953 s. 114 n. 135.

³⁰¹ Kan. 738 § 2: „Minister ordinarius baptismi sollemnis est sacerdos”.

³⁰² F. Cappello, jw. s. 33 n. 34.

³⁰³ M. Conte a Coronata: *Institutiones iuris canonici de sacramentis*. T. I. Taurini 1943 s. 31 n. 44: „Minister ordinarius is dicitur qui habet potestatem ordinis expeditam ad sacramentum efficiendum aut ministrandum quamvis licentia alterius personae indigeat ad licite id faciendum”. Por. E. Regatillo: *Ius sacramentarium*. Editio 2. Santander 1949 s. 10 n. 12.

³⁰⁴ F. Cappello, jw.: „Ille dicitur generatim minister ordinarius, qui vi potestatis ordinis, quam habet semper sacramentum conficere vel administrare potest, cum potestatem ad id expeditam habet, quamvis forte, ut licite fiat, licentia parochi aut ordinarii loci ad id requiritur si minister ex officio curam animarum non exercet”. Por. L. Lercher, jw. s. 148.

uroczystego udzielania chrztu, którą może wykonywać godziwie z samego urzędu duszpasterskiego względnie na podstawie pozwolenia proboszcza lub ordynariusza miejsca.

A. Proboszcz jako właściwy szafarz chrztu w parafii

Po stwierdzeniu, że kapłan jest zwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego, prawodawca, określając normy wykonywania przez kapłana otrzymanej w czasie święceń władzy administrowania chrztu, postanawia, że udzielanie chrztu uroczystego zarezerwowane jest proboszczowi lub innemu kapłanowi, któremu tenże proboszcz lub ordynariusz miejsca udzielił pozwolenia; w wypadku zaś koniecznym domniemanie prawne przemawia za istnieniem takiego pozwolenia³⁰⁵. Rezerwat, o którym *expressis verbis* mówi ten kanon, jest w zasadzie powtórzeniem rezerwatu ustanowionego w kan. 462, n. 1³⁰⁶, gdzie Kodeks *ex professo* ustala i dokładnie określa prawa zarezerwowane proboszczowi. Toteż wykładnia kan. 738 § 1 musi z konieczności iść po linii ustaleń kan. 462, n. 1.

Wśród czynności zarezerwowanych z samego prawa kodeksowego proboszczowi, kan. 462 wylicza w n. 1 uroczyste udzielenie chrztu³⁰⁷. Pojęcie czynności zarezerwowanej zawiera w sobie podwójny element: pozytywny i negatywny. Rozpatrywane od strony pozytywnej określa dokładnie, że na terenie parafii daną czynność ma prawo wykonywać proboszcz tejże parafii; od strony zaś negatywnej wskazuje, że na terenie tejże parafii nikt inny poza proboszczem nie może spełniać tej czynności godziwie, chyba że otrzyma odpowiednie pozwolenie³⁰⁸. Przedmiot rezerwacji ustanowionej w kan. 462, n. 1 nie wymaga szerszego komentarza; jest nim uroczyste udzielanie chrztu³⁰⁹. Więcej natomiast miejsca należy poświęcić określeniu osoby proboszcza jako podmiotu, któremu kan. 462, n. 1 i 738 § 1 przyznaje wyłączne prawo udzielania chrztu uroczystego oraz omówieniu charakteru tego prawa.

W świetle kan. 451 § 1 proboszczem jest kapłan lub osoba moralna, którym powierzona została parafia jako tytuł z obowiązkiem sprawowania duszpasterstwa w zależności od ordynariusza miejscowego³¹⁰. Osoba moralna np. kapituła³¹¹, zakon, z którą parafia jest pełnoprawnie (*pleno*

³⁰⁵ Kan. 738 § 1 „...sed eius collatio reservatur parochi vel alii sacerdoti de eisdem parochi vel Ordinarii loci licentia, quae in casu necessitatis legitime praesumitur”.

³⁰⁶ L. Bender: De parochis et vicariis paroecialibus. Romae 1959 s. 90 n. 223. Por. F. Bączkiewicz, W. Stawinoga: Prawo kanoniczne. Wydanie 3. T. II. Opole 1958 s. 9.

³⁰⁷ Kan. 462: „Functiones parochi reservatae sunt, nisi aliud iure caveatur: 1. Baptismus conferre sollemniter”.

³⁰⁸ L. Bender, jw. s. 89 n. 220. Por. J. Chelodi: Ius canonicum de personis. Vicenza 1942 s. 355 n. 226. F. Wernz, P. Vidal: Ius canonicum. Editio 3. T. II. Romae 1943 s. 928 n. 731. F. Bączkiewicz, W. Stawinoga, jw. t. I, s. 588.

³⁰⁹ F. Wernz, P. Vidal, jw. Por. L. Fanfani: De iure parochorum. Editio 3. Rovigo 1954 s. 223 n. 245. L. Bender, jw. s. 95 n. 232. S. Biskupski: Stanowisko proboszcza w świetle prawa kanonicznego. Płock 1966 s. 89.

³¹⁰ Kan. 451 § 1: „Parochus est sacerdos vel persona moralis cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda”.

³¹¹ Motu proprio Pawła VI „Ecclesiae Sanctae” z 6 VIII 1966 ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II, w n. 21 § 2 zabrania na przyszłość pełnoprawnego łączenia parafii z kapitułą kanoników. Por. AAS 1966 t. 58 s. 769.

iure) połączona, może zatrzymać duszpasterstwo habitualne. Duszpasterstwo aktualne spełnia w takim wypadku wikariusz aktualny³¹². Z proboszczami zrównani są we wszystkich prawach i obowiązkach parafialnych następujące osoby: 1. proboszczowie misyjni czyli kapłani, którym powierzono w zarząd część wikariatu lub prefektury apostolskiej; 2. wikariusze parafialni, którzy mają pełną władzę proboszczowską³¹³, mianowicie: a. wspomniany już wikariusz aktualny (*vicarius actualis*)³¹⁴; b. wikariusz zarządca (*vicarius oeconomus*)³¹⁵; c. wikariusz zastępca (*vicarius substitutus*)³¹⁶; d. wikariusz pomocnik (*vicarius adiutor*)³¹⁷. Ponadto jakkolwiek w prawie nie występuje pod mianem proboszcza, wszystkie prawa proboszczowskie posiada kapłan, który zgodnie z postanowieniem kan. 472, n. 2 obejmuje tymczasowo zarząd wakującą parafią przed ustanowieniem wikariusza zarządcy³¹⁸. Pod mianem proboszcza zdaniem F. Cappello należy też rozumieć kapłana, który zastępuje proboszcza nieobecnego w parafii w okresie krótszym niż tydzień³¹⁹. Oprócz proboszczów terytorialnych istnieją także proboszczowie osobowi, np. kapelani wojskowi, duszpasterze emigrantów³²⁰. Władzę kapelanów wojskowych jako proboszczów określają specjalne zarządzenia Stolicy Apostolskiej³²¹. Wyżej wymienionym osobom jako zrównanym w prawie z proboszczami przysługuje rezerwat udzielania chrztu uroczystego w parafiach, w których pełnią obowiązki duszpasterskie.

Uprawnienia do sprawowania czynności duszpasterskich, a więc i udzielania uroczystego chrztu, nabywa proboszcz nie wcześniej, jak od chwili objęcia parafii w kanoniczne posiadanie³²². Uprawnienie to wygasa wraz z utratą urzędu proboszczowskiego. Staje się to na skutek rezygnacji z urzędu czy to dobrowolnej³²³ czy też domniemanej przez samo prawo³²⁴; przeniesienia³²⁵, zmiany³²⁶, usunięcia z parafii na drodze postępowania administracyjnego³²⁷, usunięcia z parafii na drodze postępowania

³¹² Por. kan. 452 § 2 i kan. 471.

³¹³ Kan. 451 § 2: „Parochis aequiparantur cum omnibus iuribus et obligationibus paroecialibus et parochorum nomine in iure veniunt: 1. Quasi-parochi, qui quasi-parochias regunt, de quibus in can. 216, § 3, 2. Vicari paroeciales, si plena potestate paroeciales sint praediti”.

³¹⁴ Kan. 471 § 4: „Ad vicarium exclusive pertinet tota animarum cura cum omnibus parochorum iuribus et obligationibus...”.

³¹⁵ Kan. 473 § 1: „Vicarius oeconomus iisdem iuribus gaudet... ac parochus, in iis quae animarum curam spectant”.

³¹⁶ Kan. 474: „Vicarius substitutus qui constituitur ad normam can. 465 § 4, 5 et can. 1923 § 2, locum parochi tenet in omnibus quae ad curam animarum spectant...”.

³¹⁷ Kan. 475 § 2: „Adiutori, si in omnibus suppleat parochi vicem, iura omnia et officia competunt parochorum propria...”.

³¹⁸ L. Bender, jw. s. 49 n. 114. Por. F. Bączkiewicz, W. Stawinoga, jw. t. I s. 597.

³¹⁹ F. Cappello, jw. s. 116.

³²⁰ S. Biskupski, jw. s. 23.

³²¹ Kan. 451 § 3.

³²² Kan. 461: „Curam animarum parochus obtinet a momento captae possessionis ad normam can. 1443—1445”.

³²³ Kan. 184—187.

³²⁴ Kan. 188.

³²⁵ Kan. 2162—2164.

³²⁶ Kan. 1487.

³²⁷ Kan. 2147—2156, 2167.

karno-administracyjnego³²⁸, pozbawienia urzędu za popełnienie określonego w prawie przestępstwa³²⁹. Ani w kan. 462, n. 1, ani też w kan. 738 § 1 prawodawca nie określił wyraźnie, jakiemu proboszczowi przysługuje rezerwat uroczystego udzielania chrztu. Skoro jednak w kan. 738 § 2 prawodawca wyraźnie zaznaczył, że nawet osoby podróżujące winny być ochrzczone we własnej parafii i przez własnego proboszcza, można z tego wyciągnąć logiczny wniosek, że także w § 1 tegoż kanonu jest mowa o proboszczu własnym osoby przyjmującej chrzest. Taka jest powszechna opinia kanonistów³³⁰.

Zgodnie z postanowieniem kan. 94 § 1 proboszczem własnym jest proboszczem miejsca, w którym osoba posiada zamieszkanie stałe lub tymczasowe³³¹. Przy ustalaniu stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania osoby przystępującej do chrztu należy mieć przed oczyma następujące zasady. Zarówno zamieszkanie stałe jak i tymczasowe³³² może być dobrowolne (*domicilium voluntarium*) to jest takie, które ktoś z własnej woli sobie odbiera, lub konieczne — ustawowe (*domicilium necessarium seu legale*) czyli takie, które wyznacza mu samo prawo³³³. Zamieszkanie stałe (*domicilium*) nabywa się przez pobyt w jakiejś parafii albo przynajmniej w diecezji, wikariacie apostolskim lub w prefekturze apostolskiej połączony z zamiarem pozostania tam na zawsze, o ile potrzeba nie zmusi do zmiany decyzji; przez faktyczny pobyt dziesięcioletni³³⁴. Zamieszkanie tymczasowe (*quasi-domicilium*) nabywa się przez pobyt z zamiarem pozostania tam przynajmniej przez większą część roku; przez rzeczywisty ponad półroczny pobyt³³⁵. Stałe lub tymczasowe zamieszkanie w parafii nazywa się parafialnym (*domicilium paroeciale*); w diecezji zaś, wikariacie apostolskim lub w prefekturze apostolskiej — diecezjalnym (*domicilium dioecesanum*)³³⁶. Ta sama osoba może mieć jednocześnie kilka zamieszkań stałych lub tymczasowych³³⁷. Niektóre kategorie osób posiadają zamieszkanie konieczne czyli ustawowe. I tak żona z mocy samego prawa ma zamieszkanie swego męża; osoba pozbawiona używania rozumu — zamieszkanie kuratora; osoba małoletnia otrzymuje miejsce zamieszkania osoby, której na podstawie kan. 89 podlega³³⁸; dzieci zrodzone z małżeństwa ważnie zawartego lub z pewnymi ograniczeniami z małżeń-

³²⁸ Kan. 2168—2175, 2176—2183.

³²⁹ Kan. 2324, 2343, 2355, 2381 n. 2, 2403.

³³⁰ A. Vermeersch, J. Creusen: *Epitome iuris canonici*. Editio 6. T. II. Mechliniae 1940 s. 14 n. 22. Por. F. Hürth, P. Abelan: *De sacramentis*. Romae 1947 s. 28 n. 49. L. Fanfani, jw. s. 223 n. 245. S. Sipos. *Enchiridion iuris canonici*. Editio 6. Romae 1954 s. 356. S. Biskupski, jw. s. 89. J. Grzywacz: *O sakramentach świętych*. Warszawa 1968 s. 23.

³³¹ Kan. 94 § 1: „Sive per domicilium sive per quasi-domicilium suum quisque parochum et Ordinarium sortitur”.

³³² G. Michiels: *Principia generalia de personis in Ecclesia*. Editio 2. Parisiis 1955 s. 187.

³³³ F. Wernz, P. Vidal, jw. t. II s. 11 n. 11.

³³⁴ Kan. 92 § 1.

³³⁵ Kan. 92 § 2.

³³⁶ Tamże, § 3.

³³⁷ G. Michiels, jw. s. 202 n.

³³⁸ Kan. 93 § 1: „Uxor, a viro legitime non separata necessario retinet domicilium i viri sui; amens domicilium curatoris; minor, domicilium illius cuius potestati subiicitur”. Por. kan. 89.

stwa domniemanego³³⁹ otrzymują miejsce zamieszkania ojca; dziecko nieprawego pochodzenia lub pogrobowiec — zamieszkania matki³⁴⁰; w wypadku braku ojca i matki zamieszkanie opiekuna³⁴¹. Osoba małoletnia po przekroczeniu wieku dziecięcego może nabyć własne zamieszkanie tymczasowe. Zamieszkanie tymczasowe może też uzyskać żona prawnie³⁴² od męża nieodłączona. Żona prawnie od męża odłączona może nabyć zamieszkanie stałe³⁴³. Ponadto kan. 94 § 3—4 postanawia, że proboszczem własnym włoścęgi (*vagus*) — osoby nie posiadającej nigdzie ani stałego, ani tymczasowego miejsca zamieszkania — jest proboszcz miejsca, w którym aktualnie przebywa³⁴⁴. Także dla tych, którzy mają tylko diecezjalne stałe lub tymczasowe zamieszkanie, proboszczem własnym jest proboszcz miejsca, w którym aktualnie przebywają³⁴⁵.

Tak określony proboszcz występuje w prawie jako proboszcz własny i jemu jest zarezerwowane prawo uroczystego udzielania chrztu w parafii. Innymi słowy; uroczyste udzielanie chrztu zarezerwowane jest proboszczowi, w którego parafii podmiot bierny chrztu posiada stałe lub tymczasowe miejsce zamieszkania³⁴⁶ — a w wypadku włoścęgi lub mającego tylko zamieszkanie diecezjalne — aktualnie przebywa³⁴⁷.

Przystępując z kolei do omówienia charakteru podmiotowego prawa proboszcza do udzielania chrztu swoim parafianom, należy zaznaczyć, że charakter tego uprawnienia zależy ściśle od charakteru normy przedmiotowej, która stanowi właściwą podstawę rezerwatu. Norma kan. 462, n. 1, zaliczająca uroczyste udzielanie chrztu do czynności zarezerwowanych proboszczowi, nie ma charakteru absolutnego³⁴⁸. Jest ona ograniczona ogólną klauzulą kanonu — *nisi aliud iure caveatur*³⁴⁹. Wynika z tego, że przepis prawa może postanowić coś innego. Wchodzi tu w rachubę zarówno przepis prawa powszechnego, jak i partykularnego³⁵⁰.

Prawo kanoniczne bezpośrednio nie ogranicza rezerwatu proboszcza odnośnie udzielania chrztu. Można mówić tu jedynie o ograniczeniu pośrednim, którego wyraz można odnaleźć w kan. 774 § 1. Kanon ten przyznając każdemu kościołowi parafialnemu prawo do posiadania chrzcielni-

³³⁹ Kan. 1114.

³⁴⁰ G. Michiels, jw. s. 175.

³⁴¹ Tamże.

³⁴² Por. S.C.S. Instr. „Provida Mater” 15 VIII 1936 § 6; AAS 1936 t. 28 s. 316.

³⁴³ Kan. 93 § 2: „Minor infantia egressus potest quasi — domicilium proprium obtinere; item uxor a viro legitime non separata, legitime autem separata etiam domicilium”.

³⁴⁴ Kan. 94 § 2: „Proprius vagi parochus vel Ordinarius est parochus vel Ordinarius loci in quo vagus actu commoratur”.

³⁴⁵ Tamże, § 3: „Illorum quoque qui non habent nisi dioecesanum domicilium vel quasi-domicilium parochus proprius est parochus loci in quo actu commorantur”.

³⁴⁶ F. Blat: Commentarium textus Codicis Iuris Canonici. T. III. Romae 1924 s. 27 n. 21. Por. M. Conte a Coronata, jw. s. 83 n. 118. F. Cappello, jw. s. 115 n. 136.

³⁴⁷ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 14 n. 22. Por. P. Pallazzini: Dictionarium morale et canonicum. T. I. Romae 1962 s. 408.

³⁴⁸ F. Cappello: Summa iuris canonici. T. I. Romae 1961 s. 493 n. 506.

³⁴⁹ Kan. 462 n. 1: „Functiones parochi reservatae sunt, nisi aliud iure caveatur: 1. Baptismus conferre sollemniter”.

³⁵⁰ S. Sipsos, jw. s. 256. Por. L. Fanfani, jw. s. 223 n. 245. L. Bender, jw. s. 94 s. 231.

cy, nie narusza w niczym praw uprzednio nabytych przez inne kościoły³⁵¹. Zgodnie z wyjaśnieniem Papieskiej Komisji do autentycznego tłumaczenia kanonów *Kodeksu* z dnia 12 listopada 1822 r. przepis kan. 774 § 1 należy tłumaczyć w ten sposób, że kościół, który posiada łączne z innymi kościołami parafialnymi całego miasta prawo posiadania chrzcielnicy, zatrzymuje je także w stosunku do nowopowstałych kościołów parafialnych. Łączne prawo posiadania chrzcielnicy, wyjaśnia dalej Komisja, nie może być w przyszłości nabyte drogą zwyczaju. Zwyczaj taki należy uważać za skażenie prawa (*corruptela iuris*). Kościół zaś, który przed promulgacją *Kodeksu* posiadał w stosunku do innych kościołów parafialnych wyłączne prawo chrzcielnicy, po promulgacji i po erygowaniu na podstawie cytowanego kanonu w tych kościołach chrzcielnicy, posiada je łącznie z innymi kościołami z obowiązkiem zachowania postanowienia kan. 788³⁵². Zważywszy na to, że z prawem posiadania własnej chrzcielnicy jest ściśle związane prawo udzielania chrztu, na podstawie kan. 774 § 1 i na podstawie jego autentycznej interpretacji należy stwierdzić, iż w świetle prawa kodeksowego: 1. Żaden proboszcz nie może w stosunku do proboszcza własnego nabyć wyłącznego prawa udzielania chrztu uroczystego jego parafianom. 2. Proboszcz w wypadku spełnienia się warunków, o których mówi kan. 774 § 1, może co najwyżej posiadać łączne z proboszczem własnym prawo udzielania chrztu; ciąży przy tym na nim obowiązek powiadomienia własnego proboszcza ochrzczonego o fakcie udzielenia chrztu. 3. Tak pojętego łącznego prawa nie można nabyć drogą zwyczaju.

W konstytucji *Exul familia* z dnia 1 VIII 1952 r. duszpasterze emigrantów zostali zrównani w prawach z proboszczami. Władza ich jest personalna i może być wykonywana w stosunku do emigrantów. Ta sama konstytucja pozostawia jednak obcokrajowcom — przybyszom czy podróżnym pełną swobodę przyjmowania sakramentów bądź to z rąk własnego proboszcza personalnego, bądź to z rąk proboszcza miejsca³⁵³. W wypadku sakramentu chrztu duszpasterz emigrantów ma więc w stosunku do swoich podopiecznych łącznie z proboszczem miejsca prawo udzielania chrztu.

Jak już wspomnieliśmy termin "prawo,, w klauzuli ograniczającej rezerwat proboszcza oznacza też prawo partykularne. L. Bender stoi na

³⁵¹ Kan. 774 § 1: „Quaelibet paroecialis ecclesia, revocato ac reprobato quovis contrario statuto vel privilegio vel consuetudine, baptismalem habeat fontem, salve legitimo iure cumulativo aliis ecclesiis iam quaesito”.

³⁵² Pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos 12 XI 1922: „Resp. Canonem 774 § 1, ita intelligendum esse, ut ecclesia quae ius fontis habet cumulativum cum aliis totius civitatis ecclesiis paroecialibus, illud obtineat etiam prae ecclesiis paroecialibus noviter in civitate erectis cum fonte baptismali. At ius fontis cumulativum in posterum obtineri nequit consuetudine, quae corruptela dicenda est; Ecclesia vero quae ante Codicis promulgationem habebat ius fontis exclusivum prae aliis ecclesiis paroecialibus, post Codicis promulgationem erectoque in iisdem ecclesiis fonte ad praescriptum citati canonis, non nisi ius cumulativum obtinet, salve praescripto can. 778”. AAS 1922 t. 14 s. 662.

³⁵³ Pius XII P.: Const. „Exul familia” 1 VIII 1952: „Missionarius emigrantium huiusmodi potestate praeditus, in gerenda cura animarum aequiparantur parrocho... Huiusmodi paroecialis potestas est personalis in alienigenarum seu immigrantium personas dumtaxat exercenda. ...Unusquisque alienigena, sive advena sive peregrinus, plena potitur facultate adeundi sacramentorum causa, matrimonio non excepto, missionarium emigrantium sui sermonis aut parrochum loci”. AAS 1952 t. 44 s. 700.

stanowisku, że może tu być mowa jedynie o prawie partykularnym ustanowionym przez Stolicę Apostolską. Przełożeni niżsi od papieża np. biskupi, nie mogą ustanawiać prawa partykularnego sprzecznego z prawem powszechnym³⁵⁴.

Kończąc omawianie natury i zakresu uprawnień proboszcza do udzielania chrztu uroczystego, należy stwierdzić, że w wypadku gdy nie zachodzą okoliczności podane w kan. 774 § 1, tzn., że prawo specjalne lub partykularne nie postanawia nic innego w tym względzie, uprawnienia proboszcza w tej dziedzinie mają charakter prawa wyłącznego. W przeciwnym zaś wypadku proboszcz wykonuje swoje prawo łącznie z inną osobą, której przysługują uprawnienia na podstawie jednego z wyżej wymienionych tytułów.

W dalszych słowach kan. 738 § 1 ustawodawca kościelny za pomocą spójnika „lub” (*vel*) łączy z osobą proboszcza innego kapłana, który otrzymał pozwolenie od proboszcza lub ordynariusza miejsca. Spójnik „lub” wskazuje wyraźnie na to, że prawodawca rezerwuje — w drugiej kolejności — uroczyste udzielanie chrztu kapłanowi, który posiada pozwolenie właściwego proboszcza lub ordynariusza miejsca. Pozwolenie to może otrzymać każdy kapłan, byleby należał do tego samego obrządku co rodzice dziecka przyjmującego chrzest³⁵⁵. Dawcą pozwolenia obok proboszcza może być także ordynariusz miejsca³⁵⁶. Z tego wynika, że ordynariusz miejsca, a więc i każdy kto w prawie występuje pod tym mianem³⁵⁷, może sam względnie przez kogoś innego godziwie udzielić chrztu uroczystego swoim diecezjanom³⁵⁸. Komentatorzy prawa kodeksowego z wielkim naciskiem podkreślają jednak, że ordynariusz miejsca z władzy tej powinien korzystać rzadko i tylko z poważnych powodów³⁵⁹.

Odnosnie chrztu osób dorosłych ordynariusz miejsca cieszy się znacznie szerszą swobodą. Kan. 744 postanawia bowiem, że w wypadku chrztu dorosłych należy w miarę możliwości zawiadomić ordynariusza miejsca, aby jeśli zechce, mógł sam lub przez swego delegata uroczyście go udzielić³⁶⁰. Przepis kan. 744 wprawdzie nie wyłącza chrztu dorosłych spod rezerwatu proboszcza³⁶¹, to jednak daje pewne podstawy do tego, by ordynariusz miejsca — biorąc pod uwagę miejscowe warunki — w formie prawa partykularnego swobodnie określili swoją decyzję w tej materii³⁶². Przykładów różnego w tym względzie stanowiska władzy lokalnej dostarcza nam choćby polskie pokodeksowe prawodawstwo synodalne, które

³⁵⁴ L. Bender, jw. s. 94 n. 231.

³⁵⁵ F. Błaż, jw. s. 27 n. 21. Por. kan. 756 § 1: „Proles ritum parentum baptizari debet”.

³⁵⁶ F. Błaż, jw.

³⁵⁷ Kan. 198 § 1—2.

³⁵⁸ H. Jone: *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*. T. II. Paderborn 1954 s. 22.

³⁵⁹ C. Augustine: *A Commentary on the new Code of Canon Law*. T. IV. Brodway 1925 s. 38. Por. M. Leitner: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. 4. Aufgabe. Regensburg 1921 s. 36. J. Chelodi, jw. s. 351 n. 223. H. Jone, jw. M. Conte a Coronata, jw. s. 83 n. 118.

³⁶⁰ Kan. 774: „Adulterum baptismus, ubi commodo fieri possit, ad loci ordinarium deferatur, ut, si voluerit, ab eo, vel ab delegato sollempnitus conferatur”.

³⁶¹ L. Bender, jw. s. 96 n. 235. Por. F. Cappello, *Summa jw.* s. 495 n. 507. J. Grzywacz, jw. s. 25.

³⁶² C. Bouuaret, G. Simenon: *De sacramentis*. T. II. Gandae 1931 s. 26. Por. A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 16 n. 28.

bądź to zwalnia proboszczów z obowiązku odnoszenia się do ordynariusza w takich wypadkach ³⁶³, bądź też nakazuje przed udzieleniem chrztu uzyskać jego zgodę ³⁶⁴.

Pozwolenie (*licentia*), którego udziela proboszcz lub ordynariusz miejscy, nie jest w ścisłym znaczeniu delegacją. Pozwolenie nie oznacza bowiem przelania władzy na inną osobę, co ma miejsce przy delegacji, lecz zawiera tylko zgodę na to, by kapłan mógł godziwie wykonać władzę, którą już posiada na mocy święceń ³⁶⁵. Do udzielenia pozwolenia prawo nie wymaga istnienia jakichś określonych przyczyn. Dlatego też może być ono zawsze godziwie udzielone ³⁶⁶. Pozwolenie może być udzielone doraźnie (*ad actum*) lub na stałe (*habitualiter*). Z reguły stałego pozwolenia na administrowanie chrztu udziela się wikariuszom współpracownikom ³⁶⁷. Zdaniem autorów, pozwolenie, o którym jest mowa, niekoniecznie musi być wyraźne (*licentia expressa*), wystarczy także pozwolenie milczące (*licentia tacita*) ³⁶⁸. Co więcej, z wyraźnej dyspozycji kan. 732 § 1 wynika, że w zupełności wystarczy także pozwolenie domniemane (*licentia praesumpta*). W wypadku bowiem konieczności domniemanie prawne przemawia za istnieniem wymaganego pozwolenia ³⁶⁹. Faktem, na którym opiera się domniemanie, jest istnienie konieczności. Oczywiście nie musi to być konieczność ostateczna ³⁷⁰. Wystarczy konieczność w szerszym znaczeniu ³⁷¹, np. jeśli na skutek nieobecności proboszcza chrzest należałoby odłożyć ponad trzy dni ³⁷², jeśli rodzice z daleka przynieśli dziecko do chrztu i nie zastali proboszcza w parafii ³⁷³, jeśli istnieje słuszna obawa, że rodzice dotkliwie odczują oczekiwanie na udzielenie pozwolenia i na skutek tego dziecko mogłoby pozostać bez chrztu lub rodzice mogliby poprosić ministra akatolickiego o udzielenie chrztu ³⁷⁴.

Odnośnie domniemanania prawnego w kan. 738 H. Jone wyraża opinię, że jest to domniemanie silniejsze, czyli tzw. *praesumptio iuris et de iure*. Jako takie nie dopuszcza bezpośredniego dowodu przeciwnego i dlatego zachowuje swoją moc prawną nawet wtedy, gdyby proboszcz wyraźnie oświadczył, że w wypadku konieczności nie udziela wymaganego zezwolenia ³⁷⁵. Uważam, że opinia ta jest trafna, gdyż domniemanie niewzruszal-

³⁶³ Synod diecezjalny Podlaski z 1923 r. stat. 143 s. 159. Por. Synod diecezji częstochowskiej z 1954 r. stat. 175. Częstochowa 1958 (maszynopis) s. 79.

³⁶⁴ Lwowski synod Archidiecezjalny z 1930 r. stat. 65. Lwów 1931 s. 81. Por. II Synod Archidiecezji Warszawskiej z 1963 r. stat. 155 § 3. Warszawa 1965 (maszynopis) s. 48.

³⁶⁵ F. Cappello, Tractatus jw. s. 115 n. 136.

³⁶⁶ E. Rogatillo, jw. s. 10 n. 12. Por. L. Lercher, jw. s. 149.

³⁶⁷ L. Bender, jw. s. 95 n. 234. Por. F. Cappello, jw. s. 116 n. 136.

³⁶⁸ F. Blat, jw. s. 27 n. 21. Por. C. Bouuaret, C. Simonon, jw. s. 23 n. 19. J. Hervé: Manuale theologiae dogmaticae. Editio 21. T. III. Parisiis 1941 s. 550 n. 560.

³⁶⁹ Kan. 768 § 1: „Quae (licentia) in casu necessitatis legitime praesumitur”.

³⁷⁰ L. Fanfani, jw. s. 223 n. 245.

³⁷¹ F. Cappello, jw. s. 115 n. 136.

³⁷² F. Blat, jw. s. 27 n. 21.

³⁷³ L. Fanfani, jw. s. 223 n. 245.

³⁷⁴ H. Jone, jw.

³⁷⁵ Tamże, s. 23: „Praesumptio statuta hoc canone est praesumptio iuris et de iure, haec ergo praesumptio non admittit contrarium probationem et sustinetur, quamvis v. gr. parochus expresse declaret se ne in casu necessitatis quidem concedere licentiam”.

ne znajduje tu bardzo silną podbudowę w dobru dusz. Idzie przecież o uzyskanie dla duszy chrztu, gdyż w przeciwnym wypadku mogłoby sprowadzić przykre konsekwencje. Domniemanie, o którym tu mowa, może być podważone jedynie pośrednio, tzn. na drodze zakwestionowania faktu, na którym się ono opiera, co z kolei wobec szerokiego pojmowania konieczności może być w dużym stopniu utrudnione.

Oдноśnie skutków moralno-prawnych w wypadku udzielenia przez kapłana chrztu bez wymaganego zezwolenia proboszcza istnieją wśród autorów różne opinie. Według niektórych autorów udzielenie chrztu uroczystego bez wymaganego pozwolenia poważnie narusza uprawnienia proboszcza i dlatego powoduje grzech ciężki³⁷⁶. F. Cappello za słuszną uważa opinię tych, którzy twierdzą, że jest to grzech lekki. Ma to miejsce szczególnie wtedy, gdy ktoś narusza uprawnienie proboszcza tylko spontanicznie i nie działa z pogardą dla prawa, ani też nie wywołuje zgorznienia³⁷⁷. Zwolennicy obu opinii są zgodni w tym, że w praktyce kapłan, naruszający uprawnienia proboszcza do udzielania chrztu swoim wiernym, łatwo może być zwolniony od ciężkiej winy³⁷⁸. Kapłan, który chrzci uroczysto bez pozwolenia proboszcza lub ordynariusza miejsca, popełnia grzech, lecz nie zaciąga nieprawidłowości³⁷⁹. Może ona jednak mieć miejsce wtedy, gdy stosownie do kan. 985, n. 7³⁸⁰ (*irregularitas ex delicto*) kapłan zaciąga kary kościelne, które zabraniają administrowania sakramentów, i będąc w takim stanie udziela chrztu. Nieprawidłowość w takim wypadku powstaje nie z faktu udzielenia chrztu bez wymaganego prawem zezwolenia proboszcza lub ordynariusza miejsca, lecz z faktu spełnienia funkcji sakramentalnej po zaciągnięciu określonej kary kościelnej.

W § 2 kanonu 738 prawodawca znacznie rozszerza rezerwat proboszcza³⁸¹ skoro postanawia, że nawet podróznego powinien ochrzcić uroczysto własny proboszcz i w swoim kościele, jeżeli to bez trudności i bez zwłoki może być dokonane; w przeciwnym razie podróznego może uroczysto ochrzcić każdy proboszcz na swoim terenie³⁸². Mocą tego postanowienia proboszczowi własnemu zarezerwowane jest nie tylko udzielenie chrztu w swojej parafii osobom, które podlegają jego władzy i aktualnie przebywają na terenie jego parafii, ale także tym własnym parafianom, którzy *hic et nunc* na sposób podróжных przebywają na terenie innych parafii. W formie negatywnej można to sformułować następująco: proboszcz miejsca nie ma prawa udzielania chrztu uroczystego tym, którzy na terenie jego parafii przebywają jako podróžni.

Prawo proboszcza do udzielania chrztu poddanym przebywającym poza własną parafią nie jest absolutne. Jest ono uwarunkowane klauzulą:

³⁷⁶ L. Fanfani, jw. s. 224 n. 225. Por. H. Jone, jw. s. 22.

³⁷⁷ F. Cappello, jw. s. 116 n. 136.

³⁷⁸ Tamże. Por. M. Conte a Coronata, jw. s. 84 n. 119. J. Hervé, jw. s. 580 n. 560. P. Pallazzini, A. De Jurio: *Casus conscientiae*. T. II. Torino 1958 s. 43.

³⁷⁹ F. Cappello, jw.

³⁸⁰ Kan. 985: „Sunt irregulares ex delicto: 7. Qui actum ordinis, clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt... vel ab eius exercitio poena canonica sive personali, medicinali aut vindicativa, sive locali prohibiti”.

³⁸¹ L. Bender, jw. s. 90 n. 223. Por. H. Jone, jw. t. I s. 359.

³⁸² Kan. 738 § 2: „Etiam peregrinus a parocho proprio in sua paroecia sollempniter baptizetur, si id facile et sine mora fieri potest; secus peregrinum quilibet parochus in suo territorio potest sollempniter baptizare”.

o ile można tego dokonać bez trudności i bez zwłoki³⁸³. Gdy oba warunki, albo nawet jeden z nich³⁸⁴, nie może być spełniony, podróźnego może na swoim terenie uroczyscie ochrzcić każdy proboszcz, tzn. ten, którego wybierze sobie podmiot chrztu, lub osoba, której podlega³⁸⁵. Tak wybrany proboszcz cieszy się prewalencją nawet w stosunku do proboszcza własnego osoby przyjmującej chrzest. Na swoim terenie może on ochrzcić nawet w obecności proboszcza własnego, nie prosząc go o pozwolenie³⁸⁶. Może również udzielić innemu kapłanowi pozwolenia na dokonanie tego chrztu³⁸⁷.

Trudność przyjęcia chrztu we własnej parafii może wynikać z przyczyn o charakterze fizycznym, materialnym lub moralnym, np. daleka odległość do własnej parafii, uciążliwa droga, brak pojazdu, zły stan zdrowia przyjmującego chrzest, brak dostatecznych środków materialnych, obawa utraty dobrego imienia matki, która urodziła dziecko nieślubne³⁸⁸. Zwłoka w udzielaniu chrztu ma miejsce wtedy, gdy nie można zachować nakazu prawa³⁸⁹, które przepisuje, że dzieci należy chrzcić jak najprędzej³⁹⁰. To zaś ma miejsce wtedy, gdy chrzest należałoby odłożyć od 3 do 8 dni³⁹¹.

Trudność udania się do własnej parafii, jak i konieczność odłożenia chrztu najczęściej zdarza się w wypadku, gdy kobieta dla odbycia porodu wyjeżdża z domu do obcej miejscowości i tam wraz z dzieckiem musi przebywać przez pewien czas³⁹². Zdaniem autorów prawo partykularne może ustalić odległość, która zwalnia rodziców od obowiązku udawania się do własnego proboszcza w celu ochrzczenia dziecka urodzonego poza ich miejscem zamieszkania³⁹³. W takim wypadku proboszcz miejsca urodzenia dziecka, o ile rodzice go o to poproszą, ma pełne prawo udzielenia chrztu uroczystego. Co więcej, jak utrzymuje A. Vermeersch, biskup może tolerować zwyczaj przynajmniej stuletni, który zawsze daje proboszczowi miejsca władzę udzielenia chrztu dzieciom urodzonym w jego parafii³⁹⁴.

B. Administrowanie chrztu na obcym terenie

Kan. 739 ustala zasadę, że na obcym terenie nie wolno nikomu bez należytego pozwolenia ochrzcić uroczyscie nawet mieszkańców swego terytorium³⁹⁵. W świetle tego kanonu na obcym terenie, tzn. poza własną

³⁸³ Tamże.

³⁸⁴ F. Blat, jw. s. 27 n. 21.

³⁸⁵ F. Cappello, jw. s. 116 n. 136.

³⁸⁶ F. Hürth, jw. s. 28 n. 49.

³⁸⁷ F. Blat, jw.

³⁸⁸ M. Conte a Coronata, jw. s. 83 n. Por. F. Cappello, Summa, jw. s. 494 n. 507. C. Bouuaret, jw. s. 23 n. 19.

³⁸⁹ Kan. 770: „Infantes quamprimum baptizentur”.

³⁹⁰ F. Cappello, jw.

³⁹¹ F. Blat, jw. Por. C. Augustine, jw. s. 39.

³⁹² I. Aertnys, C. Damen: Theologia moralis. Editio 17. T. II. Torino 1958 s. 67 n. 50. Por. M. Conte a Coronata, jw. P. Pallazzini, A. De Jurio, jw.

³⁹³ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 14 n. 23.

³⁹⁴ Tamże.

³⁹⁵ Kan. 739: „In alieno territorio nemini licet, sine debita licentia, baptismum sollemnem conferre ne sui quidem loci incolis”.

parafią lub własną diecezją, nikomu, a więc ani proboszczowi, ani ordynariuszowi³⁹⁶, nie wolno bez należytego pozwolenia chrzcić uroczyście nie tylko obcych poddanych, ale nawet mieszkańców własnego terytorium, to jest tych, którzy w ich parafii lub diecezji sami lub ze względu na osoby, którym podlegają, mają zamieszkanie stałe lub tymczasowe³⁹⁷. Uzasadnienia tego postanowienia należy dopatrywać się w tym, że uroczyste udzielenie chrztu odbywa się przy chrzcielnicy i właśnie proboszcz miejscowy jest uprawniony do wyrażania zgody na korzystanie z niej oraz na sprawowanie sakramentaliów związanych z udzielaniem chrztu uroczystego³⁹⁸. Do godziwego udzielenia chrztu na obcym terenie prawo wymaga należytego pozwolenia. Kompetentnym do udzielenia tego pozwolenia jest proboszcz lub ordynariusz miejsca, w którym ma się odbyć chrzest. C. Bouuaret jest zdania, że normalnie powinno się uzyskać pozwolenie wyraźne; nie wystarczy pozwolenie milczące lub domniemane, chyba że zaistniałyby nadzwyczajne okoliczności³⁹⁹. Słuszniejszym wydaje się stanowisko F. Blata, który utrzymuje, że pozwolenie z kan. 739 należy rozumieć w świetle kan. 738 § 1⁴⁰⁰. Skoro bowiem w kan. 738 §1⁴⁰¹ prawodawca uznał pozwolenie domniemane za wystarczające, a w kan. 739 nie postawił wyraźnych zastrzeżeń, nie ma dostatecznej podstawy prawnej, by wykluczyć zastosowanie pozwolenia domniemanego z kan. 739.

W świetle ustaleń kan. 738 i 739 widać wyraźnie, że uprawnienie proboszcza do udzielania chrztu uroczystego jest ograniczone nie tylko personalnie, gdyż proboszcz może je wykonywać tylko w stosunku do osób podległych jego władzy, ale także terytorialnie, ponieważ proboszcz może je wykonywać jedynie na swoim terenie⁴⁰².

C. Szafarz chrztu na terenie o nieustalanej organizacji kościelnej

Kanony 738 i 739 normowały sprawę udzielania chrztu uroczystego na terenach, w których zgodnie z prawem kodeksowym diecezje są podzielone na parafie, a wikariaty lub prefektury apostołskie na parafie misyjne. Są to tereny objęte zorganizowanym podziałem terytorialnym Kościoła⁴⁰³. Proboszczowie misyjni są zrównani w prawach z proboszczami⁴⁰⁴. Wszystko więc co zostało powiedziane o prawie proboszcza do udzielania chrztu, stosuje się także w całości do proboszcza misyjnego. Z kolei kan. 740 podaje normy, jakimi należy się kierować przy ustalaniu właściwego szafarza chrztu na terenach, gdzie parafie, względnie parafie misyjne, nie zostały jeszcze utworzone. Kanon ten postanawia, że w takich wypadkach należy mieć na uwadze specjalne statuty i przyjęte zwyczaje według których należy ustalić, któremu kapłanowi — poza

³⁹⁶ F. Cappello, *Tractatus*, jw. s. 116 n. 136.

³⁹⁷ F. Blat, jw.

³⁹⁸ C. Bouuaret, G. Simonon, jw. s. 23 n. 19.

³⁹⁹ Tamże.

⁴⁰⁰ F. Blat, jw. n. 22.

⁴⁰¹ Kan. 738: „...quae (licentia) in casu necessitatis legitima praesumitur”.

⁴⁰² S. Sipos, jw. s. 365. Por. H. Jone, jw. t. II s. 23.

⁴⁰³ Kan. 216 § 1—2.

⁴⁰⁴ Kan. 451 § 2 n. 1.

ordynariuszem — przysługuje prawo udzielania chrztu albo na całym terenie, lub też na jego części ⁴⁰⁵.

W terenach misyjnych, gdzie wikariat lub prefektura apostolska nie zostały jeszcze kanonicznie podzielone na parafie misyjne, dokonuje się podziału terenu misyjnego na mniejsze regiony ⁴⁰⁶. Rozgraniczone w przybliżony sposób części wikariatu lub prefektury apostolskiej nazywają się stacjami misyjnymi. Posiadają one swój kościół główny, przy którym rezyduje misjonarz, oraz najczęściej kilka kaplic pomocniczych leżących na terenie stacji ⁴⁰⁷. Rektorem misyjnym z reguły zarezerwowane jest wykonanie funkcji proboszczowskich ⁴⁰⁸. Ich władza wykonywania funkcji proboszczowskich nie jest jednak władzą zwyczajną, lecz wypływa z delegacji ordynariusza miejscowego ⁴⁰⁹. Ordynariusz miejscowy może więc zupełnie swobodnie powierzyć władzę udzielania chrztu uroczystego nie tylko rektorowi misji lecz także innemu kapłanowi ⁴¹⁰.

Wobec takiego stanu faktycznego i prawnego jest rzeczą konieczną, aby przy ustalaniu, któremu kapłanowi — poza ordynariuszem — przysługuje prawo udzielania chrztu, brać pod uwagę szczegółowe statuty wydane np. przez miejscowego ordynariusza lub przyjęte zwyczaje ⁴¹¹. Zwyczaje, o których tu mowa, nie muszą trwać pełny czasokres wymagany do powstania prawnego zwyczaju ⁴¹². Szczegółowe statuty i przyjęte zwyczaje określają, który kapłan ma prawo udzielania chrztu uroczystego albo na terenie całego wikariatu lub prefektury apostolskiej, względnie też tylko na jego części.

2. DIAKON JAKO SZAFARZ NADZWYCZAJNY

Kanon 741, w którym prawodawca normuje zagadnienie administrowania chrztu uroczystego przez diakona, stanowi, że jest on nadzwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego i jako taki nie może używać swojej władzy bez pozwolenia miejscowego ordynariusza lub proboszcza, którzy udzielają zezwolenia dla słusznej przyczyny. W wypadku konieczności domniemanie prawne przemawia za istnieniem wymaganego pozwolenia ⁴¹³. Pojęcie szafarza nadzwyczajnego nie zostało w *Kodeksie* nigdzie jasno zdefiniowane ⁴¹⁴. Sam *Kodeks* używa tego pojęcia w różnym znaczeniu ⁴¹⁵. I tak np. w kan. 845 § 2 diakon występuje jako nadzwyczajny szafarz komunii św. i może udzielać komunii św. za zgodą

⁴⁰⁵ Kan. 740: „Ubi parociae aut quasi-parociae nondum sunt constitutae, statutorum peculiarium et receptarum consuetudinum ratio habenda est, ut constet cuiusnam sacerdoti, praeter Ordinarium, in universo territorio vel in eius parte ius insit baptizandi”.

⁴⁰⁶ G. Vromant: *Ius Missionarium*. T. II. Louvain 1929 s. 264 n. 294.

⁴⁰⁷ Tamże.

⁴⁰⁸ Tamże, s. 278 n. 312.

⁴⁰⁹ Tamże, s. 270 n. 301.

⁴¹⁰ C. Bouuaret, G. Simonon, *jw.* s. 24 n. 20.

⁴¹¹ F. Blat, *jw.* s. 28 n. 23.

⁴¹² Tamże.

⁴¹³ Kan. 741: „Extraordinarius baptismi sollemnis minister est diaconus qui tamen sua potestate ne utatur sine loci Ordinarii vel parochi licentia, iusta de causa concedenda, quae, ubi necessitas urget, legitime praesumitur”.

⁴¹⁴ F. Cappello, *jw.* s. 33 n. 34.

⁴¹⁵ M. Conte a Coronata, *jw.* s. 31 n. 44.

miejscowego ordynariusza lub proboszcza. Zezwolenie to może być udzielone z ważnej przyczyny⁴¹⁶. Z kolei kan. 782 § 2 postanawia, że nadzwyczajnym szafarzem bierzmowania jest kapłan, któremu władza bierzmowania została udzielona przez prawo powszechne lub specjalny indult Stolicy Apostolskiej⁴¹⁷. Podobnie według kan. 951 nadzwyczajnym szafarzem święceń jest ten, kto — acz pozbawiony charakteru biskupiego — otrzymał z mocy samego prawa lub specjalnego indultu Stolicy Apostolskiej władzę udzielania niektórych święceń⁴¹⁸. Z tenoru kan. 741 oraz przytoczonych przykładów zaczerpniętych z cytowanych kano-
nów wynika, że dwa elementy w sposób alternatywny składają się na to, że szafarz sakramentu staje się szafarzem nadzwyczajnym. Jednym z tych elementów jest uzyskanie zezwolenia od miejscowego ordynariusza lub proboszcza, drugim uzyskanie władzy do sprawowania funkcji sakramentalnej albo z samego prawa albo mocą specjalnego indultu apostolskiego. Przy chrzcie wchodzi w rachubę pierwszy z tych elementów. Uwzględniając oba elementy E. Regatillo w następujący sposób próbuje ustalić ogólną definicję szafarza nadzwyczajnego. Jest nim ta osoba, która na podstawie święceń posiada władzę sprawowania sakramentu, lecz może ją wykonywać jedynie na podstawie specjalnego pozwolenia udzielonego jej dla słusznej przyczyny; względnie ta osoba, która nie posiadając właściwych święceń — może sprawować sakrament na podstawie szczególnej władzy lub na podstawie przywileju⁴¹⁹. Słuszne jest stanowisko F. Cappello⁴²⁰, który krytycznie ocenia opinię utrzymującą, że nadzwyczajnym szafarzem jest ten, kto może administrować sakrament jedynie w wypadku konieczności i na podstawie specjalnej delegacji⁴²¹. Potwierdza to fakt, że w prawie kodeksowym opat i prałat udzielny może przecież jako szafarz nadzwyczajny udzielić sakramentu bierzmowania także poza wypadkiem konieczności⁴²². Mając powyższe na uwadze należy stwierdzić, że diakon jest nadzwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego w tym sensie, iż otrzymaną w czasie święceń władzę uroczystego udzielania chrztu⁴²³ może wykonywać jedynie na podstawie pozwolenia miejscowego ordynariusza lub proboszcza, udzielonego dla słusznej przyczyny⁴²⁴.

⁴¹⁶ Kan. 845 § 2: „Extraordinarius est diaconus, de Ordinarii loci vel parochi licentia, gravi de causa concedenda, quae in casu necessitatis legitime praesumitur”.

⁴¹⁷ Kan. 782 § 2: „Extraordinarius minister est presbyter, cui vel iure communi vel peculiari Sedis Apostolicae indulto ea facultas concessa sit”.

⁴¹⁸ Kan. 951: „Sacrae ordinationis minister ordinarius est Episcopus consecratus; extraordinarius, qui licet caractere episcopali caret, a iure vel a Sede Apostolica per peculiare indultum potestatem acceperit aliquos ordines conferendi”.

⁴¹⁹ E. Regatillo, jw. s. 19 n. 12: „Extraordinarius (minister est), qui vi ordinationis quidem potest sacramentum ministrare, sed solum de speciali licentia, non nisi iusta de causa concedenda; ...aut non vi ordinis, sed... ex peculiari potestate aut privilegio”. Por. M. Conte a Coronata, jw. s. 31 n. 44 F. Cappello, jw. s. 33 n. 34.

⁴²⁰ F. Cappello, jw.

⁴²¹ D. Prümmer: *Manuale theologiae moralis*. Editio 14. T. III. Barcinonae 1960 s. 44 n. 54: „Extraordinarius ille est, qui solum in casu necessitatis et ex speciali delegatione sacramentum ministrare possit”.

⁴²² Kan. 782 § 3.

⁴²³ F. Blat, jw. s. 28 n. 24. Por. H. Jone, jw. I. Aertnys, C. Damen, jw. s. 68 n. 51.

⁴²⁴ F. Cappello, jw. s. 117 n. 137.

Jest rzeczą charakterystyczną, że *Kodeks* nic nie wspomina o istnieniu konieczności jako warunku godziwego udzielania chrztu uroczystego przez diakona. Jediną formą ograniczenia wykonywania przez diakona otrzymanej w czasie święceń władzy uroczystego udzielania chrztu — obok konieczności uzyskania pozwolenia, co zresztą dotyczy także kapłana nie będącego miejscowym duszpasterzem — jest postanowienie kan. 741 mówiącego o tym, że pozwolenie to może być udzielone diakonowi tylko dla słusznej przyczyny. Jest to ograniczenie bardzo niewielkie. W. Grosam wnioskuje nawet z tego, że prawodawca kościelny nie chciał wyraźnie oddzielić prawa należnego diakonom od prawa należnego kapłanom, jak było to konieczne przedtem, gdy diakoni stanowili ciągle wzrastającą siłę w administracji kościelnej⁴²⁵. Trzymając się ściśle normy kan. 741 autorzy powszechnie podkreślają, że do udzielenia diakonowi pozwolenia na administrowanie chrztu uroczystego wymagane jest i wystarcza istnienie słusznej przyczyny, nie musi to być przyczyna poważna⁴²⁶. Przyczyna słuszną, jeśli idzie o stopień powagi przyczyny, jest przyczyną kanoniczną najniższego stopnia. Stanowi ona *minimum* ustalone przez *Kodeks*, które ordynariusz miejsca lub proboszcz powinien zachować do godziwego wyrażenia zgody na udzielenie chrztu uroczystego przez diakona. Przyczyną słuszną w omawianym przedmiocie według komentatorów *Kodeksu* stanowią przykładowo następujące stany faktyczne: kilkudniowa nieobecność proboszcza⁴²⁷, jego choroba⁴²⁸, liczne zajęcia duszpasterskie — głoszenie kazań, słuchanie spowiedzi⁴²⁹, duża liczba przyjmujących chrzest⁴³⁰, bliska więź między przystępującym do chrztu a diakonem np. pragnienie rodziców, by dziecko ochrzcił brat diakon lub przyjaciel rodziny⁴³¹, nabranie przez diakona wprawy w uroczystym udzielaniu chrztu⁴³². Ilekroć zaistnieje któraś z podanych okoliczności lub jakaś inna przeszkoda utrudniająca proboszczowi udzielenie chrztu, tylekroć proboszcz ma prawo powierzyć diakonowi uroczyste udzielenie chrztu. Miejscowy ordynariusz lub proboszcz może to uczynić wyraźnie, tzn. na piśmie lub ustnie albo przynajmniej milcząco⁴³³. Diakon może udzielić chrztu uroczystego także na podstawie pozwolenia domniemanego. Kanon 741 postanawia bowiem, że w wypadku konieczności domniemanie prawne przemawia za istnieniem wymaganego pozwolenia⁴³⁴. Domniemanie ustanowione w omawianym kan. 741 jest domniemaniem silniejszym i nie dopuszcza bezpośredniego dowodu przeciwnego⁴³⁵. Przyczyna uzasadniająca uroczyste udzielenie chrztu

⁴²⁵ W. Grosam: *Feierliche Taufspendung durch einen Diakon. Theologisch-praktische Quartalschrift* 1923 n. 76 s. 103.

⁴²⁶ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 15 n. 24. Por. L. Lercher, jw. s. 149. S. Sipos, jw. s. 365. P. Pallazzini, jw. s. 408. F. Cappello, jw. s. 117 n. 137.

⁴²⁷ C. Bouuaret, G. Simenon, jw. s. 24 n. 21.

⁴²⁸ M. Conte a Coronata, jw. s. 85 n. 120.

⁴²⁹ H. Noldin: *Summa theologiae moralis. Editio 31. T. III. Oeniponte 1955 s. 53 n. 64.*

⁴³⁰ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 15 n. 24.

⁴³¹ F. Cappello, jw. s. 117 n. 137. Por. H. Noldin, jw.

⁴³² J. Grzywacz, jw. s. 24.

⁴³³ D. Prümmer, jw. s. 94 n. 120.

⁴³⁴ Kan. 741: „quae (licentia), ubi necessitas urgeat, legitime praesumitur”.

⁴³⁵ H. Jone, jw.

przez diakona na podstawie pozwolenia domniemanego musi być znacznie poważniejsza od przyczyny usprawiedliwiającej wyrażenie zgody na dokonanie chrztu uroczystego przez diakona⁴³⁶. Jest nią prawdziwa konieczność udzielenia chrztu⁴³⁷. Niekoniecznie musi to być niebezpieczeństwo śmierci⁴³⁸, lecz wystarczy że w danym miejscu przez tydzień nie będzie kapłana, lub istnieje uzasadniona obawa, że rodzice więcej nie przyniosą dziecka do chrztu św.⁴³⁹.

Zgodnie z postanowieniem *Rytułu Rzymskiego* diakon udzielający chrztu uroczystego obowiązany jest zachować obrzędy i ceremonie, jakie zachowuje kapłan chrzcząc uroczyście. Powinien jednak do chrztu użyć wody i soli poświęconej uprzednio przez kapłana⁴⁴⁰. Z powyższego postanowienia *Rytułu Rzymskiego* niektórzy autorzy wyciągają wniosek, że diakon udzielający chrztu uroczystego nie ma prawa poświęcać ani wody ani soli. Na poparcie swego stanowiska obok cytowanego postanowienia *Rytułu Rzymskiego* przytaczają omówioną w poprzedniej części decyzję Kongregacji Obrzędów z dnia 10 lutego 1888 roku⁴⁴¹. W. Grosam jest nieco innego zdania. Podkreśla on, że *Rytuał Rzymski* nie zabrania diakonowi poświęcenia wody lub soli⁴⁴². Ponadto zauważa, że wspomniana decyzja Kongregacji Obrzędów została uchylona przez kan. 1152⁴⁴³. W związku z tym twierdzi, iż w wypadku, gdy brak jest soli uprzednio poświęconej i nie ma kapłana, któryby ją poświęcił diakon może i powinien dla zachowania całości obrzędów sam poświęcić sól⁴⁴⁴. Zdanie W. Grosama podzielają tacy autorzy jak: H. Jone⁴⁴⁵, S. Sipos⁴⁴⁶, F. Cappello⁴⁴⁷, K. Karłowksi⁴⁴⁸.

Kodeks Prawa Kanonicznego w sposób definitywny zakończył tak bardzo rozpowszechnioną w okresie przedkodeksowym dyskusję na temat skutków prawnych uroczystego chrztu udzielonego przez diakona nie posiadającego wymaganego pozwolenia. Obecnie kanoniści jak i moralisci zgodnie utrzymują, że diakon udzielający chrztu uroczystego bez wymaganego pozwolenia, jakkolwiek grzeszy ciężko nie zaciąga niepra-

⁴³⁶ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 15 n. 24. Por. P. Pallazzini, jw. s. 408.

⁴³⁷ F. Cappello, jw. s. 117 n. 137. Por. A. Vermeersch, J. Creusen, jw. C. Bouuaret, G. Simenon, jw.

⁴³⁸ P. Pallazzini, jw. s. 408.

⁴³⁹ C. Bouuaret, G. Simenon, jw.

⁴⁴⁰ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum aliorumque Pontificum cura recognitum atque ad normam Codicis Iuris Canonici accomodatum*, Ssmi D.N. Papae P i i XII auctoritate ordinatum et auctum. Ordo baptismi parvulorum. n. 27. Typis Polyglottis Vaticanis 1957 s. 27.

⁴⁴¹ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. Por. H. Noldin, jw. s. 53 n. 64. B. Merkelbach: *Summa theologiae moralis*. Editio 11. T. III. Brugis 1962 s. 115 n. 138.

⁴⁴² W. Grosam: *Der Diakon in neuen Römischen Rituale*. *Theologisch-praktische Quartalschrift* 1926 n. 79 s. 375.

⁴⁴³ Tamże.

⁴⁴⁴ Tamże.

⁴⁴⁵ H. Jone, jw.

⁴⁴⁶ S. Sipos, jw. s. 365.

⁴⁴⁷ F. Cappello, jw. s. 117 n. 137.

⁴⁴⁸ K. Karłowski: *Wprowadzenie do Sakramentów świętych*. Poznań 1962 s. 10.

widłości⁴⁴⁹. Kodeks bowiem postanawia, że nie zaciąga się nieprawidłowości, o ile nie została ona wyliczona w kanonach⁴⁵⁰. Kanony zaś 984 i 985, wyliczając nieprawidłowości zaciągane z powodu braku i przestępstwa, nigdzie nie wymieniają nieprawidłowości, którą zaciągałby diakon udzielający chrztu uroczystego bez wymaganego pozwolenia⁴⁵¹. Nie może też być mowy o zaciągnięciu przez diakona nieprawidłowości ustanowionej przeciwko tym, którzy spełniają czynności zastrzeżone duchownym wyższych święceń nie mając tych święceń⁴⁵². Diakon bowiem udzielający chrztu uroczystego — nawet bez pozwolenia — nie wykonuje władzy święceń, których nie posiada, aczkolwiek wykonuje ją z pogwałceniem przepisów prawa⁴⁵³. Wprawdzie diakon może stać się nieprawidłowym na skutek udzielenia chrztu uroczystego wbrew przepisom prawa, ale nieprawidłowość w takim wypadku będzie wynikała z innego tytułu. Miałoby to miejsce, gdyby mianowicie diakon udzielił uroczystego chrztu znajdując się w karach kościelnych, które zabraniają wykonywania aktu władzy święceń⁴⁵⁴.

Po dokonaniu analizy prawa kodeksowego omówimy obecnie postanowienia Soboru Watykańskiego II oraz prawodawstwa posoborowego dotyczącego sprawy udzielania chrztu uroczystego przez diakona.

Chcąc zaradzić duszpasterskim potrzebom czasów współczesnych, Sobór Watykański II dowartościował urząd diakona, który jakkolwiek od czasów apostoelskich był w poszanowaniu w Kościele, to jednak na skutek historycznych warunków z biegiem czasu powoli zanikał, stając się tylko stopniem przejściowym do kapłaństwa. Dowartościowanie urzędu diakona poszło w dwóch kierunkach. Sobór podkreślił sakramentalny charakter święceń diakonatu i przywiązał do nich władzę sprawowania bardzo koniecznych dla życia chrześcijańskiej funkcji⁴⁵⁵ oraz zdecydował o możliwości przywrócenia w przyszłości diakonatu jako właściwego i stałego stopnia hierarchicznego⁴⁵⁶. Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* wyliczając funkcje, jakie ma spełniać diakon,

⁴⁴⁹ H. Jone, jw. Por. A. Vermeersch, J. Creusen, jw. M. Conte a Coronata, jw. s. 85 n. 120. F. Cappello, jw. H. Noldin, jw. s. 53 n. 64 D. Prümmer, jw. s. 92. J. Hervé, jw. s. 551 n. 561.

⁴⁵⁰ Kan. 983.

⁴⁵¹ Kan. 984, 985.

⁴⁵² Kan. 985: „Sunt irregulares ex delicto... 7. Qui actum ordinis clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt, vel eo ordine carentes...”.

⁴⁵³ H. Noldin, jw. s. 54 n. 64. Por. D. Prümmer, jw. s. 94 n. 120. F. Cappello, jw. s. 117 n. 137.

⁴⁵⁴ Kan. 985: „Sunt irregulares ex delicto... 7. Qui actum ordinis, clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt, vel eo ordine carentes, vel ab eius exercitio poena canonica sive personalis, medicinali aut vindicativa, sive locali prohibiti”.

⁴⁵⁵ Conc. Vaticanum II 21 XI 1964 ses. V Constitutio dogmatica de Ecclesia n. 29: „In gradu inferiori hierarchiae sistunt Diaconi, quibus „non ad sacerdotium, sed ad ministerium” manus imponuntur. Gratia etenim sacramentali roborati, in diaconia liturgiae, verbi et caritatis Populo Dei, in communionem cum Episcopo eiusque presbyterio, inserviunt. Diaconi est...” AAS 1965 t. 57 s. 36. Por. Decretum de activitate missionale Ecclesiae „Ad gentes”, AAS 1966 t. 58 s. 1967.

⁴⁵⁶ Tamże: „Cum vero haec munera, ad vitam Ecclesiae summopere necessaria, in disciplina Ecclesiae Latinae hodie vigenti in pluribus regionibus adimpleri difficulter possint, Diaconatus in futurum tamquam proprius ac permanens gradus hierarchiae restitui poterit”.

na pierwszym miejscu wymienia uroczyste udzielanie chrztu⁴⁵⁷. Wszystkie wyliczone w konstytucji funkcje diakańskie, a więc i uroczyste udzielanie chrztu, diakon może wykonywać stosownie do tego, co wyznaczyc mu kompetentna władza⁴⁵⁸. Powyższe ujęcia konstytucji nie są w pełni sprecyzowane z punktu widzenia prawnego. Nie wiadomo na przykład kogo należy mieć na uwadze, gdy jest mowa o kompetentnej władzy, czy to ma być ordynariusz miejsca, czy też Konferencja Biskupów⁴⁵⁹. Ponieważ konstytucja *Lumen gentium* z racji swego dogmatycznego charakteru nie otrzymała jako taka dekretu wykonawczego, dlatego w tej materii należy szukać wskazań w innych dokumentach Stolicy Apostolskiej, stanowiących przynajmniej częściową realizację postulatów prawnych zawartych w konstytucji dogmatycznej⁴⁶⁰. Takim dokumentem w omawianym przedmiocie jest *Motu proprio* Pawła VI *Sacrum diaconatus ordinem* z dnia 18 czerwca 1967 roku, przywracające stały diakonat w Kościele⁴⁶¹. W numerze 22 tegoż *Motu proprio* znajduje się bliższe wyjaśnienie słów konstytucji co do kompetentnej władzy: jest nią mianowicie ordynariusz miejscowy⁴⁶². W dalszej kolejności dokument papieski wylicza dokładnie funkcje, jakie na zlecenie ordynariusza miejscowego mogą być spełniane przez diakonów stałych; wśród tych funkcji mieści się udzielanie chrztu uroczystym obrzędem oraz uzupełnienie opuszczonych ceremonii w odniesieniu do ochrzczonego dziecka lub dorosłego⁴⁶³. Wszystkie te funkcje, jak postanawia *Motu proprio*, winny być wykonywane przez diakonów w doskonałej łączności z biskupem i jego prezbiterium, czyli pod władzą biskupa i kapłana, który w danym miejscu prowadzi duszpasterstwo⁴⁶⁴. Ponieważ Paweł VI we wstępie do *Motu proprio* potwierdził — i o ile nie zostało coś zmienione — określił jako obowiązujące diakonów stałych wszystko, co *Kodeks Prawa Kanonicznego* postanowił o uprawnieniach i obowiązkach diakonów⁴⁶⁵, dlatego też pozostaje w mocy przepis kanonu 741 pozwalający diakonowi udzielić chrztu uroczystego na podstawie pozwolenia właściwego proboszcza. Należy przy tym zaznaczyć, że Papieska Komisja do spraw autentycznego wyjaśniania uchwał Soboru Watykańskiego II w dniu 26 marca 1968 r. wyjaśniła, że funkcje wyliczone w *Lumen gentium* i *Sacrum dia-*

⁴⁵⁷ Tamże: „Diaconi est prout ei a competenti auctoritate assignatum fuerit, solemniter baptismum administrare...”.

⁴⁵⁸ Tamże.

⁴⁵⁹ E. Sztáfrowski: Zmiany w prawie kodeksowym dotyczące święceń. *Prawo Kanoniczne* 1969 t. XII z. 3—4 s. 42.

⁴⁶⁰ Tamże.

⁴⁶¹ Paulus VI P.: Litterae Apostolicae motu proprio datae generales normae de Diaconatu permanenti in Ecclesia latina restituendo feruntur „Sacrum diaconatus ordinem” 18 VI 1967. *AAS* 1967 t. 59 s. 697—704.

⁴⁶² Tamże, n. 22: „Secundum memoratam Concilii Vaticani II Constitutionem, diaconi est, quatenus loci Ordinarius haec ipsa expedienda commiserit”.

⁴⁶³ Tamże: „2. baptismum sollempni ritu administrare atque omissas caeremonias super baptizatum sive infantem, sive adultum supplere”.

⁴⁶⁴ Tamże, n. 23: „Quae omnia munera in perfecta cum episcopo eiusque presbyterio communionem exequenda sunt, videlicet cum auctoritate episcopi et presbyteri, qui eo loci fidelium curae praesunt”.

⁴⁶⁵ Tamże: „Principio igitur quae in Codicis Iuris Canonici de diaconorum iuriibus et officiis, sive omnium clericorum communibus, sive eorumdem propriis, statuuntur, ea omnia, nisi aliter cautum fuerit confirmamus et in eos etiam valere edicimus, qui stabiliter in diaconatu sunt mansuri”.

conatus ordinem przysługują nie tylko diakonom stałym, lecz także tym diakonom, którzy tylko przejściowo wykonują posługiwanie diakońskie przygotowując się do prezbiteratu ⁴⁶⁶.

Postanowienia zawarte w *Lumen gentium* i *Sacrum diaconatus ordinem* stanowiły przygotowanie do nowego ujęcia władzy diakona do uroczystego udzielania chrztu, jakie przyniósł promulgowany w dniu 15 maja 1969 r. nowy *Rytuał Rzymski* ⁴⁶⁷. Stwierdza on, że zwyczajnymi szafarzami chrztu są biskupi, prezbiterzy i diakoni ⁴⁶⁸. Powyższe stwierdzenie *Rytuału* stanowi punkt kulminacyjny ewolucji dyscypliny Kościoła, normującej sprawę udzielania chrztu uroczystego przez diakona i z pewnością znajdzie swój wyraz w nowym *Kodeksie Prawa Kanonicznego*.

II. SZAFARZ CHRZTU PRYWATNEGO

Zgodnie z określeniem kan. 737 § 2 chrztem nie uroczystym lub prywatnym nazywa się taki chrzest, którego udziela się z pominięciem obrzędów i ceremonii nakazanych w księgach liturgicznych ⁴⁶⁹. Okolicznością warunkującą godziwe udzielenie chrztu prywatnego jest niebezpieczeństwo śmierci ⁴⁷⁰. Jest to taki stan, w którym człowiek z równie poważnym prawdopodobieństwem może pozostać przy życiu, jak i umrzeć ⁴⁷¹. Stan ten może być spowodowany bądź przyczyną wewnętrzną, jak ciężką chorobą, raną śmiertelną, ciężkim połogiem, starością, bądź też przyczyną zewnętrzną, jak wyrokiem śmierci, niebezpieczną podróżą morską lub powietrzną, działaniami wojennymi, bombardowaniem, poważną operacją chirurgiczną itp. ⁴⁷². Istnienie niebezpieczeństwa śmierci nie musi być pewne, wystarczy samo prawdopodobieństwo, owszem nawet uzasadniona obawa, że człowiek może umrzeć bez chrztu ⁴⁷³. Autorzy są zdania, że w krajach o zorganizowanej organizacji kościelnej sama nieobecność kapłana nawet przez dłuższy czas nie jest dostateczną racją udzielenia chrztu prywatnego ⁴⁷⁴. Nieco odmienne zasady ustalają oni odnośnie krajów misyjnych. W krajach tych nieobecność kapłana lub trudny do niego

⁴⁶⁶ Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II interpretandis 26 III 1968: „D. Utrum Diaconus, qui in hoc gradu non maneat sed ad sacerdotium ascendere velit, ea habeat munera quae recensentur sub n. 29 Constitutionis dogmaticae de Ecclesia „Lumen gentium”, diei 21 novembris 1964, et sub 22 Litterarum Apostolicarum „Sacrum diaconatus ordinem”, diei 18 iunii 1967, A. Affirmative”. AAS 1968 t. 60 s. 363.

⁴⁶⁷ *Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo Baptismi parvulorum. Editio typica. Typis Polyglottis Vaticani 1969.*

⁴⁶⁸ Tamże: Praenotanda generalia, n. 11 s. 10: „Ministri ordinarii Baptismi sunt Episcopi, presbyteri et diaconi”.

⁴⁶⁹ Kan. 737 § 2: „Cum ministratur servatis omnibus ritibus et caeremoniis quae in ritualibus libris praecipuntur, appellatur sollemnis secus, non sollemnis seu privatus”.

⁴⁷⁰ Kan. 759 § 1: „In mortis periculo baptismum privatim conferre licet”.

⁴⁷¹ F. Cappello, jw. s. 398 n. 432.

⁴⁷² Tamże.

⁴⁷³ H. Jone, jw. Por. B. Merkelbach, jw. s. 116 n. 139. J. Grzywacz, jw. s. 24.

⁴⁷⁴ B. Merkelbach, jw. Por. I. Aertnys, C. Damen, jw. s. 68 n. 52. H. Noldin, jw. s. 54 n. 64.

dostęp upoważnia do udzielenia chrztu z pominięciem obrzędów i ceremonii⁴⁷⁵. Jako uzasadnienie takiego stanowiska autorzy przytaczają znaną nam już decyzję Kongregacji Rozkrzewienia Wiary z dnia 16 stycznia 1804 r. W decyzji tej Kongregacja zatwierdziła zwyczaj, mocą którego w wypadku nieobecności kapłana lub trudnego do niego dostępu katechiści lub inni roztropniejsi laicy na terenach misyjnych udzielali bezwzględnie chrztu dzieciom zupełnie zdrowym⁴⁷⁶. L. Fanfani nadmienia przy tym, że jakkolwiek *Kodeks* o tej praktyce nic nie mówi, to jednak i obecnie bezpiecznie można ją stosować⁴⁷⁷. Szereg autorów jest zdania, że na tych samych warunkach co w krajach misyjnych może być udzielany chrzest prywatny także na terenach tych państw, gdzie istnieją niesprawiedliwe ustawy cywilne zabraniające udzielania chrztu⁴⁷⁸.

W wypadku wyżej opisanych okoliczności może udzielić chrztu prywatnego według dyspozycji kan. 742 § 1 każdy człowiek⁴⁷⁹, duchowny lub świecki, mężczyzna lub kobieta, katolik lub akatolik, ochrzczony lub nieochrzczony, byleby znajdował się w stanie używania rozumu⁴⁸⁰. Szafarz chrztu prywatnego musi jednak pod rygorem nieważności sakramentu⁴⁸¹ użyć odpowiedniej materii i formy oraz mieć właściwą intencję⁴⁸².

W dalszych słowach cytowanego kanonu prawodawca określa inne warunki udzielenia chrztu prywatnego. Są one jednak wymagane już tylko do godziwości⁴⁸³. I tak o ile to możliwe, należy dobrać dwóch lub przynajmniej jednego świadka, którzy mogliby udowodnić udzielenie chrztu⁴⁸⁴. Gdy chrztu prywatnego udziela kapłan lub diakon, wtedy na podstawie kan. 1791 § 1⁴⁸⁵ jest on świadkiem kwalifikowanym czyli zeznającym o rzeczach dokonanych z urzędu, a jego świadectwo stanowi pełny dowód⁴⁸⁶. Człowiek świecki udzielający chrztu prywatnego nie jest osobą urzędową. Jego własne zeznanie nie stanowi więc pełnego dowodu⁴⁸⁷. Dlatego też, gdy udziela chrztu prywatnego, o ile to możliwe, powinien dobrać sobie dwóch lub jednego świadka, którzy mogliby zaświadczyć o fakcie udzielenia chrztu. Powinni oni uważać, jakiej formy użył szafarz udzielający chrztu, jakiej użył wody, czy była dostateczna ilość wody, jaką część ciała obmyła woda, czy ta sama osoba wypowiedziała formę i aplikowała materię, czy dokonane to było w tym samym czasie⁴⁸⁸.

⁴⁷⁵ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 15 n. 24. Por. F. Cappello, jw. s. 118 n. 139. H. Noldin, jw. s. 54. n. 64. M. Conte a Coronata, jw. s. 86 n. 121.

⁴⁷⁶ S.C.P.F. 16 I 1804; Collectanea SCPP, jw. I n. 674 s. 405.

⁴⁷⁷ L. Fanfani, jw. s. 225 n. 246.

⁴⁷⁸ F. Cappello, jw. s. 118 n. 138. Por. H. Jone, jw.

⁴⁷⁹ Kan. 742 § 1: „Baptismus non sollemnis de quo in can. 759 § 1, potest a quovis ministrari...”.

⁴⁸⁰ F. Cappello, jw. n. 138.

⁴⁸¹ Kan. 737 § 1: „Baptismus ... valide non conferatur, nisi per ablutionem aquae verae naturalis cum praescripta verborum forma”.

⁴⁷⁹ Kan. 742 § 1: „Baptismus non sollemnis, de quo in can. 759 § 1, potest a quovis ministrari, servata debita materia forma et intentione”.

⁴⁸³ A. Cance: Le Code de droit canonique. Ed. 8. T. II. Paris 1951 s. 231.

⁴⁸⁴ Kan. 742 § 1: „quatenus vero fieri potest, adhibeantur duo testes vel saltem unus, quibus baptismi collatio probari possit”.

⁴⁸⁵ Kan. 1791 § 1: „Unius testis depositio plenam fidem non facit, nisi sit testis qualificatus qui deponat de rebus ex officio gestis”.

⁴⁸⁶ F. Cappello, jw. s. 117 n. 137.

⁴⁸⁷ Tamże, s. 118 n. 138.

⁴⁸⁸ H. Jone, jw.

Kolejnym warunkiem godziwego udzielenia chrztu prywatnego jest zachowanie pewnej precedencji wśród szafarzy chrztu. Kan. 742 § 2 postanawia bowiem, że gdyby na miejscu był kapłan, ma on pierwszeństwo przed diakonem, diakon przed subdiakonem, duchowny przed świeckim, mężczyzna przed kobietą, chyba że ze względu na wstydlivość wypadaloby, żeby raczej ochrzciła kobieta niż mężczyzna, lub gdyby kobieta znalazła lepiej sposób i formę udzielania chrztu⁴⁸⁹. Ustalony przez prawo porządek dotyczy tylko szafarzy katolickich⁴⁹⁰. W udzielaniu bowiem chrztu prywatnego świeccy wierni mają pierwszeństwo przed duchownymi schizmatykami lub heretykami⁴⁹¹. Mają też oni pierwszeństwo w stosunku do duchownych katolickich, będących w karach kościelnych, przeciwko którym zapadł wyrok skazujący lub stwierdzający⁴⁹². W moralnej ocenie naruszenia przynajmniej w niektórych wypadkach nakazanej w kanonie precedencji nie ma wśród autorów jednolitego stanowiska. Ogół autorów uważa za grzech ciężki udzielenie chrztu prywatnego przez laika w obecności kapłana godnego, lub przez schizmatyka, heretyka czy niewierzącego w obecności świeckiego wiernego⁴⁹³. A. Vermeersch sądzi, że i w tym wypadku jest to tylko grzech lekki⁴⁹⁴. F. Cappello zajmuje pośrednie stanowisko i twierdzi, że laik, który udziela chrztu w obecności kapłana, grzeszy przynajmniej lekko, o ile słuszną przyczyną nie przemawia za udzieleniem chrztu przez laika np. przez lekarza czy położną w wypadku chrztu w łonie matki⁴⁹⁵. Wszyscy są jednak zgodni, że naruszenie pierwszeństwa w pozostałych wypadkach stanowi najwyżej grzech lekki⁴⁹⁶.

Prawodawca kościelny, normujący sprawę udzielania chrztu dzieciom przez ich rodziców, w § 3 omawianego kanonu postanawia, że ojcu ani matce nie wolno chrzcić swego dziecka z wyjątkiem niebezpieczeństwa śmierci, gdy nie ma nikogo, kto mógłby ochrzcić⁴⁹⁷. *Kodeks* przyznaje więc rodzicom władzę udzielenia chrztu swoim dzieciom, lecz jej wykonanie uzależnia od równoczesnego spełnienia dwóch warunków. Jednym jest istnienie niebezpieczeństwa śmierci. Jest to warunek wymagany powszechnie przy udzielaniu chrztu prywatnego przez kogokolwiek. Jak widzimy, *Kodeks Prawa Kanonicznego* złagodził w tej materii postanowienie *Rytuału Rzymskiego* z 1614 r., który do godziwego udzielenia przez rodziców swoim dzieciom chrztu wymagał istnienia ostatecznej konieczności⁴⁹⁸. Drugim warunkiem jest nieobecność innej osoby mogącej udzie-

⁴⁸⁹ Kan. 742 § 2: „Si tamen sit sacerdos, diacono praeferatur, diaconus subdiacono, clericus laico et vir feminae, nisi pudoris gratia deceat feminam potius quam virum baptizare, vel nisi femina noverit melius formam et modum baptizandi”.

⁴⁹⁰ E. Regatillo, jw. s. 33 n. 41. Por. B. Merkelbach, jw.

⁴⁹¹ Tamże.

⁴⁹² F. Cappello, s. 25 n. 23.

⁴⁹³ M. Conte a Coronata, jw. s. 85 n. 121. Por. E. Regatillo, jw. H. Jone, jw. s. 25. H. Noldin, jw. n. 65. B. Merkelbach, jw. D. Prümmer, jw. s. 96 n. 122.

⁴⁹⁴ A. Vermeersch, J. Creusen, jw. s. 15 n. 25.

⁴⁹⁵ F. Cappello, jw. s. 119 n. 139.

⁴⁹⁶ M. Conte a Coronata, jw. s. 85 n. 121. Por. E. Regatillo, jw. D. Prümmer, jw.

⁴⁹⁷ Kan. 742 § 3. „Patri aut matri suam prolem baptizare non licet, praeterquam in mortis periculo, quando alius praesto non est, qui baptizet”.

⁴⁹⁸ *Rituale Romanum*, jw. s. 15: „Pater aut mater propriam prolem baptizare non debet, praeterquam in mortis articulo, quando alius non reperitur, qui baptizet”.

lić chrztu. Jest to warunek specjalny, odnoszący się tylko do rodziców. Nieobecności nie należy pojmować w sensie fizycznym, lecz moralnym. Ma to miejsce, gdy nawet inna osoba jest obecna, ale nie chce chrzcić lub nie umie, lub też nie może na skutek tego, że znajduje się w karach kościelnych po wyroku skazującym lub stwierdzającym⁴⁹⁹. Zakaz udzielenia przez rodziców swoim dzieciom chrztu obejmuje — podobnie jak w prawie przedkodeksowym — wszystkich rodziców: naturalnych i legalnych⁵⁰⁰. Zakaz obejmuje tylko rodziców, a więc nie dotyczy innych krewnych: wstępnych lub zstępnych⁵⁰¹. Szukając uzasadnienia zakazu udzielania przez rodziców swoim dzieciom chrztu autorzy⁵⁰² stwierdzają, że w prawie kodeksowym nie może to być obawa zaciągnięcia przez ojca (męża) i matkę (żonę) wzajemnego pokrewieństwa duchowego, gdyż taki rodzaj pokrewieństwa duchowego nie istnieje w *Kodeksie*⁵⁰³. Jediną rację uzasadniającą ten zakaz jest niestosowność, aby rodzice będąc już złączeni ze swoimi dziećmi pokrewieństwem naturalnym, zaciągali jeszcze z nimi pokrewieństwo duchowe⁵⁰⁴. Racja ta nie może jednak być podstawą normy obowiązującej pod grzechem ciężkim⁵⁰⁵.

Szafarz chrztu prywatnego, o ile nie jest kapłanem lub diakonem, powinien uczynić tylko to, co jest konieczne do ważności sakramentu⁵⁰⁶. Elementami bezwzględnie koniecznymi do ważności udzielenia chrztu są: posiadanie przez szafarza właściwej intencji⁵⁰⁷ oraz użycie odpowiedniej materii i formy⁵⁰⁸. O ile natomiast chrztu prywatnego udziela kapłan lub diakon, powinien, jeśli czas na to pozwala, zachować ceremonie, które występują przy chrzcie⁵⁰⁹.

Opuszczone z jakiegokolwiek przyczyny ceremonie chrzestne należy jak najprędzej uzupełnić w kościele⁵¹⁰. Nie ma obowiązku uzupełnienia ceremonii w wypadku, gdy za zezwoleniem miejscowego ordynariusza udziela się dorosłym heretykom chrztu warunkowego⁵¹¹. Uzupełnienie opuszczonych ceremonii — podobnie jak uroczyste udzielenie chrztu — jest zarezerwowane własnemu proboszczowi⁵¹².

Według zgodnej opinii komentatorów prawa kodeksowego człowiek

⁴⁹⁹ F. Blat, jw. s. 31 n. 25.

⁵⁰⁰ Tamże.

⁵⁰¹ F. Cappello, jw.

⁵⁰² M. Conte a Coronata, jw. s. 86 n. 121. Por. A. Vermeersch, J. Creusen, s. 16 n. 26. B. Merkelbach, jw.

⁵⁰³ Kan. 768: „Ex baptismo spiritualem cognationem contrahunt tantum cum baptizato baptizans et patrinus”.

⁵⁰⁴ M. Conte a Coronata, jw. Por. A. Vermeersch, J. Creusen, jw.

⁵⁰⁵ Tamże.

⁵⁰⁶ Kan. 759 § 1: „In mortis periculo baptismum privatim conferre licet; et, si conferatur a ministro qui nec sacerdos sit nec diaconus, ea tantum ponantur quae sunt ad baptismi validitatem necessaria”.

⁵⁰⁷ W. Granat, jw. cz. I s. 69 n. 76.

⁵⁰⁸ Tamże, cz. II, s. 73—84.

⁵⁰⁹ Kan. 759 § 1: „In mortis periculo baptismum privatim conferre licet; et, si conferratur ... a sacerdote vel diacono, serventur quoque, si tempus adsit, caeremoniae quae baptismum sequuntur”.

⁵¹⁰ Kan. 759 § 3: „Caeremoniae autem quae in baptismi collatione praetermissae quavis ratione fuerint, quamprimum in ecclesia suppleantur, nisi in casu de quo in § 2”.

⁵¹¹ Kan. 759 § 2.

⁵¹² H. Jone, jw. s. 22. Por. L. Fanfani, jw. s. 224 n. 254. M. Conte a Coronata, jw.

świecki lub duchowny niższy od diakona nie może nigdy udzielić chrztu uroczystego. Gdyby zaś odważył się to uczynić staje się na mocy kan. 985, n. 7⁵¹³ nieprawidłowym z powodu przestępstwa⁵¹⁴. Zdaniem A. Vermeerscha kanon ten zakończył toczącą się przed *Kodeksem* dyskusję na temat czy człowiek świecki, podobnie jak duchowny niższy od diakona udzielający chrztu uroczystego, ściąga nieprawidłowość⁵¹⁵. Człowiek świecki lub duchowny niższy od diakona, gdy chrzci nie uroczysto poza wypadkiem niebezpieczeństwa śmierci, wprowadzie grzeszy, ale nie staje się nieprawidłowym⁵¹⁶.

Kończąc omawianie prawa kodeksowego odnośnie szafarza chrztu prywatnego nie sposób pominąć obowiązku, jaki na proboszcza nakłada kan. 743. Postanawia on, że proboszcz powinien się starać, żeby wierni a zwłaszcza położne, lekarze i chirurdzy nauczyli się prawidłowego udzielania chrztu w wypadkach konieczności⁵¹⁷. Jak widzimy, *Kodeks* nakazał proboszczom, aby szczególną troską nauczania sposobu udzielania chrztu prywatnego objęli nie tylko położne — jak to zalecał *Rytuał Rzymski* z 1614 r.⁵¹⁸ — ale także cały personel medyczny. Proboszcz może wywiązać się ze swego zadania bądź to nauczając w katechizacji sposobu udzielania chrztu w wypadku koniecznym, bądź też przez nauczanie indywidualne⁵¹⁹. Szczególnie pilnie i roztropnie powinno się pouczyć pielęgniarki, położne i lekarzy, tak co do sposobu udzielania chrztu dziecku narodzonemu, jak również będącemu jeszcze w łonie matki. Powinni też zapoznać się ze sposobem chrzczenia płodów poronionych i potworków⁵²⁰. Skutecznym środkiem uwrażliwienia wiernych i całego personelu medycznego na te sprawy jest częsty wykład zasad wiary o konieczności chrztu do zbawienia⁵²¹. O obowiązkach jakie w tej materii ciążyą na proboszczach, często mówi też polskie prawodawstwo synodalne⁵²².

Jest rzeczą charakterystyczną, że ani *Kodeks Prawa Kanonicznego*, ani wydany po nim *Rytuał Rzymski* nie ustanowił nawet krótkiego obrzędu chrztu prywatnego. Był to niewątpliwie brak prawodawstwa kodeksowego, który szczególnie dotkliwie odczuwano w krajach misyjnych. Dlatego też pierwszy dokument Soboru Watykańskiego II — Konstytucja *O świętej liturgii* w numerze 68 wysunęła postulat, że należy ułożyć krótszy obrzęd chrztu, którym mogliby się posługiwać przede wszystkim ka-

⁵¹³ Kan. 985: „Sunt irregulares ex delicto: 7. Qui actum ordinis clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt...”.

⁵¹⁴ F. Cappello, jw. s. 188 n. 139. Por. H. Noldin, jw. s. 54 n. 64 J. Herve, jw. s. 552.

⁵¹⁵ A. Vermeersch, J. Creusen, jw.

⁵¹⁶ F. Cappello, jw.

⁵¹⁷ Kan. 743: „Curet parochus ut fideles, praesertim obstetrices medici et chirurgi, rectum baptismi modum pro casu necessitatis probe ediscant”.

⁵¹⁸ *Rituale Romanum*, jw.

⁵¹⁹ M. Conte a Coronata, s. 87 n. 122. Por. C. Bouaret, G. Simon, jw.

⁵²⁰ F. Cappello, jw. s. 141 n. 160.

⁵²¹ Tamże.

⁵²² Synod diecezjalny Podlaski z 1923 r. stat. 142 s. 159. Por. I Synodus Dioecessana Sandomiriensis (1923) stat. 109 § 2. Sandomierz 1923 s. 85. Statuta Synodi Dioecessanae Luceoriensis (1928) stat. 221 § 2. Luceoriae 1928 s. 55. Statuta XLI-mae Synodi dioecessanae Plocensis anno 1938 celebratae, stat. 100. Plociae 1938 s. 25. Synod diecezji Przemyskiej z 1955 r. stat. 93 § 1. Przemyśl 1957 s. 112. Statuty Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej z 1962 r. stat. 304. Gniezno 1964 (maszynopis) s. 68.

techiści w krajach misyjnych i w ogóle wierni udzielający chrztu w razie zagrażającej śmierci, gdy brak jest kapłana lub diakona ⁵²³. Postulat soboru został zrealizowany w nowowydanym *Rytuale Rzymskim*, zawierającym obrzędy chrztu dzieci ⁵²⁴. Rozdział IV tego *Rytuału* podaje obrzęd chrztu dzieci, który — pod nieobecność kapłana i diakona — ma być zachowany przez katechistów. Jest to obrzęd bardzo rozbudowany. Różni się od obrzędu chrztu udzielanego przez kapłana i diakona tylko tym, że opuszcza się egzorcyzmy, namaszczenie olejem katechumenów i krzyżma oraz obrzęd *Ephphetha* ⁵²⁵. Następny rozdział nowego *Rytuału* podaje obrzęd chrztu dzieci, który należy zachować podczas nieobecności kapłana i diakona przy udzielaniu chrztu w niebezpieczeństwie lub godzinie śmierci ⁵²⁶. Obrzęd ten posiada dwie formy. Jedną, którą należy zachować, o ile czas pozwala w niebezpieczeństwie śmierci i drugą, której używać się powinno w godzinie śmierci. Pierwsza składa się z wezwania do modlitwy, krótkiej modlitwy powszechnej, wyznania wiary, udzielenia samego chrztu, nałożenia białej szaty i odmówienia *Modlitwy Pańskiej* ⁵²⁷. Drugą stanowią istotne elementy chrztu wymagane do jego ważności ⁵²⁸.

III. MINISTRZY KOŚCIOŁÓW I WSPÓLNOT KOŚCIELNYCH ODLĄCZONYCH JAKO SZAFARZE CHRZTU

Po uroczystym orzeczeniu na Soborze Trydenckim ważności chrztu udzielonego przez heretyków ⁵²⁹ problem ważności chrztu administrowanego przez szafarzy akatolickich przynajmniej pod względem doktrynalnym przestał zupełnie istnieć. *Kodeks Prawa Kanonicznego* dotknął już tego zagadnienia tylko pośrednio, mianowicie gdy określił, że chrztu prywatnego może udzielić ktokolwiek, byle tylko zachował należytą materię oraz formę i intencję ⁵³⁰. Po promulgacji *Kodeksu* na temat oceny posiadania przez szafarzy akatolickich właściwej intencji, a więc i oceny wartości samego chrztu udzielonego przez nich, zabrała głos Kongregacja Świętego Oficjum. W r. 1949 na przedłożone przez niektórych ordynariuszy Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej pytania, czy w procesach małżeńskich, kiedy zaistnieje sprawa ważności chrztu udzielonego w sektach uczniów Chrystusa, presbiterianów, kongregacjonalistów, baptystów, należy przyjąć, że chrzest ten jest nieważny z powodu braku intencji

⁵²³ Conc. Vaticanum II 4 XII 1963 ses. III. Constitutio de Sacra Liturgia n. 68: „Conficiatur item Ordo brevior quo, presertim in terris missionum, catechistae et generatim in periculo mortis, fideles, absente sacerdote vel diacono, uti possint”. AAS 1964 t. 56 s. 118.

⁵²⁴ *Rituale Romanum* ex Decreto S. Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, jw.

⁵²⁵ Tamże, cap. IV Ordo Baptismi parvulorum, absente sacerdote et diacono, a catechistis adhibendus, s. 58—67.

⁵²⁶ Tamże, cap. V Ordo Baptismi parvulorum in periculo vel articulo mortis, absente sacerdote et diacono, adhibendus, s. 63—71.

⁵²⁷ Tamże.

⁵²⁸ Tamże.

⁵²⁹ Conc. Tridentinum 3 III 1547 ses. VII can. 4.

⁵³⁰ Kan. 742 § 1: „Baptismus non sollemnis, de quo in can. 759 § 1, potest a quovis ministrari, servata debita materia, forma et intentione”.

u szafarza, czy też należy domniemywać, że jest ważny, chyba, że w poszczególnym wypadku zostanie udowodnione co innego. Święte Oficjum orzekło, że należy przyjąć domniemanie o ważności chrztu w powyższych sektach⁵³¹. Domniemanie to nie ma jednak zastosowania, gdy członkowie sekt akatolickich przechodzą na łono Kościoła katolickiego. W takiej sytuacji w wypadku pojawienia się rozumnej wątpliwości co do ważności chrztu, należy udzielić go warunkowo⁵³².

W czasach obecnych, w okresie rozwijającego się ruchu ekumenicznego sprawa ważności chrztu udzielonego w Kościołach i Wspólnotach kościelnych odłączonych stała się ponownie szczególnie aktualna. Dla pełnego i owocnego rozwoju ruchu ekumenicznego w duchu uchwał Soboru Watykańskiego II niezwykle doniosłe znaczenie posiada opublikowany pod datą 14 maja 1967 r. dokument Sekretariatu Jedności Chrześcijan. Dokument ten o pełnej nazwie *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exequenda*⁵³³ posiada charakter zarządzeń wykonawczych do uchwał soborowych w rzeczach ekumenicznych⁵³⁴. Niektóre z tych zarządzeń przyjmują postać właściwych norm prawnych, inne mają charakter dyrektyw, wskazówek, wytycznych, zachęty czy nawet postulatów⁵³⁵. Nowy dokument Stolicy Apostolskiej, nazwany w skrócie *Dyrektorium ekumenicznym*⁵³⁶, w rozdziale drugim normuje interesujące nas zagadnienie oceny wartości chrztu udzielonego przez szafarzy Kościołów i Wspólnot kościelnych odłączonych⁵³⁷.

Dyrektorium ekumeniczne na wstępie drugiego rozdziału stwierdza, że praktyka Kościoła w tej materii kieruje się dwoma naczelnymi zasadami: chrzest jest bezwzględnie konieczny do zbawienia; może być ważnie udzielony tylko jeden raz⁵³⁸. Wielki szacunek i aprobatę, jakiej udziela Kościół dla chrztu udzielonego w Kościołach i Wspólnotach kościelnych odłączonych płynie z wiary Kościoła, że ci z braci odłączonych, którzy wierzą w Chrystusa oraz otrzymali ważny chrzest, pozostają w pewnej — choć niedoskonałej — wspólnocie z Kościołem katolickim i zostali wciele-

⁵³¹ S.C.S. Officii 28 XII 1949: Responsum de validitate baptismi in quibusdam sectis collati. „Huic supremae S. Congregationi a nonnullis Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis Ordinariis locorum propositum fuit dubium: Utrum, in diiudicandis causis matrimonialibus baptismus in sectis Discipulorum Christi, Presbyterianorum, Congregationalistarum, Baptistarum, Methodistarum collatus posita necessaria materia et forma praesumendus sit invalidus ab defectum requisitae in ministro intentionis ... an vero praesumendus sit validus, nisi in casu particulari contrarium probetur. Emi etc. resp.: Negative ad primam partem, affirmative ad secundam”. AAS 1949 t. 41 s. 659.

⁵³² K. Waliczek: Podmiot chrztu św. Lublin 1960 (maszynopis) s. 226

⁵³³ Secretariatatus ad Christianorum unitatem fovendam. Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exequenda. AAS 1967 t. 59 s. 574—592.

⁵³⁴ J. Rybczyk: Directorium oecumenicum. *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 1969 t. 16 z. 5 s. 11.

⁵³⁵ Tamże.

⁵³⁶ Tamże.

⁵³⁷ Directorium oecumenicum, II. De baptismi validitate a ministris Ecclesiarum et Ecclesiarum Communitatum a nobis seiunctarum collati, n. 9—20. Jw. s. 578—581.

⁵³⁸ Tamże: „Praxis Ecclesiae hac in re duobus regitur principiis, nempe baptismum ad salutem necessarium esse, eumque semel tantum conferri posse”. Por. Const. dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium” n. 14; AAS 1965 t. 57 s. 19.

ni w Chrystusa⁵³⁹. Chrzest jest bowiem sakramentalnym węzłem jedności, a także fundamentem wspólnoty między wszystkimi chrześcijanami⁵⁴⁰. Ponieważ zaś uznanie ważności chrztu udzielonego poza Kościołem katolickim napotyka nieraz trudności, mianowicie gdy rodzi się roztropna wątpliwość co do waloru chrztu w konkretnym wypadku, zostają ustalone pewne normy, jakie zachować należy, gdy chrześcijanin odłączony prosi o pełną wspólnotę z Kościołem katolickim⁵⁴¹. Jest rzeczą godną uwagi, że *Dyrektorium ekumeniczne* ustala inne reguły postępowania przy nawróceniu się na łono Kościoła wschodnich chrześcijan odłączonych, a inne do pozostałych chrześcijan.

Wartość chrztu udzielonego u chrześcijan wschodnich odłączonych nie może być poddawana w wątpliwość. Wystarczy więc, jeśli istnieje pewność co do samego faktu chrztu⁵⁴².

Odnosnie chrztu udzielonego w pozostałych Kościołach lub Wspólnotach kościelnych odłączonych może niekiedy zrodzić się wątpliwość co do jego ważności. Wątpliwość może mieć swe źródło albo w materii i formie sakramentu, albo w wierze i intencji szafarza, albo też w sposobie aplikowania materii⁵⁴³. W zależności od źródła z jakiego rodzi się wątpliwość, *Dyrektorium ekumeniczne*, bądź to powołując się na dotychczas obowiązujące prawo kanoniczne, bądź też ustanawiając nowe normy, podaje trzy sposoby postępowania w celach wyjaśnienia powstałych wątpliwości.

1. Chrzest udzielony przez zanurzenie, polanie lub pokropienie z zastosowaniem formy trynitarnej z reguły jest ważny⁵⁴⁴. Jeśli więc rytuały i księgi liturgiczne lub też zwyczaje Kościoła akatolickiego nakazują jeden z tych sposobów udzielania chrztu, wątpliwość co do ważności chrztu może się zrodzić tylko z faktu, gdy szafarz chrztu nie stosuje się do przepisów własnego Kościoła w tej materii⁵⁴⁵. Do wyjaśnienia wątpliwości wymagane jest i wystarcza zaświadczenie stwierdzające, że szafarz chrztu wiernie zachowuje przepisy własnego Kościoła⁵⁴⁶. Na ogół dla ustalenia tego należy zdobyć pisemne świadectwo chrztu z wyszczególnieniem imienia i nazwiska szafarza chrztu⁵⁴⁷. Często jednak może się zdarzyć, że trzeba będzie żądać pomocy ze strony odłączonego Kościoła dla ustalenia czy to ogólnie, czy też w poszczególnym wypadku — czy dany szafarz rzeczywiście udzielił chrztu według zatwierdzonych ksiąg liturgicznych⁵⁴⁸.

2. Wobec tego, że niektórzy autorzy sądzą, iż niewystarczająca wiara

⁵³⁹ Decretum de oecumenismo „Unitatis redintegratio”, n. 3: „Hi enim qui in Christum credunt et baptismum rite receperunt, in quadam cum Ecclesia catholica communione, etsi non perfecta, constituuntur ... Iustificati ex fide in baptismo Christo incorporantur”. AAS 1965 t. 57 s. 93. Por. Const. dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium”, n. 15; AAS 1965 t. 57 s. 19.

⁵⁴⁰ Directorium oecumenicum, n. 11: „Consequens inde est baptismum esse vinculum unitatis sacramentali, immo et fundamentum communitatis inter omnes Christianos”.

⁵⁴¹ Tamże.

⁵⁴² Tamże, n. 12: „Baptismi apud Christianos orientales seiunctos collati validitas in dubium vocari nequit. Sufficit ergo ut de eius facto constet”.

⁵⁴³ Tamże, n. 13.

⁵⁴⁴ Tamże: „Baptismus collatus ritu immersionis vel infusionis vel aspersionis cum formula trinitaria per se est validus”. Por. kan. 758.

⁵⁴⁵ Tamże.

⁵⁴⁶ Tamże.

⁵⁴⁷ Tamże.

⁵⁴⁸ Tamże.

i intencja szafarza mogą zrodzić wątpliwość co do ważności udzielonego chrztu, dlatego też w tej sprawie należy mieć na uwadze następujące wskazania. Niewystarczająca wiara po stronie szafarza chrztu sama z siebie nigdy nie powoduje nieważności chrztu⁵⁴⁹. Co do intencji szafarza należy z góry domniemywać, że posiada on należyłą intencję, chyba że istnieje uzasadniona podstawa do wątpienia, czy posiadał on przynajmniej ogólną intencję czynienia tego, co czynią chrześcijanie⁵⁵⁰. Ks. J. Rybczyk wyraża opinię, że ustanowione tu domniemanie należytej intencji u szafarza otrzymuje walor domniemania prawnego⁵⁵¹. Opinia ta wydaje się jak najbardziej słuszna, gdyż z jednej strony racją domniemania w tym wypadku jest przekonanie Kościoła, że godność chrztu jako fundamentu wspólnoty między wszystkimi chrześcijanami oraz sposób jego udzielania stanowią rzecz najwyższej wagi dla wszystkich uczniów Chrystusa⁵⁵², a z drugiej strony podstawę formalną domniemania prawnego stanowi przepis prawa, z którego to domniemanie wyraźnie wynika.

3. W wypadkach, w których zrodzi się wątpliwość co do sposobu aplikowania materii chrztu, zanim wyda się sąd o nieważności sakramentu ze względu na sposób udzielenia, szacunek względem sakramentu, jak również szacunek względem natury kościelnej Wspólnoty odłączonych domaga się, aby wszczęto poważne dochodzenie, dotyczące praktyki Wspólnoty oraz okoliczności samego chrztu⁵⁵³.

Dla ruchu ekumenicznego sprawą niemałej wagi jest praktyka udzielania chrztu warunkowego. *Dyrektorium ekumeniczne* normując tę sprawę postanawia, że praktyka chrztu warunkowego w odniesieniu do tych wszystkich chrześcijan, którzy pragną pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, nie może być bez zastrzeżeń i w całej swej dotychczasowej rozciągłości nadal utrzymana⁵⁵⁴. Chrztu z zasady nie można powtarzać⁵⁵⁵ i dlatego na warunkowe powtórzenie chrztu zezwala się tylko w takim wypadku, gdy zaistnieje poważna i roztropna wątpliwość co do samego faktu udzielenia chrztu lub co do jego ważności⁵⁵⁶. Jeżeli po przeprowadzeniu należytego badania co do wartości udzielonego chrztu na skutek istniejącej roztropnej wątpliwości zachodzi potrzeba warunkowego powtórzenia chrztu, szafarz ma obowiązek dokładnie wyjaśnić zainteresowanemu, dlaczego w takim wypadku powtarza się chrzest warunkowo oraz

⁵⁴⁹ Tamże: „Fides insuficiens ministri numquam ex se ipsa invalidum reddit baptismum”.

⁵⁵⁰ Tamże: „Praesumenda est intentio sufficiens in ministro qui baptismum contulit, nisi de eius intentione faciendi quod faciunt Christiani ratio dubitandi adsit”. Por. S.C.S. Officii. Instr. ad P. Custodem Terrae S. 30 I 1833; Collectanea S.C.P.F., jw. I n. 830 s. 484.

⁵⁵¹ J. Rybczyk, jw. s. 14.

⁵⁵² *Directorium oecumenicum*, jw. n. 11: „Consequens inde est baptismum esse vinculum unitatis sacramentali, immo et fundamentum communionis inter omnes Christianos. Quapropter et dignitas et modus conferendi eum est summi momenti pro cunctis Christi discipulis”.

⁵⁵³ Tamże, n. 13. Por. kan. 737 § 1.

⁵⁵⁴ Tamże, n. 14: „Probari non potest usus indiscriminatim baptizandi sub conditione omnes qui plenam communionem cum Ecclesia catholica desiderant”.

⁵⁵⁵ Tamże. Por. kan. 732 § 1.

⁵⁵⁶ Tamże: „...ideoque baptismum sub conditione iterum conferri non permittitur nisi adsit prudens dubium de facto vel validitate baptismi iam collati”. Por. kan. 732 § 2.

wyjaśnić znaczenie rytu warunkowego chrztu⁵⁵⁷. Chrztu warunkowego należy w takim wypadku udzielić zawsze prywatnie⁵⁵⁸.

Jak widzimy *Dyrektorium ekumeniczne* z dotychczasowych dokumentów Stolicy Apostolskiej w sposób najbardziej całościowy reguluje powstałe w połowie drugiego wieku, a aktualne zawsze — choć z różnym natężeniem — zagadnienie wartości chrztu udzielonego poza Kościołem katolickim. Pomimo to *Dyrektorium* zagadnienie to pozostawia nadal w pewnym sensie otwarte. Wyraża bowiem życzenie, aby problem ważności chrztu i przyjętych praktyk udzielania go stał się przedmiotem dialogu między przedstawicielami Kościoła katolickiego danego regionu i Kościołów lub Wspólnot kościelnych odłączonych. W wyniku takich rozmów i konsultacji powinny zrodzić się ustalenia co do sposobu postępowania w tej dziedzinie⁵⁵⁹.

WNIOSEK DE LEGE FERENDA

H. Schmitz w 1963 r. opublikował rozprawę na temat systematyki prawnej pierwszych trzech ksiąg *Kodeksu Prawa Kanonicznego*⁵⁶⁰. Autor rozprawy — obok ogólnego omówienia poszczególnych zagadnień — podał szereg konkretnych propozycji nowego systematycznego ujęcia niektórych działów prawa kanonicznego. H. Schmitz omawiając sakrament chrztu stosunkowo wiele miejsca poświęcił rozdziałowi *De ministro baptismi*. Autor najpierw zwrócił uwagę na to, że zastosowany w tym rozdziale podział na szafarza chrztu uroczystego (kan. 738—741), prywatnego (kan. 742—743) i osób dorosłych (kan. 744) nie jest podziałem adekwatnym, ponieważ chrzest dorosłych może być udzielony uroczystej niż chrzest dzieci, a z kolei chrzest dzieci może być udzielony prywatnie tylko w wypadku konieczności⁵⁶¹. Następnie H. Schmitz szczegółowiej omówił zagadnienie szafarza chrztu uroczystego. Podkreślił przy tym, że istotne dla sprawy pojęcia uzdolnienia do uroczystego udzielenia chrztu (*Befähigung*), uprawnienia do wykonania posiadanego uzdolnienia (*Berechtigung*) i kompetencji czyli uprawnienia w konkretnym wypadku (*Zuständigkeit*), w sformułowaniach *Kodeksu* nie zostały w sposób właściwy od siebie oddzielone i dostatecznie uwypuklone⁵⁶². W związku z tym H. Schmitz zaproponował następujące sformułowanie i układ norm prawnych określających osobę szafarza chrztu uroczystego:

- c. A § 1. Minister ordinarius baptismi sollemnis est quilibet sacerdos; extraordinarius minister est diaconus.
- § 2. Potestas sollemniter baptizandi licite ne exercetur nisi a competente ministro in territorio suo vel cum licentia a competente ministro concessa, quae in casu necessitatis legitime praesumitur.

⁵⁵⁷ Tamże, n. 15.

⁵⁵⁸ Tamże.

⁵⁵⁹ Tamże, n. 16.

⁵⁶⁰ H. Schmitz: Die Gesetzssystematik des Codex Iuris Canonici Liber I—III. *Münchener Theologische Studien. III. Kanonistische Abteilung.* B. 18 1963.

⁵⁶¹ Tamże, s. 207.

⁵⁶² Tamże.

c. B § 1. Competens minister baptismi sollemnis est parochus vel ordinarius proprius patris aut, si pater sit acatholicus, matris, secundum praescriptum can. 94.

§ 2. = c. 740.

§ 3. = c. 744⁵⁶³.

O ile ogólne postulaty H. Schmitza należy uznać za słuszne, o tyle niektóre szczegółowe propozycje wydają się dziś w okresie realizacji uchwał Soboru Watykańskiego II za niewystarczające. W szczególności idzie tu o diakona jako szafarza chrztu uroczystego. Według propozycji H. Schmitza diakon jest jedynie szafarzem nadzwyczajnym chrztu uroczystego. Wobec dowartościowania urzędu diakona, jakie nastąpiło na Soborze Watykańskim II i w prawodawstwie posoborowym, stanowiska takiego nie da się dalej utrzymać.

Sobór w konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* mocno podkreślił sakramentalność święceń diakonatu i przywiązał do nich władzę sprawowania bardzo koniecznych dla życia chrześcijańskiego funkcji. Funkcje te mogą być sprawowane przez diakona stosownie do tego, co wyznaczy mu kompetentna władza. Wśród funkcji tych konstytucja wymienia na pierwszym miejscu udzielanie chrztu uroczystego.

Paweł VI pragnąc zaradzić duszpasterskim potrzebom czasów współczesnych, *Motu proprio Sacrum diaconatus ordinem* z dnia 18 czerwca 1967 r. przywrócił diakonatowi charakter właściwego i stałego stopnia hierarchicznego. Numer 22 tegoż *Motu proprio* stwierdza, że na zlecenie ordynariusza miejscowego diakon stały może udzielać chrztu uroczystego oraz uzupełniać ceremonie opuszczone przy chrzcie dzieci lub dorosłych.

Postanowienia *Lumen gentium* i *Sacrum diaconatus ordinem* stanowiły przygotowanie do nowego ujęcia władzy diakona odnośnie udzielania chrztu uroczystego, jakie przyniósł promulgowany w dniu 15 maja 1969 r. nowy *Rytuał Rzymski*. Stwierdza on, że diakoni są zwyczajnymi szafarzami chrztu uroczystego.

Diakon nawet jako szafarz zwyczajny może wykonywać swą władzę uroczystego udzielania chrztu jedynie na podstawie pozwolenia kompetentnego biskupa lub kapłana. W tym nowym ujęciu władzy diakona konieczność otrzymania pozwolenia wynika nie z natury urzędu diakona, lecz ze względów czysto porządkowych. Cytowane dokumenty nie wymagają istnienia słusznej przyczyny do godziwego udzielenia diakonowi pozwolenia na administrowanie chrztu uroczystego. *Iusta causa*, o której mówi kan. 741, zawiera się bowiem w stosowności wykonywania przez diakona funkcji właściwych jego stopniowi hierarchicznemu oraz w ogólnokościelnym zapotrzebowaniu na posługi diakonów w ewangelizowaniu świata.

Biorąc pod uwagę propozycje H. Schmitza oraz przytoczone motywy doktrynalne, prawne i duszpasterskie proponuję następujące sformułowania norm prawnych określających osobę szafarza chrztu uroczystego:

c. A § 1. Minister ordinarius baptismi sollemnis est quilibet episcopus, presbyter et diaconus.

⁵⁶³. Tamże, s. 208.

- § 2. Potestas sollemniter baptizandi licite ne exerceatur nisi a competente ministro in territorio suo vel cum licentia a competente ministro concessa, quae in casu necessitatis legitime praesumitur.
- c. B § 1. Competens minister baptismi sollemnis est parochus vel ordinarius proprius baptizandi, secundum praescriptum can. 94.
- § 2. = c. 740.
- § 3. = c. 744.

ZAKOŃCZENIE

Dokonana w niniejszym artykule analiza norm prawnych określających osobę szafarza sakramentu chrztu w okresie od Soboru Trydenckiego do czasów najnowszych doprowadziła do następujących wniosków.

W okresie po Soborze Trydenckim, poza wypadkiem chrztu dorosłych, łączność biskupa z sakramentem chrztu przesunęła się niemal całkowicie z płaszczyzny faktycznego udzielania na płaszczyznę nadzoru. Nadzór ten przejawiał się w trosce biskupa o poprawne udzielanie chrztu w diecezji, w rozstrzyganiu różnych wątpliwości związanych z administrowaniem tego sakramentu oraz w dyspensowaniu w poszczególnych wypadkach od niektórych postanowień *Rytuału Rzymskiego. Kodeks Prawa Kanonicznego* bezpośrednio nie mówi o biskupie jako szafarzu chrztu. Z faktu jednak, że na podstawie kan. 738 § 1 ordynariusz miejscowy może pozwolić kapłanowi na udzielenie chrztu uroczystego, wynika, że biskup — o ile jest ordynariuszem miejsca — może sam względnie przez kogoś innego swoim diecezjanom godziwie udzielić chrztu uroczystego. Biskup z władzy tej powinien jednak korzystać rzadko i tylko z poważnych powodów.

W okresie po Soborze Trydenckim dzięki wydaniu urzędowych ksiąg liturgicznych, dzięki prawodawstwu partykularnemu oraz dzięki wnikliwej pracy kanonistów pogłębiło się przekonanie, że każdy kapłan z racji otrzymanych święceń ma władzę udzielania chrztu uroczystego. Sprawę wykonywania przez kapłana otrzymanej w czasie święceń władzy udzielania chrztu uroczystego unormował *Rytuał Rzymski* z roku 1614, który postanowił, że szafarzem uprawnionym do udzielania chrztu jest proboszcz lub kapłan delegowany przez proboszcza lub ordynariusza miejsca. Wykonywanie tego prawa pozostało jednak uzależnione od faktu posiadania własnej chrzcielnicy. Cechą charakterystyczną tego okresu było urzeczywistnianie się tendencji zmierzającej do przyznania każdemu kościółowi parafialnemu prawa posiadania własnej chrzcielnicy. W miarę rozwoju tego procesu prawo proboszcza do udzielania chrztu stawało się coraz bardziej realne. W sporach między proboszczem własnym a proboszczem kościoła katedralnego, kapitułą i zakonem, krystalizowała się zasada wyłączności prawa proboszcza do udzielania chrztu swoim parafianom. *Kodeks Prawa Kanonicznego* ujmując dorobek prawodawstwa i nauki prawa stwierdza, że zwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego jest kapłan. Na mocy postanowienia kan. 462 n. 1 oraz kan. 738 uroczyste udzielanie chrztu, o ile prawo powszechne lub partykularne nie postanowi inaczej, zarezerwowane jest proboszczowi lub innemu kapłanowi, któremu tenże proboszcz lub ordynariusz miejsca udzielił pozwolenia.

W okresie po Soborze Trydenckim dzięki normie zawartej w *Ponty-*

fikale Rzymskim oczywistym stał się fakt, że źródłem, z którego wypływa władza do udzielenia chrztu są święcenia diakonatu. Kanoniści i teolodzy szeroko rozpracowali warunki godziwego wykonywania przez diakona otrzymanej w czasie święceń władzy uroczystego udzielania chrztu. Do warunków tych zaliczali: pozwolenie właściwego biskupa lub kapłana i istnienie konieczności. *Kodeks Prawa Kanonicznego* dokonując syntezy dotychczasowego prawodawstwa i nauki prawa w kan. 741 stwierdza, że diakon jest nadzwyczajnym szafarzem chrztu uroczystego. Jediną formą ograniczenia wykonywania przez diakona otrzymanej w czasie święceń władzy uroczystego udzielania chrztu — obok konieczności uzyskania pozwolenia, co zresztą dotyczy także kapłana nie będącego miejscowym duszpasterzem — jest postanowienie kan. 741 mówiące o tym, że pozwolenie to może być udzielone diakonowi tylko dla słusznej przyczyny. Dokonane na Soborze Watykańskim II i w prawodawstwie posoborowym dowartościowanie urzędu diakona uzasadnia postawienie wniosku, aby w nowym *Kodeksie Prawa Kanonicznego* diakon został określony jako zwyczajny szafarz chrztu uroczystego.

W okresie po Soborze Trydenckim w sprawie udzielania chrztu prywatnego z zasady obowiązywała dotychczasowa dyscyplina Kościoła. W literaturze kanonistycznej tego okresu pojawiła się opinia, że do udzielania chrztu prywatnego niekoniecznie musi zachodzić niebezpieczeństwo śmierci, lecz wystarczy wielki pożytek lub uniknięcie odkładania chrztu na długi czas. Po linii tej poszły też późniejsze rozstrzygnięcia Stolicy Apostolskiej, dotyczyły one jednak tylko krajów misyjnych. *Kodeks Prawa Kanonicznego* zgodnie z dotychczas obowiązującym prawem pozwala na udzielenie chrztu prywatnego tylko w niebezpieczeństwie śmierci. Zgodnie z dyspozycją kan. 742 § 1 chrztu prywatnego może udzielić każdy człowiek. Musi on jednak pod rygorem nieważności sakramentu użyć odpowiedniej materii i formy oraz mieć właściwą intencję.

W okresie po Soborze Trydenckim na skutek uroczystego orzeczenia ważności chrztu udzielonego przez heretyków problem wartości chrztu udzielonego przez szafarzy akatolickich przynajmniej pod względem doktrynalnym przestał zupełnie istnieć. *Kodeks Prawa Kanonicznego* dotknął już tego zagadnienia tylko pośrednio, a mianowicie gdy określił, że chrztu prywatnego może udzielić ktokolwiek, byleby tylko zachował należytą materię, formę oraz intencję. Po Soborze Watykańskim II sprawa oceny wartości chrztu udzielonego w Kościołach i Wspólnotach kościelnych odłączonych ponownie stała się szczególnie aktualna. Opublikowany w 14 V 1967 r. dokument Sekretariatu Jedności Chrześcijan pod nazwą *Directorium ad ea quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt exequenda* ustala kryteria, według których należy ocenić wartość chrztu udzielonego w Kościołach i Wspólnotach kościelnych odłączonych.

DER SPENDER DES TAUFSAKRAMENTES IN DER ZEIT VOM KONZIL
ZU TRIENT BIS ZUR GEGENWART

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Artikel werden die Rechtsnormen über den Spender des Taufsakramentes in der Zeit vom Konzil zu Trient bis zur Gegenwart behandelt. Die ange-stellten Untersuchungen führten zu folgenden Ergebnissen.

Nach dem Trienter Konzil verschob sich das Verhältnis des Bischofs zum Tauf-sakrament, mit Ausnahme der Erwachsenentaufe, fast ausschliesslich von der prak-tischen Spendung auf die Ebene der Aufsicht. Der CIC spricht nicht direkt vom Bischof als Spender der Taufe. Nach. c. 738 § 1 kann der Ortsordinarius dem Pries-ter die Erteilung der feierlichen Taufe gestatten. Daraus folgt, dass der Bischof, wenn er Ordinarius loci ist, selbst oder durch einen anderen seiner Diözesanen die feierliche Taufe spenden kann. Doch sollte der Bischof von diesem Recht nur selten und aus wichtigen Gründen Gebrauch machen.

Infolge der neuen Rituale, Partikulargesetze und der gründlichen Arbeit der Kanonisten kam man nach dem Tridentinum immer mehr zur Überzeugung, dass jeder Priester auf Grund seiner Weihe die Vollmacht zur feierlichen Spendung der Taufe hat. Die Ausübung dieser Vollmacht regelt das *Rituale Romanum* vom Jahre 1614, demzufolge als rechtmässiger Spender der Pfarrer oder ein vom Pfarrer oder vom Ortsordinarius bevollmächtigter Priester gilt. Die Ausübung dieser Vol-lmacht wird vom Besitz eines Taufbeckens abhängig gemacht. Charakteristisch für diesen Zeitabschnitt ist die sich immer mehr durchsetzende Tendenz, jeder Pfarr-kirche, dass ihr Recht zu einem eigenen Baptisterium anerkannt werde. Im Taufe dieser Entwicklung gestaltete sich das Recht des Pfarrers zur Spendung der Taufe immer realer. In Auseinandersetzungen zwischen Pfarrer einerseits und dem Dom-propst, dem Domkapitel und der Ordensgeistlichkeit andererseits, stellte sich immer mehr das ausschliessliche Recht des Pfarrers heraus, seinen Pfarrkindern die Taufe zu spenden. Auf Grund der bestehenden Gesetze und kirchenrechtlicher Unters-uchungen heisst es im CIC, dass der Priester der Spender feierlichen Taufe ist. Laut c. 462 n. 1 und c. 738 ist die feierliche Spendung der Taufe, wenn es das allgemeine oder das partikuläre Gesetz nicht anders bestimmen, dem Pfarrer oder dem Priester reserviert, dem der Pfarrer oder der Ordinarius loci die Erlaubnis erteilen.

Nach dem Konzil zu Trient wurde es dank der im *Pontificale Romanum* formulierten Norm klar, dass aus der Diakonatsweihe die Vollmacht zur Tauf-spendung entsteht. Kanonisten und Theologen erarbeiteten die Bedingungen einer erlaubten feierlichen Spendung der Taufe. Zu diesen Bedingungen zählten: die Erlaubnis des zuständigen Bischofs oder Priesters und ein wichtiger Grund. Dass c. 741; des CIC den Diakon als ausserordentlichen Spender der feierlichen Taufe anerkennt, ist eine Synthese der bisherigen Gesetzgebung und kanonistischer In-terpretationen. Die einzige Einschränkung der Vollmacht des Diakons betreffs der Spendung der feierlichen Taufe, ausser der notwendigen Erlaubnis, der auch der Priester, der nicht Seelsorger ist, bedarf, enthält die Bestimmung des c. 741, wonach dem Diakon die Erlaubnis nur aus einem wichtigen Grund erteilt werden kann. Die auf dem zweiten vatikanischen Konzil und in der nachkonziliaren Gesetzgebung vorgenommene Aufwertung des Diakonats rechtfertigt den Vorschlag, den Diakon als ordentlichen Spender der feierlichen Taufe anzuerkennen.

Für Privattaufen galt in der Zeit nach dem Tridentinum im Grunde die bishe-rige Disziplin der Kirche. Die kirchenrechtliche Literatur äusserte die Meinung,

zur erlaubten Privattaufe gehöre als Grund nicht unbedingt die Todesgefahr, sondern es genüge eine ernstgemeinte Sorge um das Heil des Kindes oder die Absicht, einer längeren Verschiebung der Taufe vorzubeugen. In diesem Sinne hat der Apostolische Stuhl bei späteren Anfragen aus dem Missionsgebiet entschieden. Das kirchliche Gesetzbuch erlaubt die Privattaufe nur in der Todesgefahr. Nach c. 742 des CIC darf jeder Mensch die Privattaufe erteilen. Unter der Gefahr einer Nichtigkeit des Sakraments müssen aber vorgeschriebene Materie, Form und Intention eingehalten werden.

Da nach dem Tridentiner Konzil die von Häretikern erteilte Taufe als gültig feierlich anerkannt wurde, bestand wenigstens auf doktrinärer Ebene das Problem der Gültigkeit der von akatholischen Ministern erteilten Taufe nicht mehr. Der CIC streift diese Frage nur mittelbar, wenn er sagt, dass die Privattaufe jeder Mensch spenden kann, wenn nur die entsprechende Materie, Form und Intention eingehalten werden. Nach dem zweiten vatikanischen Konzil wurde die Frage der in von Rom getrennten Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften erteilten Taufe wieder sehr akut. Das vom Sekretariat für die Einheit der Christen veröffentlichte Dokument: *Directorium ad ea, quae a Concilio Vaticano Secundo de re oecumenica promulgata sunt, exequenda* bestimmt die Kriterien, nach denen die Gültigkeit der in den getrennten Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften erteilten Taufe festzustellen ist.

Die in dieser Untersuchung klargelegten doktrinären, rechtlichen und seelsorglichen Motive rechtfertigen folgende vorgeschlagene die Person des feierlichen Sponsors der Taufe betreffende Formulierung:

- c. A § 1. Minister ordinarius baptismi sollemnis est quilibet episcopus, presbyter et diaconus.
- § 2. Potestas sollemniter baptizandi licite ne exerceatur nisi a competente ministro in territorio suo vel cum licentia a competente ministro concessa, quae in casu necessitatis legitime praesumitur.
- c. B. § 1. Competens minister baptismi sollemnis et parochus vel Ordinarius proprius baptizandi, secundum praescriptum can. 94.
- § 2. = c. 740.
- § 3. = c. 744.